

PANNONTÜKÖR

K U L T U R Á L I S F O L Y Ó I R A T

PANNONTÜKÖR | KULTURÁLIS FOLYÓIRAT | 2022 | 6

www.pannontukor.hu

2022 | 6

EGYMONDATOK

GERENCSÉR ANNA: Szeptember	3
CSABAI LÁSZLÓ: Az írásról	7

MŰFORDÍTÁS

VICENTE HUIDOBRO: Altazor (részlet) – Szolcsányi Ákos fordítása	11
--	----

SZÉPIRODALOM

GÉCZI JÁNOS: Királyunk késik; Genezis	14
SZILÁGYI BORKA: Csíríz; Gizike és a patriarchátus	16
BENE ADRIÁN: sörözés az időben; örökölt adósság	18
TOROCZKAY ANDRÁS: Rituálé; Szerelem; Bulldog	20
REKE BALÁZS: Retúr	22
NYÖGÉR RÖBERT: Pullember	24
NYILAS ATILLA: Incepció; A vécé szolgálja; Álomkamra; Erdei rögtönzés	26
GRÁF DÓRA: megáll a folyó; panoráma	29
PATÓCS MOLNÁR JÁNOS: Sajnos	31
LACKFI JÁNOS: Prizniced voltam	37
PAULJUCSÁK PÉTER: Ütem; Sodrás; Azonosítás; Kristály	39
SZABÓ RÉKA: Az író, ha be van zárva	41
KABAI LÓRÁNT: exponálni annyi, mint; este, leltár	42

DEBÜT

NEMES MÁRK: Ár; Apály	44
------------------------------	----

EGERSZEGI SOROK

NÁSZTA KATALIN: Csak élni	46
BALATON LÁSZLÓ: Márk; 47	47
LACKNER LÁSZLÓ: DezoixiriboNukleinSav	50
ZAKÁLY VIKTÓRIA: Szépséghiba	66
NAGY BETTI: Az útról mesélek; A halálról mesélek	68
PÁNCZÉL PETRA: Az emberi viszonyrendszert formázza – 80 éves Szabolcs Péter	70
PÁNCZÉL PETRA: Szürreális világ, geometriai alapon – Bedő Sándor emlékezete	76
GYIMESI ENDRÉ: 40 év – 40 kép – A Hevesi Sándor Színház negyven évéről	80

HELYTÖRTÉNET

BILKEI IRÉN: Mindennapi élet a késő középkori és kora újkori Zalában – Történetek a várak falai és az oklevelek sorai között	84
--	----

TANULMÁNY, KRITIKA

KOLOZSI ORSOLYA: Isten által elhagyott világ – Tar Sándor A te országod című kötetének utolsó tíz szövegéről	103
SZÍJ MÁRTON: Az istenekről majd beszélünk holnap: marginália András László és Babiczky Tibor Hajótörés szélcsendben című könyvéhez	111

TÁRSMŰVÉSZETEK

MERŐ BÉLA: Bartus Gyula: Királyom, Isten áldjon – Egy rendezés emlékképei	114
CSEKŐ TIBOR: De ki van a bálvány mögött? – Baz Luhrmann Elvis filmjéről	120

PANNON TÜKÖR-DÍJ 2021

Nagy Betti költővel Bubits Tünde beszélgetett	123
---	-----

HÍREK

SZERZŐINK	128
------------------	-----

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

Szerkesztőbizottság:

Cséby Géza (Keszthely)
Németh János (Zalaegerszeg)

Szerkesztőség:

Bubits Tünde – főszerkesztő
Nagygéci Kovács József – főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos – munkatárs
Szálinger Balázs – munkatárs
Vörös István – munkatárs

Rovatvezetők:

Juhász Tibor – vers
Bene Zoltán – próza
Izsó Zita – műfordítás
Ayhan Gökhán – debüt
Móré Tünde – kritika
Molnár András – helytörténet
Kostyál László – képzőművészet
Turbuly Lilla – színház
Tóth László – zene

Szeglet Lajosné Dömötör Annamária –
olvasószerkesztő

Online: www.pannontukor.hu
Online-főszerkesztő: Nagygéci Kovács József

Készült Zalaegerszeg MJV és Nagykanizsa MJV
Önkormányzata, a Magyar Művészeti Akadémia,
Nemzeti Kulturális Alap, Magyar Kultúráért
Alapítvány, a Petőfi Kulturális Ügynökség és a
SolarGold Trade Zrt. támogatásával.

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900 Zalaegerszeg,
Landerhegyi út 21.

Tel: 06/92 951-513

E-mail: pannontukor@gmail.com

Kiadja a Pannon Írók Társasága

Felelős kiadó: Gyimesi Endre elnök

A lapszám megrendelhető
a szerkesztőség e-mail címén.

ISSN 1219-6886 (Nyomtatott)
ISSN 2732-0510 (Online)

Laptevő:

Náspáng Grafika
Nyomdai munkák:
Göcsej Nyomda
8900 Zalaegerszeg,
Bajcsy-Zsilinszky tér 2.
E-mail: info@gocsejnyomda.hu

SZABOLCS PÉTER: Áldott állapot – 2006

Gerencsér Anna

Szeptember

1.

Elillant a nyári forróság, és még a fények is megváltoztak: az idő továbblapozta az eget, ahogy én a naptárat.

2.

Az őszben mindig a változást szerettem, de a változásban vajon az elmúlást, vagy a más jövő ígértét?

3.

A szemközti panel ablakából sírást hallok – *kérlek, kérlek, ne!* – és szeretném hinni, hogy csak a tévé az, de még jóval azután is, hogy a hangot elnyelte a lakótelep zaja, vissza-visszatérek az ablakhoz, hallgatózom, az odaát megrebbenő függönyöket lesem, találgatok, melyik lakás volt az, és ismét csak azt mondogatom, hogy csak a tévé, hogy nincs senki odaát, aki egy sarokba kucorodva zokog, vagy tizenöt szúrt sebből vérzik ki a nappalija szőnyegén, vagy most söpri össze házassága romjait, de minél tovább győzködöm magam, annál inkább úgy érzem, segélykiáltást hallottam, valaki nekem sikoltott, én pedig cserbenhagytam.

4.

Ha naplót írnék, amit már ötször elkezdtem és feladtam, ezúttal nem a piti bánataimról és múló lelkesedésemről írnék, hanem mindig csak az égről, ahogy a teraszról látom: elmesélném, hogy válik napról napra opálosan izzó fehér üvegből szürke, horpadt kázanlemezzé, ahogy a természet apránként tört színekre cseréli lángoló palettáját, hogyan írnak rá titkos üzeneteket a galambok és a repülők, hogyan tárul ki éjjelente, mint egy kapu, mely nagyobb, mint a ház, melybe vezet, hogyan suttog nekem a világ minden zaján áthatva, és hogyan hallgat, örökké hallgat, mikor én felé dobálom meddő vádjaim, vágyaim.

5.

Lista a holmikról, amiket eddig a lépcsőházban találtam: farmernadrág; üres borosüvegek; majd' egy méteres plüss szamár; virágcserep; egy árva kulcs; egy félig megalvadt vértócsa; fél pár fekete, tűzött bőrkesztyű; szakadt póló; egy tányér makaróni késsel és villával.

6.

Felfedeztem, hogy csak Queen-számok címéből össze lehet rakni egy párbeszédet, ahol egy pár összevész, az egyikük közli a másikkal, hogy elhagyja, mire az szidja, vitázik, majd könyörög, s hogy mindez nem hatja meg a másikat, végül öngyilkos lesz, amit párja szenvtelenül, ridegen, épp csak egy kis bosszúsággal fogad.

7.

Néha úgy hullik szét bennem a világ képe, mint az asztról lelökött kirakós: itt egy utca, egy tábla, egy épület homlokzata, de a darabok szétszóródnak, és képtelen vagyok összeilleszteni őket, kapkodok egyikhez, másikhöz, de nem áll össze a város, ahol élek, még azt sem tudom megmondani, hogy mennék el a sarki boltig, a tornaterembe, a Parlamenthez – *jamais vu*, úgy hívják, a *déjà vu* ellentettje, gyönyörű francia kifejezés, a rettegés és a zuhanás szinonimája.

8.

Meghalt Erzsébet királynő, s a világ ismét kevesebb lett valamivel (de hát nem lesz kevesebb a világ minden alkalommal, mikor akár a legkisebbek közül múlik el egy?), és az idő nemhogy nem állt meg, de még le sem lassított; szomorú, egyben gyönyörű, hogy a sors, az élet, vagy nevezzük akárminek, mindegyikünkre ugyanolyan kozmikus közönnnyel tekint.

9.

Ha egymás szemén át nézhetnénk magunkra, vajon megtörne, hogy milyen tisztán látszanak hibáink, melyeket tagadni szeretnénk, vagy erőt adna, hogy van, aki azok ellenére is szóba áll velünk, mi több, talán még értékesnek is lát?

10.

Telehold.

11.

Tudom, hogy követnek, hallom a lépteik zaját, bár megpróbálják az eső hangjaival leplezni.

12.

Néha biztos vagyok benne, hogy ha lenne bátorságom felhasítani a testemet, kiderülne, hogy a bőröm álcája alatt csak üvegszilánkok és repedt fogaskerekek lapulnak.

13.

A fények, a formák, a színek, a tárgyak szétesnek – eltűnnek – elolvadnak – megváltoznak, és minden más, idegen, semmi sincs a helyén – semmi sem biztos többé – félek –

14.

A világot összetartó vörös zsinórok sorra elszakadnak, az ablakok lehullanak a tájképről, mint a rothadó gyömolcs a fáról, a híd pülonjai felhasítják az eget, a kezemet idegen akarat mozgatja, idegen hangok írják e sorokat, és már nem vagyok biztos benne, hol vagyok, ki vagyok, vagyok-e még egyáltalán...

15.

Mikor a galambok ellökik magukat a tető széléről, vajon tudják-e már, hogy zuhanni fognak vagy repülni?

16.

Minden szavam visszhang az ég faláról, széthulló sóhaj, elvesző zörej, és senki, senki, senki nem felel...

17.

Ma eső helyett kis halak zuhognak, és fogadni mernék, hogy ilyesmiről már olvastam vagy hallottam valahol, de képtelen vagyok felidézni, hol, mikor és milyen kontextusban – kiszedem a halakat a virágládából, fel az erkély koszos csempéiről, még csapkodnak, csillognak, vizet engedek a fürdőkádba és a mosogatóba, oda hajigálom őket, és nézem, ahogy körbe-körbe úszkálnak, és nincs szívem megsütni őket ebédre, pedig azt terveztem.

18.

Mostanában arra ébredek, hogy valaki végigsétál a szobán, megáll az ágyam mellett, és csak néz, figyel – aztán kinyitom a szemem, és nincs ott senki.

19.

Csak hullámok, szívem, mintha óceán mosná át a várost, fel és le, mindig csak kicsit sodornak odébb, felemelnek, leejtenek, míg végül partra vetnek egy ismeretlen földön, csak hullámok, hintáztatnak, elringatnak, előbb-utóbb elvonulnak, hát ne félj, szívem.

20.

Legurultam egy lépcsőn és átestem egy üvegezett ajtón, és össze-vissza szabdaltam a jobb karomat, de azt mondták, szerencsém volt, azt mondták, csak pár milliméterrel odébb hasít belém egy szilánk, és kivérzek a lépcső aljában, miközben körülöttem az üvegszilánkokban darabokra törik a mennyezet, az ajtó, a bámuló arcok képe, és most nem tudok másra gondolni, csak ahogy fekszem az ajtó romjai között, és mégsem, mégsem, és most minden pillanat, minden apróság ajándék a sorstól, egy sonkás szendvics, a hűvös szél az arcomon, a kerítésről lepattogzó festék látványa, a füzetlapok selymes érintése, a tinta illata, mikor jegyzetelek, mind meg nem érdemelt ajándék, és ettől minden gyönyörű lesz.

21.

Csak épp mesélni nem lehet, hogy annyira boldog vagyok, hogy énekelni tudnék – mármint ha valaha tudtam volna énekelni, de olyan botfülem van, hogy elültetve leveleket hajtana –, mert milyen kínos, hogy ilyen elképesztően ügyetlen vagyok, úgyhogy most jobban hangzó megfogalmazást keresek: „három tigrissel verekedtem”, „elmentem kiszabadítani Csipkerózsikát a tövises vadon közepén álmodó kastélyából”, „tízen voltak, *ekkora* késekkel, és oké, hogy úgy festek, mint a leértékelt darált hús a hentesnél, de látnád csak őket”, vagy „beszóltam Cyranónak”.

22.

Egy rémálom vadászik rám: hajnalban sikoltva ébredtem, és miután sikerült megnyugodnom egy kicsit, és meggyőzni magam, hogy csak álom volt, nem bánthat, biztonságban vagyok, és végre visszaaludtam, a rémálom pontosan onnan folytatódott, ahol felriadtam belőle.

23.

Ma reggel egy ismeretlen arany karkötőt találtam az asztalomon: úgy tűnik, alvajártomban ékszert veszek, vagy a kísértet, akit a falban motoszkáló zajok elkövetésével is gyanúsítok, megtette az első baráti gesztust.

24.

Ami végleges, szép is, mert nem ad lehetőséget megalkuvásra, gyáva félmegoldásokra vagy visszakozásra; egyben rémisztő, ugyanezen okból kifolyólag.

25.

Ma végre kipihenten és frissen ébredtem, és felfedeztem, hogy nem is emlékszem rá, mikor volt az utolsó ilyen alkalom – csak pörgettem vissza a napokat, heteket, hónapokat, és szíven ütött, hogy amire régebben szimpla fizikai szükségletként gondoltam, most luxus, pirosbetűs ünnep, és idáig még csak fel se tűnt; azóta azon töprengek, még mi mindent vesztettem el úgy, hogy annyira magától értetődőnek tekintettem, hogy nem is figyeltem oda, megvan-e még.

26.

Az önismeret átka, hogy mikor az ember hazudni akar magának, sokkal jobb kifogásokra van szüksége, mint mikor másokat akar elbolondítani.

27.

Csak azért gondolhatja bárki, hogy a többszörös személyiséghasadás praktikus lehet, mert feltételezik, hogy legalább az egyik verzió örült izgalmas lesz, vagy szívesen fogja végezni a házimunkát – de gondoltál már arra, hogy darabokra töröd magad, aztán semmi Mr. Hyde vagy Fernando Pessoa 2.0, csak egy helyett hét lusta disznó leszel, hétszer annyi hétköznapi, kisstílű problémával?

28.

Az első igazi, szürke őszi köd.

29.

Ha egy nap nem írok, elvesztegetett időnek érzem – de ha írok, elvesztem az időt – azt hiszem, az írók és az idő viszonya olyan, mint a kitérő egyeneseké, amiknek annyi sem jut, mint a párhuzamosoknak: még a végtelenben sem találkozhatnak.

30.

Vannak napok, mikor úgy érzem, már csak azért is érdemes élni, hogy felnézhessek az égre, és a szélbe és a fénybe tarthassam az arcom; napok, melyeken még az ilyen nyálas klisék is szinte hihetőnek hangzanak, s mikor nem bánok semmit, nem haragszom már senkire, és már-már elhiszem, hogy valami értelmet mindenben lehet találni.

Csabai László

Az írásról

Október 1. Könyvet vettem feleségül

A feleségem is egy könyv: az írás mellett és azzal összefonódva ő a legfontosabb része az életemnek, úgy választottam ki őt is, ahogy a témák, műnemek, műfajok közül kiválasztom, melyik a legmegfelelőbb számomra, s ahogy a könyveimet formálgatom, úgy formálgatom a feleségemet is, vagy legalábbis próbálom formálgatni.

Október 2. Leszármazás

Az ember talán-remélhetőleg azért (is) él, hogy valami hasznosat csináljon mások és önmaga számára, s ha sors(Gondviselés?)vezérel az életem, akkor a feleségem, a gyermekeim, s őseim, egészen az első emlősig, az első gerincesig, az első prokariótáig, azért (is) jöttek létre, hogy én, pár milliárd év múlva megszülessek és író legyek.

Október 3. Kaméleon

Regényeim (szándékom szerint) kaméleon regények, vagyis olvasás közben ahhoz a várához idomodnak, amellyel kézbe veszik őket: aki plasztikus történelemábrázolást vár – annak történelmi realista regénnyé válnak, aki társadalomrajzot vár – annak szociográfiai regénnyé válnak, aki a krimi kedvelő – annak detektívtörténeté válnak, aki a szerelmi történetekért eped – annak szerelmi széphistóriává válnak, aki maga sem tudja, mit akar – annak meghatározhatatlan stílusú, de olvasmányos könyvvé válnak.

Október 4. Nem ugyanaz

A művészi megfogalmazásban kétség kívül van valami szokatlan, hiszen eltér (el kell, hogy térjen, ha csak kicsit is, s akkor ez a kis eltérés fontos műalkotó elem lesz) a hétköznapi szóhasználatától, gondolkodásmódtól, mint ahogy a hülyeségben (a blöffben) is van valami szokatlan, zavaró, abnormalis. hisz éppen ezért hülyeség: tehát a művészetben és a hülyeségben közös a szokatlanság, de ez nem jelenti, hogy a hülyeség művészet lenne, éppen ellenkezőleg: a hülyeség a művészet (gyenge) utánpótlása.

Október 5. Erkölcsvédelem

Sok férj szereti, becsüli a feleségét, mégis megcsalja, aminek egyik oka lehet, hogy a férfi elfogadja feleségét annak lelki valóságában, ám a túl régóta élvezett testi valósága már nem elég izgatós számára, pedig egy húszéves, izgatós menyasszonyt izgatós asszonytestek tucatjait rejti magában, mivel azonban a feleségek nem közlekednek meztelenül sem a lakásban, sem az utcán, sem a munkahelyen, a meztelen testüket fel kell idézni, vagyis képzetek azok, s a képzet létrehozásához tehetség kell, képzelőtehetség, ugyanaz a képzelőtehetség, ami nélkülözhetetlen regényolvasáskor: képzelj el izgatónak sok regényhősnőt, úgy sikerülni fog feleséged folyton változó testi valóságát is újra meg újra a maga izgalmaságában elképzelni!

Október 6. Meghökkenés

A művet szülő impulzus (konkrét műhöz, műrészlethez kapcsolódva kibomló tehetség) ellentmondásossága, hogy mivel a mű csak akkor lehet jó, ha magának az írónak is

tetszik (az író egyben a mű első olvasója is), a tetszésnek, a katarzisznak pedig elengedhetetlen része (a történetnek, helyzetnek, ábrázolt világnak valóságosnak megélése, a nyelvi megformáltság, a humor stb. mellett) az újdonság, a meghökkenés, ezért az íróknak is meg kell hökkennie saját művén, de a meghökkenést keltő fordulat, elem nem jöhet abból az írói lélekdarabból, amely a meghökkentő elem előtti mondatokat leíró lélekdarabból jött, mert akkor az író nem hökkenne meg: vagyis több elmeréteggel, lélekréteggel ír egy művet.

Október 7. Az alap

Egy fordulat az életben (vagyis a műben): a novella, több fordulat a műben: az elbeszélés, több elbeszélés egyben: a regény, olyan regény, melyből elhagyjuk a narrációt: a forgatókönyv, forgatókönyv, melynek (novella)fordulatai színpadon is megvalósíthatók: dráma, tehát minden a novellával kezdődik.

Október 8. Hanyatlás

A kultúra hanyatlását talán az olcsó villanyvilágítás feltalálása is okozta, mert amíg az emberek nappal olvastak, este beszélgettek és emésztettek, emésztették a vacsorát és az olvasottakat, de mióta van villanylámpa, túlvassák magukat az emberek, a sok megemésztetlen ismeret pedig összekavarodik a fejükben, nem áll össze koherens tudássá, viszont a „józan paraszti” világfelfogástól is elszívják a levegőt.

Október 9. OCD

Kafka hősei azért csinálnak valamit, mert elkezdtek csinálni, mert életük részévé vált, ahogy a rossz feleség sem bírja megállni, hogy a férje bármilyen kijelentésére ne tegyen egy gúnyos megjegyzést, mert ezt csinálta egész életében, úgy K. sem tud lemondani a Kastélyról, különben a Kastély képe dörömbölne folyton az agyában, mint ahogy amúgy is dörömböl.

Október 10. Nők

A nők lenyűgöznek. Egy szép és intelligens nő majdnem olyan érdekes, mint egy jó könyv.

Október 11. Kegyelmi állapot

Tejhabos kávéval és Csehovval kezdeni a napot.

Október 12. Extrovertált

Sokat olvasok, mert szeretek emberek között lenni, az olvasás ugyanis a legkevésbé sem magányos tevékenység: élénk diskurzus az két valódi ember, az olvasó és az író között, melyet körbevesznek a regény karakterei, melyek akkor hitelesek, ha élőnek hatnak, így félig élők is.

Október 13. Szabályok

Ha valaki jó detektívtörténetet akar írni, fontos, hogy az angolszász krimikánon minél több szabályát sértse meg, a nyomozónak legyen magánélete, ne csak gyilkosok után nyomozzon, ne legyen mindig sikeres, legyen lezáratlan ügye, ha rájön, ki a tettes, az ne jelentse, hogy azt a bíróság is elítéli és legfőképp: a tettes megtalálásával ne érezzük, hogy helyreállt a (nem létező) harmónia a világban.

Október 14. Bomba

Minden ember (és minden regényalak) robbanásveszélyes, akár egy időzített bomba, az időzített bomba azonban nem biztos, hogy felrobban, és ha igen, akkor is csak egyszer, az ember viszont biztos, hogy legalább egyszer felrobban, de valószínűbb, hogy többször, akár rendszeresen.

Október 15. Jelek

Talán író lesz abból a gyermekből: aki folyton kérdez, akit nem ért a környezete és aki furcsának találja, hogy évszakok követik egymást.

Október 16. Nagyregény

Karinthy a Láncszemek című novellájában kifejti majd bebizonyítja azt az elméletét, hogy a Földön élő emberek legfeljebb öt másik emberen keresztül mind kapcsolatban vannak egymással, amit továbbgondolva, mivel minden ember élete történet-sor-regény, rájövünk: a százmilliárd ember (ennyi emberi élet jött létre eddig bolygónkon) sorsa egy gigantikus, éppen most is íródó nagyregény részei, mely százmilliárd pontból elkezdve és a minden emberek közötti találkozásnál meglévő irányváltási lehetőségek bármelyikét választva olvasható izgalmas szuperkönyv a világ teremtője számára, meg persze azoknak, akiket beenged hatalmas könyvtárába.

Október 17. Szint

A sorok közötti szöveg a szöveg legfontosabb része, s ennek érdekében nagyon puritán leírt szöveget kell használni (ahogy tette Gogol, Csehov, Maupassant, Kafka, Csáth, Kosztolányi), hisz az majd a sorok közötti szöveggel kiegészülve válik éppen teljessé.

Október 18. Korlát

Az író ne írjon mindig magáról, pláne ne gyermekkori sérelmeiről, mert az írás nem terápia, és az író élete talán csak önmaga számára a legérdekesebb, a mű szempontjából viszont akadály, gátolja az ötletáradást.

Október 19. Hagyma vagy kocsma

A sok értékes könyv egymásra boruló hagymahéjakhoz hasonlóan adják ki egy nemzet lelki, kulturális arcélét, az igazán jó könyveket mégsem a könyvek ihletik, hanem a való életből vett tapasztalat, a beszélgetés hús-vér emberekkel.

Október 20. Bilincs

A hagyomány éltet és fogva tart, mert nem csak a katedrálisépítésnek, hanem pl. a kényszerből kötött házasságoknak is mély tradíciója van.

Október 21. Tartalom és forma

Tartalom forma nélkül: semmi, közhelyes okoskodás, forma tartalom nélkül, ha nem is kész alkotás, de lehet érdekes kísérlet, a formában idővel, mintegy önmagától, megszületik a tartalom is, a fiatal költő először a klasszikus versformákat akarja elsajátítani, ne azt, hogy lehet hatalmas igazságokat a gyarló emberek arcába vágni.

Október 22. Holtpont

A verseket írogató gyermektől megkérdezi a nagynéni, „mi akarsz lenni, ha nagy leszel?“, mire a gyermek magától értetődően mondja „költő“, mire a nagynéni felnevet, és pontosítja a kérdését, „na, jó, de dolgozni mit akarsz majd?“

Október 23. Opportunizmus

Hogy krimi írok-e, az attól függ, ki kérdezi, ha egy krimirajongó, akkor azt válaszolom: „persze, tartalmaz krimik a regényeim”, ha olyan kérdezi, aki szerint a krimi ponyva-műfaj, annak azt mondom, „realista regényeket írok, melyek főhőse történetesen egy detektív.”

Október 24. Szabadság

A valóság annyira színes és meglepő (boldogító és szörnyű), hogy bármit talál is ki az író, az szerepelhet egy realista regényben, a kérdés csak az, hogy egy adott történelmi, lélektani helyzetben ez a történet tipikusnak vagy inkább kivételnek számítson-e.

Október 25. Nehézség

Prózaírók viccelődve szokták mondogatni a költőknek, hogy könnyű a dolguk, hisz pár sor és már kész is a mű, miközben tudják, hogy a versíráshoz isteni tehetség kell, csak a tökéletes vers a jó vers, a prózában viszont lehetnek hibák, ha kicsit (de csak kicsit!) túlírt, ha egy-két megjegyzés felesleges, ha egy-két karakter nem megfelelően árnyalt, de van legalább egy oldal, amiben erős a regény vagy novella, már érdemes volt elolvasni.

Október 26. Találkozás

Egy regényt véglegesen befejezni, lezárni leginkább csak úgy lehet, ha meghal a főhős. mivel azonban én nem vagyok a halál kedvelője, általában fenntartom a lehetőséget a történet folytatására, olyan jó újra és újra találkozni a figuráimmal!

Október 27. Elődök

Fontos, hogy egy írónak ne legyen példaképe, mert az akadályozza a saját út megtalálásában, ha van példaképe, ölje meg, hogy nyugodtan tudjon lélegezni: a jövő halottak hátán épül, ez régi igazság.

Október 28. Boldog szolgaság

A regényírás a lustáknak való kőkemény munka, mert bár maga a tevékenység épp úgy kimerítő, akár a vagonpakolás, de míg ahhoz fel kell kelni időben, villamoson kell nyomorogni, meg kell alázkodni a csoportvezető előtt és esőben, fagyban, hőségben is kell végezni, addig, ha az íráshoz álmosan ül hozzá az író, és ha még egy kicsit el is szunnyad a laptop előtt, az sem baj, hiszem álomban (különösen félálomban) igen sok jó ötlet születik.

Október 29. Elkerülhetetlen megmérettetés

Amikor végre egy neves, fejlett terjesztőhálózattal rendelkező kiadó jelenteti meg a művedet, akkor már nincs mentséged, az már akkor olyan, mintha halálod előtt megjelenne egy angyal, és azt mondaná: „Egész életedben tépelődtél, van-e Isten, most elmondom neked, hogy van Isten, van feltámadás, van öröklét a paradicsomban.”, s te már kezdenél örülni, mikor hozzáteszi: „Igaz viszont hogy van pokol, meg örök kárhózat is.”

Október 30. Ki, ki a maga módján

A feleség (múzsza) mondja: „Te megtermékenyítettél engem, ezért én megtermékenyítelek téged.

Vicente Huidobro

Altazor

(részlet)

Altazor mitől veszett el első nyugalmad?
Milyen gonosz angyal állt mosolyod ajtajába
karddal a kezében?
Ki vetette be szorongással szemeid istenséget díszítő
síkságát?
Hogyhogy egyszer csak megérezted a létezés
rémületét?
És az a hang amelyik rád kiabált élsz és nem látod
ahogy élsz
Ki terelte össze gondolataidat a fájdalom összes
szelének metszéspontjába?
Álmaid gyémántja meghasadt a döbbenet tengerén
Elvesztél Altazor
Egyedül a világmindenség közepében
Egyedül mint az úr magaslatain virágzó jel
Nincs se jó se rossz se igazság se rend se szépség

Hová lettél Altazor?

A gyötrelem ködhalmaza folyóként árad
és a vonzás törvénye szerint ragad el
A szagokká szilárdult ködhalmaz saját magányától
menekül
Érzem egy távcső revolverként mered rám
Egy üstökös örökkévalósággal töltött csóvája
ostorozza arcomat
Míg egy csöndes tavat keres fáradhatatlanul ahol
felfrissítheti kicselezhetetlen terhét

Altazor meg fogsz halni Hangod elszárad és
láthatatlan leszél
A föld tovább kering majd pontos pályáján
Botlástól rettegve mint kötélháncos a rettenet
pillantásait vonó zsinóron
Hiába keresel tébolyult szemet
Nincs kijárat és a szél kizökkenti a bolygókat
Azt hiszed, nem számít az örök zuhanás ha a szökés
sikeres
Nem látod, hogy már zuhansz is?

Tisztítsd meg előítéletes és erkölcsös fejed
És ha felfelé törekszel de nem érsz el semmit
Zuhanj csak ne szakítsd meg zuhanásod ne félj hogy
megfeneklesz az árnyékban
Ne félj önmagad rejtélyétől
Esetleg találsz egy éjszaka nélküli fényt
Ahogy a szakadékok bukkanóin kóvályog

Zuhanj

Zuhanj örökre

Zuhanj a végtelen legaljára
Zuhanj az idő legaljára
Zuhanj önmagad legaljára
Zuhanj olyan mélyre amilyen mélyre lehet
Zuhanj ne szédülj
Minden téren és koron át
Minden lelken és vágyon és hajótörésen át
Zuhanj utad során égesd fel a csillagokat a
tengereket
Égesd fel a szemeket amikkel rád néznek és a
szíveket amik várnak rád
Égesd fel hangoddal a szelet
A hangodba gabalyodó szelet
És a csontbarlangjában didergő éjszakát
Zuhanj fiatalságban
Zuhanj öregségben
Zuhanj könnyekben
Zuhanj nevetésekben
Zuhanj zenére a világra
Zuhanj fejedről lábadra
Zuhanj lábadról fejedre
Zuhanj a tengerből a forrásba
Zuhanj a csend utolsó örvényébe
Mint a süllyedő hajó oltja le fényeit
Mindennek vége
Az emberevő tenger a könnyörtelen sziklák ajtaján
dörömböl
A kutyák haláluk óráján ugatnak
És az ég hallgatja a csillagok távolodó lépteit
Egyedül vagy
És egyenest a halálba méész, mint egy sarkárol levált
jéghegy
Leszáll az éj közben az óceánban keresi szívét
A pillantás szökőárrá duzzad
És miközben a hullámok visszafordulnak
A hold a fénygyerek kiszökik a dagállal
Nézd a teli eget
Dúsabb mint a bányák erei

Keresztelőre váró csillagokkal teli ég
Az örök vizekbe dobott égitest szétporló törmeléke
mind
Nem tudják mit akarnak azt sem vannak e odaát
rejtett hálók
Azt sem miféle kéz tartja a gyeplőt
Azt sem, milyen mellkas fújja rájuk a szelet
At sem tudják, nincs e kéz és nincs e mellkas
A horgászhegyek
Magasak mint a vágyaim
És én kivetem az égből utolsó gyötrelmeimet
Éneklő madarak hordják szét a világba

/Szolcsányi Ákos fordítása/

(Az itt közölt szakasz a chilei költő Altazor című művének egy nagyobb részletéből származik.
A teljes részlet a Pannon Tükör Online-on olvasható.)

BEDŐ SÁNDOR: Levitézlett lovag – 1995

Géczi János

Királyunk késik

A főtéren heves próbabeszéd.
Királyunk késik. Annyi sok helyre
járatos, hogy ez megbocsátható.
Halat kap majd a fogadáson, bort,
eleget, hogy keresztények módján
ünnepeljük az eseményeket.
Újabban egyetlen mécses se ég,
a városban fáklya sem kapható.
A hold húggyal telt cintál, rezeg a
felszíne a vad lódobogástól.
A sírásók dolgoznak tovább
és hordják a kiszenvetteket
az ispotályból. Úgy az érkezőt,
mint a búcsúzókat mutató képek
telefonnal készülnek, nem látszik
rajtuk jól a sötét s az élfények
beszíneseznek. Egyszer a valóság,
habár szótaggal se több, ilyen lesz.
A király arca matt, mint mindegyik
pénzen az uralkodóé. Hullák.
Viaszfényben derengnek a hívek.

Genezis

Már volt

föld és ég. A kopár földet sötét,
a víz a vaksötétet takarta,
afölött lebegett a teremő
lelke. A jövendőmondó ahelyett
hogya jövőről, a múltól beszélt,
hogya miért, azt nem forszírozta
senki. A legelső napon isten,
mi addig egymásban elvegyült,
elkülönített világosságot
és sötétséget, nevet adott nekik,
hűet, a nappalt és az éjszakát.
Az első nap a fényárnyék szaka volt.
Hogya rend legyen, a vizet osztotta
ketté a másodikon, közájük
eget illesztve, egy boltozatot.
A vizek összegyűltek helyt adni
a szárazföldeknek a harmadik
napon. Sok növény hallelujázott,
néhány nem, ők kősziklára hulltak.
Mert elfelejtette, a negyedik
napot megteremtette, s átadott
egy nappal uralkodó Napot,
és egy sötétben tevékeny holdat,
örködjenek a különbség fölött.
Az ötödiken és hatodikon
a fehérjéket létesítette,
előbb a halakat-madarakat,
majd a négylábúakat s az embert.
A nagyvilág rendre dicsérhesse,
a hetedik napon a jóisten
a munkáját megszentelte, úgyhogya
nem pihent. De leült a világ
tetején s mint a naplementére,
rárévedt az ártatlan vérvörös
színre, amely kezére ráragadt,
s elmélázott fölötté, hogya na jó,
legalább egyszer megpróbálta.

Szilágyi Borka

Csiríz

Matyi azt mondta, nem bánja, ha Annával is jóban maradok, persze, hogy nem, mi Virág előtt amúgy sem ismertük egymást, vagy csak nem vettük észre. Az ingét mindig eggyel kevesebb gomb tartotta össze, kilátszott vékony mellkasa, és dadogott is. Azt időnként én is, a bénél, ha túltöltött a világ. Ő hadart, Anna motyogott, a szájukra ragadtam, kellett a puska, de akkorra már beleszoktam, hogy a félreértések állandóan sarkamra tapostak.

Matyival egészen addig egyáltalán nem voltunk jóban. Láttam, és talán egy fél pillantásra még tetszett is, aztán amint megszólalt, elmúlt. Éppen olyan ember volt, mint az anyám, meg az exem, meg annak az egész társasága, akik elvárásokkal nyomták bele az életemet ünnepi sütőformákba, hátha a formától emészthető leszek.

Matyi és Anna a dolog óta nem beszéltek. Csúnya szakítás volt, azt mondták: „Voltak dolgok.” A tábori körökben ülve felváltva nem néztek egymásra, nem lehetett bírni, ha egyszer meglátta az ember. Matyi faggatott, „ti jóban vagytok”, mondta, és megfeledezett arról, hogy én nem csak a másokhoz való viszonyom vagyok. Valamije nem élte túl, hogy valaminek vége, de persze, vele még sosem szakítottak, kezdő.

Anna nem fordult felém, nem szokott. Lesütött szemek mögé temette természetét, talán azt gondolta, kémkedek. Az elején amúgy is csak üzenetbuborékot fújtunk. Egy nagy, piros füzetet töltött szétcsúszó, rózsaszín verssorokkal, Matyi előtt nem ismertük egymást, vagy csak nem vettük észre, de olyan hálásnak tűnt, hogy a viszonya megszűnte után is embernek láttam és barátnak.

„Tíz kibaszott kurva hónapra keresztül azt kellett hallgatnom, miért nem vagyok olyan, mint te”, mondta Virágnak Anna utolsó este a koncerten, mikor megláthatta végre a kimondatlan viszonyítás eredetét, de nem beszéltek sokat, csak én maradtam közöttük kifeszülve, mint egy ruhaszárító. Amúgy is, mint ég és föld, szóval nem csoda, talán csak Matyi ízlése nem volt egészen világos, vagy a jelleme, de az eddig se.

Virágot az első táborig legalább látásból, azután már érzésből is. Hadart és motyogott, és könnyedén lengett rákövesedett mondatkörével a lábain. Őt már nem érdekelte a kétéves történet, rég kiszopogatta a lényegét a hortenziákból meg a kihűlt kőlépcsőből, csak Matyinak maradtak szertartások.

Matyi és Virág ott ismerték meg egymást még az első táborban, mikor minden idegen volt és identitás-zavaros, és azt hittem, Virág az oka a káosznak. Pedig nem volt más bűne, mint a szépség, mind annak következményeiben fuldokoltunk. „Hozzá se értem”, szabadkozott, pedig lehet, nem ártott volna. A konkrétum hiánya ideállá, Virág költői képpé vált Matyiban, kiindulási ponttá, felvonássá, fejezetté, Annát pedig mérgezte a folytatás-lét.

Virág és Anna részegen táncoltak az utolsó est révületében egy sokadrangú bandára sokadrangú borral, közösen tagadva egy megszokott narratívát. Matyi a belső udvaron sírta gitárra a Bájolót, fejében abszurd rendbe állt az ok és az okozat. Aztán hazamentünk. Külön búcsúztam mindhármójuktól. Hazaérve úgymint megfélelkeznek majd rólam.

Gizike és a patriarchátus

Jajj, de hát szóltam én a Julinak előre, hogy nem kellett volna olyan fiatalon megházasodnia, aztán hallgatott rám? Aszondja, nem akar már elválni, merhát a Józsinak fáj ugye a háta és mit kezdene nélküle, meg ott vannak már a gyerekek meg lassan az unokák, hiába is mondtam neki, hogy én már mikor otthagytam a Bélát, aztán milyen jól éli világát azzal a huszoneves kis picsával, aki még a seggét is kitörli neki, ha nem tud felállni szarás után.

De csak az van, hogy dehát az Ilike férje is megölte magát, mikor az otthagya az iskolatitkárnőért, csinos teremtés, azóta is összejárunk kávézni hárman, ha lejár a munkaidő, őmiattuk tudtam végre kirakni a Csabát, pedig már mikor ki kellett volna, az azér ugye mégse járja, hogy az én fizetésemből élünk ketten, aztán nem elég, hogy egész nap sikálom a padlót, otthon is ez várjon, mert nem méltóztatik rendet rakni maga után, mert jajj, szegény sajnálja bepiszkítani a kezecskéit.

Na, hát aztán mondom én a Julinak hogy nem kell félni, mikor az Editke is olyan jól járt, tudod, amikor kirakta a László szűrit, aztán összeszedte azt a Viktort, tudod, aki egymilliót keres havonta, aztán Edit fel is mondhatott, felvették helyette azt a Brigit, ami hát kár, mert az meg folyton körmöshöz jár, nem is olyan rendes, mint az Edit volt, de ugye, azért mégse lehet hibáztatni azt se, olyan jó dolga van, hát minden évben mennek nyaralni a tengerpartra, láttad, hogy rakja is ki a fészbúkra.

Jajj, dehát ezt nem is mondtam, hogy ott meg bejelölt megint a Gábor, tudod a második férjem, én pedig ki-tö-röl-tem azon nyomban! Olyan jólesett, mondtam is a Zsófiáknak. Tudod ki az a Zsófi, hát találkoztatok, meséltem is róla Julikának is, olyan jól megvan az egy szál fiával, rendes gyerek, most lett neki barátja, tudod, a Spárban futottunk velük össze, olyan aranyosak voltak, egymalelküket, Zoliból meg mi lett, miután elhagyta őket?

Naszóval a lényeg, hogy mind mondtuk a Julinak, hogy hagyja már ott azt az eszementet, gyerekek ide vagy oda, hát mégis jobb nekik ott hármában, hát nem? Na ugye. Mondtam is anno a Jánosnak, tudod, a kettővel előtted lévőnek, hogy én ugyan nem takarítok még otthon is holmi ingyenélőre, hogy mi? Ja, igen, jó lesz, persze, szívem, csak szalonnát ne rakjál bele. Na jól van, aztán el ne felejtsd, hogy jön Ilike meg a barátnője is, Editet is hívtam, Julikát majd meglássuk, elengedi-e a férje, ugye. Jól van, jól van, puszi! Igen, na rendben akkor majd megyek, igen. Aha, na jó, akkor... igen, igen, na csókollak, szervusz!

Bene Adrián

sörözés az időben

ez itt falu volt szőlőhegy présház
vérszerződés azon a pincebulin
most minden igényt kielégítő lakópark
örökpanoráma napelem unalom

rég nem beszéltünk öt percnél hosszabban
ki külföldön ki leszokott beállt a sorba
jöttek a gyerekek a másodállás a válás
fussunk össze pár sörre egyszer mondtad

konteós migráns- és büszke oltásellenes vagy
munkanélküli mióta hazaköltöztél Skóciából
mindenképpen érdekes beszélgetés lenne
kifejthetnéd a véleményed libsikról csírákról

bevernénk a BB-ben pár unicumot sörrel
a Franci bácsi ülne a szomszéd asztalnál
a Gyszi mindenhez megjegyzéseket fűzne
a nagyfröccsét szorongatja tele van már

pörgetnénk vissza az időt
emlékszel amikor diákszigeten
a valóság meg az hogy
nem erőlteti a dolgot
egyikünk sem

örökölt adósság

minden családban van egy gáz sztori
nálunk például a nővéremé
tizenkettő ha voltam folyton rajta
lógtam kiskoromtól anyám helyett
anyám volt nem értettem
mikor lekoccolt sírtam
azóta nem megy nekem
a biztonságos kötődés
a doki szerint ezért
később aztán én is
átéreztem miből lett elege
leléptem inkább
nem jó
tudom

miért bandázott szipuzott lopott
akkor egyébként már a nagyszülőknél lakott
aztán gyivi onnan anyaotthon
a papa időnként látogatta minek
kérdzte a család a pénz miatt
haragudott sose láttam többet
az apja temetéséről se tudott a Lili
kitagadták nem örökölt adósságot legalább
állami gondozásba kerültek a gyerekei
van egy képem róla elsőáldozó volt
a fészbukon találtam valakit
aki alig hasonlít
gyere amit elvittél hozd vissza
harminc év után mit mondhatnék
ez a gáz az egészben
még a temetőben sincs együtt a család

BEDŐ SÁNDOR:
Rózsaszín
hóolvadás 1
993

Toroczkay András

Rituálé

Az eged ma mélysötét lett,
a világ delejesen ég.
Ami él, elalszik éppen,
lekonyul, leborul eléd.

Rohanó kutyák az évek.
Valahol nyilall, odakapsz.
Az időn el-eltűnődve
vacsorádba beleharapsz.

Amitől ma félsz, eléred.
Ki szeret, csakis odaát.
Menekülne rég előled,
menekülne az, aki lát.

Szerelem

Több nagy vadászunk naplójában szerepel
Több nagy vadászunk naplójában szerepel
az a dicső pillanat,
az a dicső pillanat,
amikor szalonkapárt dupláz.
amikor szalonkapárt dupláz.
Ez azt jelenti, hogy egyszerre sikerül elpusztítania
Ez azt jelenti, hogy egyszerre sikerül elpusztítania
a tojót és a hímet. Talán, hogy ne sírjanak egymásért.
a tojót és a hímet. Talán, hogy ne sírjanak egymásért.
Ezután tollukból kalapdísz készül, testükből leves,
Ezután tollukból kalapdísz készül, testükből leves,
avagy megtöltik gombás-májás keverékkel.
avagy megtöltik gombás-májás keverékkel.

Bulldog

Apád úgy csöngetett,
mint egy bulldog.
Vannak ilyen emberek.
A telefon csöngéséből
tudni lehetett,
hogy ő akar felhívni téged.

Addig nem hagyta abba,
amíg fel nem vette.
Van, aki hármát csönget,
van, aki ötöt csönget,
ő végtelent csöngetett.
Egy darabig, a katonaságban,
telefonközpontsként
dolgozott, miután az
idegösszeroppanása volt.
Erről nem sokat tudsz,
úgy képzeled,
mint az Acéllövedékben volt.
Ha keresett valakit,
nem érdekelte, hogy zavar,
újból próbálkozott.
Kapcsolatba akart veled lépni,
mindenáron, sürgősen.
Üldözött a csöngetése,
míg meg nem hallottad,
amíg fel nem vette,
amíg fel nem adtad.
Végül legtöbbször
csak belekiabált
a vonal túloldalán, hogy
„Bon giorno, kisfiam!
Itt a lemezeket játszó
Erdélyi Péter a Randevou
am Nachmittag műsorában,
hogyan vagy?” Nem találod
semelyik nosztalgiaoldalon
ezt a beköszönést. Vajon ő
találta ki? Vagy csak az ő
képzeltét ragadta meg?
Sokszor csak üvöltözni
tudtál vele, mert nem voltak
épp egy hullámhosszon.
De nem igaz,
hogyan mindig csak üvöltöztél,
sőt általában nem, a sok
a nullához képest volt az,
a könyvedben, amit elküldtél
neki, de nem biztos, hogy elolvasott,
sokkal rosszabbnak
tűnik az egész kapcsolat.
Nincs benne semmi abból,
ami miatt várod, hogy
felhívjon végre.

Retúr

A vonat érezhetően lassított, majd a mozdony felől éles, gyors füttyszó hangzott fel és megálltak. A bal oldalon üres, frissen boronált szántó volt. Néhány ős legelészett nem messze a sínektől, de a vonat kürtjétől megriadtak és futásnak eredtek a távolba. Jobbra egy öreg tanya állt, egy nyárfaliget közepén. A főépület kéménye görbe volt, és egy helyen látszott, hogy megcsúsztak a téglái; ott gomolygott ki a füst. Még dülöngéltek a napsugarak a fák között, délutáni fehéres fény tapadt mindenre.

A két fiú az ablaknak nyomta a fejét, hogy jobban kiláthassanak. Keresni kellett azt a pár tenyérszerű helyet, ahová nem jutott a festékszóró sugarából. A fiúknak persze először tetszett, hogy szép színes vonatot fogtak ki, csak később, az út folyamán gondolták meg magukat, hogy a tarka graffiti helyett jobb lenne a tájat nézegetni. Kicsit unatkoztak. Már félúton ráuntak a beszélgetésre, kifelé nem nagyon tudtak nézni, bent meg nem volt semmi érdekes. A fülke falán lógott három kép a Nyugati pályaudvar történeti korszakaiból, de azokat már az első tíz percben betéve tudták.

Jó ideje a legérdekesebb dolog az volt, hogy megálltak. Amikor az ablakban lévő látványt megunták, kiléptek a fülkéből és a folyosón lehúzták az ablakot. Hűvös, alkonyi levegő csapott be. A magasabbik fiú kidugta a fejét, előre majd hátra nézett. Összeráncolta homlokát, vékony bőre úgy gyűrődött, mint egy harmonika redői, lehelete hosszú, kékes oszlopban szökött ki a száján. Nem kellett lábujjhegyre emelkednie, úgy is kényelmesen kilátott. Erősnek látszott a kopott, súlyos bőrdzseki alatt, arcán már kinőtt néhány szál szőr. Sárga ujjaival az ablakpárkányba kapaszkodva fürkészte a tájat.

– Látsz valamit? – kérdezte a másik fiú, vékony nyakát nyújtogatva. Szőke haja volt, orrát sűrűn beszótták a szeplők, a szeme szürke volt, teste vézna.

– Semmit – rázta meg a fejét a barna hajú fiú. – Csak úgy megálltunk – tette hozzá, és a zsebében kezdett kotorászni.

– Á, már sötét lesz, mire Pestre érünk – motyogta a szőke fiú.

A barna hajú megszívta az orrát. A belső zsebéből elővett egy rongyos csomag cigarettát, meg egy gyufát.

– Azt mondtad, tudod az utat – mondta a barna, miközben kipöckölt egy cigarettát a csomagból, és a szájába tette. – Attól, hogy sötét van, ugyanaz az út.

– Persze, tudom én – mentegetőzött a szőke fiú. – Voltam sokszor már. Amikor anya elhozott. Nincs messze a vasúttól.

– Akkor nincs is gond – vont vállat a barna fiú, és meggyújtott egy gyufát, majd a cigit és a gyufát a szőke fiú kezébe adta.

Az meredten állt.

– Ez benne van a buliban – kezdte a barna hajú fiú –, most nem kell jó fiúnak lenni.

A szőke kivett egy szálat, a szájába tette, és a gyufával kezdett babrálni.

A vonat közben nagy rándulással elindult.

Másfél órával később futottak be a Nyugatiba. Közben besötétedett, és fagyos esti levegő fogadta a vonatról leszállókat. A két fiú elsőként lépett le a vonatról, és a fülke égető fűtésétől felhevült testükbe rögtön behasított a hideg. A barna fiú összehúzta magán a bőrdzsekijét, a szőke fiú a farmerkabátját.

Kiértek az utcára. Sűrű forgalom volt, mindenhol dudaszó hallatszott, a fényszórók egymásnak feszültek, elhúzott egy villamos is. A pályaudvar szellőztető ventilátorai előtt hajléktalanok feküdtek, nagy halom szeméttel körülvéve, a járdán hosszú, göcsörtös vizeletpaták folyt lefelé a fekhelyüktől. Nem messze tőlük, a metrólejáró első lépcsőfokán egy férfi a Bibliából olvasott fel hangosan. Ujjnyi vastag volt a szemüvegének lencséje, arcát egészen közel nyomta

a lapokhoz, és igyekezett az utcai lámpa fényében kivenni a szavakat. Néha, amikor hangsúlyos részhez ért, felordított.

A szőke fiú intett a metró felé.

- Az kell nekünk - mondta.

- Biztos? Jól emlékszel? - kérdezte a barna hajú fiú.

- Igen. Anya arra szokott vinni - felelte a szőke.

- Mikor vitt utoljára?

- Öt vagy hat éve. De biztosan arra kell menni. A metróval.

- Jól van. Akkor gyерünk. Szétfagyok teljesen. Hozhattunk volna pulcsit legalább. Bár ki gondolta tavasszal.

Lementek a lépcsőn. Odalent még nagyobb tömeg volt. Csoportokba verődve álltak. Punkok, akik egy flakon bort adtak körbe, deszkások, politikai aktivisták, hajléktalanok a falak mellett, szinte minden négyzetcentiméteren, árusok, részegek, és büfékből kiáramló, mindent beborító használt olajszag.

Mikor látták, hogy nincs ellenőr, gyorsan lelőgtak a mozgólépcsőn. A szerelvények menetszele felcsapott letről. Hallatszott, ahogy csikorog egy éppen befutó metró. A két fiú futásnak eredt, és még az utolsó pillanatban felugrottak, majd az ajtó becsapódott mögöttük. A szőke folyamatosan nézte a térképet a kocsi plafonján, és magában számolta megállókat, majd egyszer csak felkelt az ülésről, és azt mondta, hogy szerinte ez lesz az a megálló. A barna fiú bólintott. Leszálltak. Felmentek az utcára.

A szőke fiú körülnézett.

- Jó helyen vagyunk - mondta mosolyogva.

Elindultak. Jó negyed órát gyalogoltak, míg elértek egy régi, magas házhoz. A szőke fiú a kapucsenegőhöz lépett, és az ujját végighúzva olvasta le a neveket.

- Ez lesz az - mondta. - Itt a faterom neve. Jó helyen vagyunk.

- Akkor csengess, mert rommá fagyok itt - vacogta a barna fiú.

Rányomott a csengőre. Semmi. Még egyszer becsengetett, de már hosszabban. Megint semmi. Leültek a ház lépcsőjére, és vártak.

Három óra múlva teljesen átfáztak, és a barna fiú azt javasolta, hogy menjenek vissza a vasútra, mert ott legalább meleg van. Még elcsíptek egy metró, és hamar újra a pályaudvaron voltak. Bevackoltak a váróterembe, ahol még volt néhány üres pad. A többit elfoglalták a horkoló részegek. A két fiú összehúzta magán a kabátot, és cigarettáztak, csak hogy teljen az idő.

- Jó, hogy eljöttél velem - mondta a szőke fiú.

- Persze, hogy eljöttem, nem volt más dolgom - vont vállat a barna fiú, és eltaposta a csikkét.

- Sajnálom, hogy nem találtuk meg a faterodat.

- Én is - súgta maga elé a szőke fiú. - Remélem, nem derül ki otthon, hogy leléptünk, akkor tuti elvernek.

- Engem lehet, amúgy is elvernek. Csináltam pár hülyeséget mostanában. De amíg azt hiszik, hogy nálad alszunk, addig nincs gond. Muterod meg azt hiszi, hogy nálam alszunk. Szóval nem lesz gond - mondta, és nagyot ásított. - Bár ilyen vacak helyen még nem aludtam.

- Én sem - nevetett a szőke fiú.

Hajnaltan az első vonatra szálltak fel. Behúzták a kabin ajtaját, fejük alá csavarták a kabátjukat, szinte rátapadtak a forrósodó ülésre, és aludtak.

A vonat csak egyszer állt meg hosszabb időre. Bal oldalon az apró tanya ferde kéménye füstölgött, a nyárfák erdejében, jobbra már oszlott a köd a szántó felett. Lassan kelt fel a nap.

Nyőgér Róbert

PulleMBER

Kérem alássan, lehetett azt már gyanítani, nekem elhiheti, ha mondom, tudniillik a személyzetből többünknek is szemet szúrt, miszerint Kovács Hugó, a Fekete Sas fürge-nyurga pincérkéje, felszolgálócskája, ugyebár, az utóbbi időben, hogyan, hogyan nem, egyre többet toporog a hátsó konyha lengőajtájánál. Akárhányszor szóvá tesszük, ugyan, mondja már meg, ha szabad kérdeznünk, mit kandikál a tekintetes pincér úr azon a párás körablakon keresztül a hátsó konyha ingó-ringó fertályának irányába, hablatyol csak valamit, nyaka ferdül, fizimiskája sápad, homlokzata eresedik. Aztán, ha kell, ha nem, napestig ott téblábol a konyha körül nemkülönben továbbra is.

Nem is tudtuk mire vélni ezt a hebehurgyaságot, mert bár azt azért igencsak nyögve nyelősen lehetne mondani, hogy szorgos személyzetünk kifogásolhatatlan húzóereje lenne ez a Hugó – a vendéglátás zsargonjával élve: nem egy tetőtől talpig *pulleMBER* a szentem, ha tetszik érteni az igen tisztelt járásbíró úrnak, hogyan értem – mégiscsak tizenketten dolgoznak a keze alatt. Noha egyik sem egy vendégoldal, azért felelősség nyugoszik azon a két tepertő vállán.

Csak a mihez tartás végett, Isten a megmondhatója, ki protezsálta be a Sasba ezt a tejfelesszájú Hugót, mindenesetre első ízben a hátsó konyhára került, hogy betanuljon. Egy szempillantás alatt napvilágra jött, hogy nem bánik valami jól a késsel, tudniillik már a legelső napján annyit teteszoszaskodott, hogy, hogy nem, felvágta a csuklóján a vérerét. Hovatovább, úgy spriccelt, frecsegett az a bumfordi vér belőle mindenfelé, hogy felváltva kellett mellétérdepelnünk, úgy szorítottuk, kézilányok, azt a gizda csuklóját neki, amíg meg nem érkezett a seborvos. Az meg mindösszesen annyit mondott a vérben fetregő, hullasápadt Hugónak, hogy látom, komám, elcsakliztad a munkám, na most aztán, hogy vágjak így eret rajtad. Mondanom se kell, aztán selejtezni kellett harminc deka szikasztott júdásfülegombát, illetőleg kis híján egy kilogramm ilyen-olyan szárnyashúst. Elég az hozzá, a történetek után saját feleségét vette maga mellé a szakács uraság, a Hugóra meg inget adtak inkább, tálcát a kezébe, aztán uzsgyi, pincér lett belőle, mire feleszmélt. A konyháról kikerült ugyan, de két borralaló között addig-addig járkált vissza, kolbászolgotott a szakácsné után, hogy, hogy nem, hát belehabarodott. Szépen vagyunk, mondhatom.

Mikor aztán fény derült a ledérkedésre, saját szemünkkel láttuk, ahogy az egyébként is mindig nyűgös szakács uraságot úgy elfutja a pulykaméreg, hogy a lengőajtón keresztül az ebédjüket jóízűen költő vendégsereg közé ront – pedig szakács lévén, ugyebár, ő oda be nem teheti a lábát – aztán a kiskésit, óberkodik a tömzsi harcsabajusz alól az egész vendéglő füle hallatára, ugye, hát hogy majd adok én neked az asszony körül pecérkedni, mégis mit képzelsz magadról te nyeszedék, te pörcc, minekutána a vendégasztaloknál sürgölődő pincérkölyök felé hajít egy jól megtermett badellát. De akkorát ám, bíró uram, hogy egy újszülöttet könnyűszerrel meg lehetne fűrösztetni abban. Lett is aztán ordítózás, csörömpölés, riadalom, miegyéb. Még a fakanál is megállt volna a levegőben, mondhatom.

Hugó persze nem várta meg, hogy kupán találja az az irgalmatlan nagy badella, ellenben igencsak sietősen távozott a helyszínről. Egyenest a kanálisnak vette az irányt, mint később kiderült, nem másért, mint hogy önkezevel szabjon gátat minden savanyúságának. De bizony, ahogy beleugrott, az a zimankós víz valahogy egyből el is vette azt a fene nagy kedvét a meghalástól. Szíve, lelke, meg alighanem más egyebe is összetöpörödött neki ott a szálló mögötti mederben.

Félrebeszél, mikor kisegítették. Nem is csoda, amennyi vizet nyelt a nyomorult. Azt mondja, nem elég, hogy ilyen pucérul vagyok, még ruházni is meg akarnak. Meg aztán, hogy készüljenek a nagymosáshoz, a gőzöléshez, mert nem egészen a viszonzatlan szerelem lepedőjébe csavarodott ám be. Hogy csípett volna fel egy leszedő lányt inkább, mert amint nyugovóra tért a többi pincér,

szakácssegéd, leszedő-, meg kézilány, akkora borralalót kapott, amekkorát azokkal a kényes terítékekhez szokott, szolgálatkész kacsócskáival még úgyse fogott. Hogy arról aztán most koldulhat, akinek akar.

Csak aztán nehogy úgy bánjon majd velem is az úrfi, mintha porcelánból lennék, kezitcsókolom.

BEDŐ SÁNDOR:
Madarak
1994

Nyilas Atilla

Incepció

Fasizmust álmodok.
Fölébredek.
Visszaalszom.

Fasizmust álmodok.
Visszaalszom.
Fasizmust álmodok.

Fölébredek.
Visszaalszom.
Fölébredek.

Fasizmust álmodok.
Fölébredek.
Fasizmust álmodok.

A vécé szolgája

Ami kénytelen szokott megfogalmazódni,
azt most szándékosan idézem fel.

Le akarom-e húzni még a vécét? Nem.
Akarok-e még pumpálni benne? Nem.
Akarom-e a csészét kefélni? Nem.
Akarom-e a pumpát mosni? Nem.
Akarom-e a kefét mosni? Nem.
Akarok-e a kilépőn igazítani? Nem.
Kell-e új gurigát tenni a tartóba? Nem.
Akarok-e még illatosítót fűjni? Nem.
Kell-e tartalék gurigát tenni a létrára? Nem.
Le kell-e kapcsolni a villanyt? Nem.
Be kell-e csukni az ajtót? Nem.

Lehúzni nem, pumpálni nem,
kefélni nem, mosni nem,
igazítani nem, új guriga nem,
illatosító nem, tartalék nem,
lekapcsolni nem, becsukni nem.

Nem akarom! Nem akarok!
Nem kell! Nem akarok!

Én nem akarok a vécé szolgája lenni!
Nem, nem, nem!

(Vécé szolgája, szerencsétlen,
jaj nem így éltem, nem így éltem.)

Álomkamra

Az álmodó áramtalanít két elosztót,
kikapcsolja a mobiltelefonját,
pizsamát ölt, esti gyógyszert vesz be,
megnézi, zárva-e a lakás ajtaja,
vizel, fogat mos, jó éjszakát kíván,
visszavonul az álomkamrába
— ami hajdanán a nappali volt,
aztán amikor ideköltöztünk,
egy ideig raktárhelyiségként szolgált,
majd karácsonyfás szobának neveztetett el,
nappali volt megint, pianínóval,
aztán a hálónkat átadtuk a lányunknak,
s a korábbi nappali lett a hálószobánk —,
kisvillanyt kapcsol föl, megágyaz,
támlához polcolja a fejét,
olvas néhány oldalt a Bibliából,
leteszi a könyvet és a szemüvegét,
kattint a kislámpa kapcsolójával,
nyaka alá igazítja a gyöngypárnát,
az oldalára fordul, gondolkodik,
gondolatai lassan elmosódnak,
és egyszer csak már végre álmodik —
álmodik az egyik keresztfiáról,
álmodik egy felolvasóestről,
minden vershez külön fellépőruhát,
rég nem látott költőtársairól,
köztük olyanokról, akik már nem élnek,
piros tintával írott levélről,
álmodik egy sakkversenyről,
lóval levett kétdecis pohárról,
álmodik egy régi szerelméről,
gyereket vár tőle, és döntenie kell,
egy festő négy alkotókorszakáról,
cirkuszszerű moziról, autóvezetésről,
vizsgáról, Pilinszky Jánosról,
nem kéne-e mindent újrakezdeni,
és csak olyan verset írni, mint ő,
álmodik egy performanszról,

nagy utazásról, zsúfolt vonatról,
szívéhez közel álló tanárkollégáról,
veszélyben lévő csecsemőről,
álmodik baráti szerkesztőről,
*saját kényszeres tüneteiről —
ajtók és triplaüvegű ablakok
szűrik a zajt, függönyök a fényt,
és de jó az álomból ébredni,
hangulatában ideig bódulni.*

Erdei rögtönzés

Ujjaim hegyét kanyargó patak
szentelt vize mossa,

öreg fák megrázó oszlopai közt
leng a nyár tömjénillata,

lombok résein át betűz a nap,
mintha rózsaablakon,

madarak templomi éneke
osztozik áhítatomban,

mohos kövek oltára előtt
megáldozok egy szem számócával.

Gráf Dóra

megáll a folyó

felsorakozni, indul a verseny, ki szeret jobban,
gurulunk, gurulunk, jó ez a lejtő, nem akarsz nyerni,
megkövült fájás, akár a vízkő, ecetet öntök a tálba,
súrolom, súrolom, szúrja a szemem, a szívem, a másik,
szúrja a másik, a régi szerelmed, száraz az emlék,
mily buta verseny, szerelemverseny, vadkacsa lennék,
denevér lettem, felülről nézem, mi megy itt köztünk,
rövid a szárnyam, nem érlek így el, muszáj leszállnom,
csukva a gombszem, körbeölellek, jó a sötétben,
közelhajoltál, megpuhítottál, nézz ide, sírok,
ne félj, ha így látsz, hódara hull csak, nem marad itt meg,
türelem, türelem, jéglapok úsznak, megáll a folyó a fák közt,
feljön a nap, és tisztul a tál is, telnek az órák,
olvad a szárnyam, munka után majd várlak a hídon

panoráma

már az összes utcanevet megtanultam,
és tudom, hogyan készítik ezen a vidéken a tarhonyát,
mire jössz, és azt mondd, hogy otthont
nem egy útikönyvben talál magának az ember,

nézem a nyárfát az ablak előtt, megkérdezed,
nem vagyok-e magányos, és bár nem tudom,
mit jelent ez a szó, mindig visszhangzik bennem,
mikor próbálok benaptejezni a hátam,

mit keres az érzelmek és ösztönök városában,
aki a racionalitás vidékén született,
nem értem a nyelvet, az emberek furcsán néznek rám,
elment az utolsó buszom, és te felajánlod,
hogy aludjak nálad, a panzióban,

mint tóparton a vízcicsúsdák, összefonódnak a gondolatok,
otthon vagyok a kérdéseidben, a távolságban, amit tartasz,
kinyitod előttem az ajtót, elfordulsz, amíg öltözöm,
otthon vagyok, mint nyárfalevélben az őszi szelek,
valaki felírta a táblára, hogy játék az élet,

és én megtanultam, ezt is, újra és újra
fölszaladok a lépcsőn, beállok a sorba,
pedig nem nagyon szeretek csúszdázni,
félek, hogy fájni fog, és leesik a fürdőruhám,
és nem hallok, nem látok semmit a víztől,
félek, hogy nem tudok megállni

BEDŐ SÁNDOR:
Golgota
2006

Sajnos

Alig várom, hogy megjöjjön Apa, sajnos, Anya azt szeretné, ha nem örülnék. Úgy hívja Apát, az a mocskos kúvapecér, nem tudom mi a pecér, azt hiszem pucért akart mondani, csak rosszul, én is rosszul mondtam sok mindent kicsi koromban. Mióta a Kossuth utcában lakunk, Anya sokszor beszél rosszul. Nem is értem, sajnos. Nekem Apa pont olyan, mint azelőtt volt, miután Anya gyorsan összehajszolt egy böhöm, fekete bőröndbe. Még egy rohadt, normális bőröndünk sincs, kiabálta, mert Apátokat a kúvák segge jobban érdekli, mint a családja. Futott össze-vissza, mint pók a falon, ahogy Apa szokja mondani. És ismételte, mint a gép: képes volt a szemembe mondani, hogy van egy kapcsolata, régóta, és én észre se vettem, mert annyira nem jelent ő nekem semmit. Elképesztő, ekkora személtáda, inkább hallgatott volna a kúvájáról, a kúvaéletbe. Van pofája azt mondani, hogy végre egyszer őszinte akart lenni. Darálta, darálta mint a rendőrautóm, POLISZ, POLISZ, POLISZ, közben kidobigálta a ruháit a szekrényből, begyúrta a bőröndbe, sajnos, aztán talált egy nagy nejlonszatyrot, abba benyomta a mi holminkat, nem értettem mit akar, milyen kapcsolat miatt haragszik Apára, mért rángat minket be a Fiatba, és visz minket Virággal a Kossuth utcába, Nagyiékhoz, és azt mondja, ezután itt fogunk lakni, kérdés nincs. Azóta össze-vissza alszunk, sajnos sosem vagyok biztos, amikor felkelek, hogy hol fogok lefeküdni, Virág se tudja, pedig ő már harmadikos. Kérdeztem Ádámot is, ő a legjobb barátom, hogy mi az a kúvapecér, de ő sem tudta, csak azt mondta, ne beszéljek illet az óvónénik előtt, mert sarokba állítanak. Amúgy is gyakran beállítanak, azt mondják, kezelhetetlen vagy kisfiam, sajnos, én nem akarok olyan lenni, de mégis. Na végre, cseng a kapucsengő, ez Apa kell legyen. Szerintem pont olyan, mint volt, mióta én emlékszem, kicsit talán dagadtabb, a csaja főz neki, állítólag. Anya nem főzött, azt mondta elvből, nem tudom mi az az elv, csak zacskós levesre telik belőle, azt is odaégette. Apa kiabált, ez nem igaz, hazajövök fáradtan, éhesen, nem eszem a városban, hogy megfogjam a pénzt, itthon meg kaja nincs, csak a mosatlannal teli mosogató, hogy egy pohár vizet nem lehet kiengedni a csapból. Anya meg sikított, hogy Apa ne ordibáljon, a kiabálás válóok, nem tudom mi a válóok, sajnos, de hagyjuk, már fáj a hasam.

Nem jössz Virág? Gyere már, légyiszi! Bicafozunk majd Apával, tudod, a templomnál, holdvilágban, olyan klassz, te is szeretted, gyere már, nem akarok egyedül menni. Rosszul érzed magad? Az előbb még nem fájt semmi, na jó, én elhiszem, hogy hányingered van, nekem is szokott, tudod, de hát Apa is tud venni nekünk orvosságot. Sajnos nincs kedved? De lejössz legalább? Gyere, szaladjunk, biztos nagyon vár már Apa, görkorigizhatnál is, ha nincs kedved bicajozni, na jó, oda adom a piros autóm, mehatsz egy-két kört, na jó, legyen három. Sajnos, akkor sem tudsz jönni? Akkor nem érdekel, rohadj meg itt a Kossuth utcában. Én nem beszélek csúnyán Anya, csak nem értem, mért nem akar. Ha nem akar, hát nem akar, ellesztek jól ti ketten apával, férfiak, nem? Virág nélkül is. Anya fél szájjal mosolyog, így csak ő tud, nem szeretem, amikor ezt csinálja.

Apa, de jó, hogy elviszel. Megyünk bicajozni?

Hát persze...

Nem hiszem, hogy ez jó ötlet.

De Anya, tudok én vigyázni magamra, a múltkor, amikor majdnem egy autó alá estem, az azért volt sajnos, mert megijedtem, bocsánat, de most már nem ijedek meg, azóta már nőttem két centit, ti mondtátok.

Jellemző, ezt is utólag kell megtudjam, hogy kis híján meggyilkoltad a fiunkat. A felelőtlenség az igen, az változatlan.

Szóval nem jössz kislányom? Oké, nem erőszak. Puszi sincs? Gyere, fiam, induljunk!

Köszönöm, köszönöm Apa, hogy elviszel, bocsánat, Virágot nem tudtam magammal hozni, fáj a hasa, meg hányingere van.

Oké elhiszem, így büntet, ennyi. Váltunk témát. Nézd azt a hatalmas sárga kamiont, ilyenekkel fogok járn.

Elviszel engem is Apa?

Hát majd meglátjuk, ha szófogadó leszel.

Nem szeretem, ha azt mondja, majd meglátjuk, abból az lesz, hogy elfelejtődik, elmarad, el kell engedni.

Ígérd meg Apa, hogy elviszel a tengerig, úgy szeretném látni a tengert. Mindig azt mondod, majd meglátjuk, majd meglátjuk. Ez nem igazság, Virág már látta, fürdött is benne, én mikor láthatom? Ne mondd, hogy még van időm, még kicsi vagyok. Én már nagy vagyok, hat éves, ti mondtátok. Egyszer azt mondtátok, hogy nagy vagyok, máskor meg, hogy kicsi. Sajnos nem én beszélek össze-vissza. Megyünk Tatiékhoz is?

Persze, ott fogunk holnap ebédelni, ha akarod.

Akarom, de pizzázni szívesebben mennék.

Azt most nem lehet, nincs pénzem.

Ha majd kamionozol, sok pénzed lesz?

Remélem, legalább háromszor annyi, mint abban a mocskos hivatalban.

Nem tudom, mért mondja, hogy mocskos, amikor Mikuláskor bevitt, láttam, hogy a takarítónénik egyfolytában nyalták a padlót a rongyokkal, csillogott-villogott minden. Akkor együtt voltunk Virággal, mindenki kedves volt hozzánk, az Apa főnökasszonya ajándékot osztott minden gyerekeknek, még barackot is nyomott a fejemre, amit nagyon utálok, de Apáért elviseltem. Nem értem, mért nem tetszik Apának az a hely. Elege volt az állóvízből, azt is mondja. Meg a könnyörgő adományból, amit fizetésnek csúfolnak. Nem tudom, mi az állóvíz, sajnos, a Tisza folyik, a vízcsap is folyik, az biztos, a könnyörgő adományt sem értem. Ha kamionos lesz, azt mondja Anya, sokat lesz távol. Sajnos. Ezt nem Anya mondja, én. Jó lenne, ha magával vinne Apa, igaz, akkor meg Anya hiányozna. Ha Apánál vagyok Anya hiányzik, ha Anyánál, akkor Apához vágyom. Mindjárt otthon vagyunk, ezt már felismerem, a napelemes háznál befordulunk és ez már a Délibáb utca, ott álldogálnak a kis fenyők a házunk előtt, mintha várának. Egyszer integettek is, amikor Anya elvitt. Apa ültette, olyan kicsik voltak, mint én, de nálam gyorsabban nőnek, már kétszer akkorák. Ahogy meghallja a Bodri, hogy megállunk az autóval, szétugatja a kenelt, kihallatszik az utcára, ahogy dobja magát a kerítésének. Szeretem a Bodrit, ő is szeret engem, a múltkor is szájon nyalt, sajnos. A Mami azt mondta, attól betegedtem meg, nem vigyázok sajnos, és minden bacit felszedek. Nem tudom mi a baci, valami láthatatlan Gonosz lehet, mint a Kék Szörny, akit mindig üldöznek, de sosem látják, csak az árnyékát, amikor már azt hiszik elkapták, eltűnik megint. Tati sajnos nem szereti, azt mondja nem kellene egy hatévesnek ilyen stupido videojátékkal foglalkoznia. Ki mutatta ezt meg neked? Nem mondhatom meg, hogy Virág, mert akkor rá is haragudni fog. Azt mondom Anya, amire ő azt morogja, nem hiszi, és nem faggat tovább. Mindenesetre elegendem van belőlük, a bacik nagyon veszélyesek, sajnos. Mindig kezet mosok, ha bemegyek az udvarról, mégis köhögök, meg kisebesedett a szám a múltkor. Kiengedhetem a Bodrit? Köszönöm Apa. Na gyere, simogassalak meg, jaj, lassabban, felborítasz, látom nincs vized, annyit ugráltál, hogy kiborult. Apa, hol a locsoló, ja igen, látom már, na gyere, igyál, biztos szomjas vagy, csak ennyi? Kihozhatom az autót? Nem felejtetted el feltölteni?

Most hagyd, bicajozzunk, jó? Addig töltődik, aztán kigurulunk esetleg a játszótérre. Rendben?

Rendben. Hozom a bicajt. Ha „esetleg”, az azt jelenti, nem lesz belőle semmi, sajnos.

Várj, nem olyan egyszerű, tölteni kell ivólevet, mert tudod, mindig szomjas szoktál lenni, ha nem viszünk. Aztán megnézem, elég kemény-e a gumid. Az enyémbe biztos kell fújni egy adagot.

Szeretek Apával, meg Virággal bicajozni. Anya nem szeret, sosem jött velünk. Régen sem, amikor még ő is a Délibáb utcában lakott. Én szeretek elől menni, de sajnos, nem sokszor engedik. Apa szerint Virág jobban tájékozódik. Meg jobb a lefrefei. Nem tudom, mi az a lefref. Most Apa megy elől, mert ő tudja, mi a lefref, és hogy merre akarunk menni. Azt hiszem, kigurulunk a tanyára Zsombihoz, ha a templomnál eltérünk a temető felé, akkor ez így szok lenni. Ők barátok. Neki is van eksze, így mondja Apa Lejlának, biztos a göndör, vörös haja miatt,

amikor kiabál, rázza a fejét, a haja az arcára borul, de legalább nem látszik a tátogó szája, amiből csúnya szavak bugyborékolnak, ahogy a rajzfilmekben szokás, az oviban biztos kiállítanak. Ő csak ritkán jön át, ha nagyon kell neki valami, szokta mondani Zsombi. A fia, meg a lánya sajnos már nagyok. Oszkár nem játszik velem. Folyton a számítógépnél ül. Zsombi néha kizavarja az udvarra, hogy szívjon friss levegőt. De csak ül, bámul maga elé. Hiába mondom neki, hogy jöjjön bicajozni, vagy parittyázni, azt mondja az fárasztó. Meg én is fárasztó vagyok, fogjam be a lepénylesőm. Sajnos, Osi ilyen. A testvére, Orsi, meg az anyjánál van, sajnos. Ő szeretett játszani Virággal. Engem is bevettek a fogócskába néha. De nem szerettem, mert mindig én voltam a fogó. Most Virágot nem tudtam hozni, megmondom, játszunk mi ketten. Sajnos, nem fogja akarni. Megmondom Apának, ne üljünk ott sokat. Ő szeret dumálni Zsombival, megisznak egy sört, vagy egy kólát. Sajnos, a vágóhíd felé megyünk. Nem szeretek arra bicajozni, rázós az út, vad kutyák ugatnak. Tudom, hogy nem tudnak átugrani a kerítésen, de akkor is, ijesztő, ahogy neki dobják magukat a vaskapunak. Azt mondja Apa, nem szeretné, ha Anya megtiltaná a bicajozást a forgalom miatt. Erre nincs forgalom. Anya nem szereti, ha azt csináljuk, amit ő nem szeret. Az út egyik oldalán száguldanak az autók az autópályán. Szerettem hallani ahogy elsüvitenek, ki tudja honnan, hova, nagy titok. Nem veszélyes, kerítés van köztünk, van ahol kis erdő is, vagy bozotos, vagy kopár föld, azt hiszem tallónak hívják. Nyáron szokott nőni rajta repce, meg kukorica, meg búza, meg nyúl, most tavasz van, csak kopasz barázdák vannak, meg traktornyomok. Azt mondják tavasz, de hideg szél fúj. Kell a kesztyű. A kesztyűvel mindig baj van. Mindig elveszítem. Sajnos. Vagyis most már nem annyira. Megvan mind a kettő, sajnos, az egyik piros, a másik kék. A Maminak ez nem tetszik. Azt mondja, ki fognak nevetni az oviban. Apának sem tetszik. Azt mondja szomorúan: nem lehet minden nap másik kesztyűt venni. Anya meg azt mondja: semmi baj, most úgyis trendi felemás zoknit, meg kesztyűt viselni.

A felüljáróig tekerünk, nagyon meredek, alig bírom, sajnos. Nem mondom, nehogy Apa azt higgye, gyenge vagyok. Ha felérünk, megpihenünk, Apa is fújtat, gyöngyözik a homloka, biztos a pocija miatt. Nézem alattunk a suhanó kocsikat, dübörgő kamionokat, ahogy kisebbednek, kisebbednek és elfogynak a messzeségben. Nem tudom ez hogy van, hogy lesznek megint hatalmasak, miután egyszer már lefogytak. Szeretnék ledobni valamit, de Apa nem engedi. Balesetveszély. Szerintem a hatalmas kamionnak nem tud ártani a pici kavics. Egyszer, amikor Apa nem vette észre, ledobtam, nagyot ugrott a tetején, és nem lett semmi baj. Lefelé száguldunk, Apa engedi, csak figyeljek nagyon. Már messziről látszik, Zsombi slaggal mossa a traktort az udvaron. Egyszer felülhettem rá, robogtunk a mezőn, Apa meg Virág autóval követtek minket. Virág is fel akart mászni. Nem engedtem, sajnos. Nem lányoknak való a traktor. Apa is haragudott, Virág egész nap nem szólt hozzám, de kibírtam. Tati sem adott nekem igazat, sajnos. Pedig Tati szeret, bár ritkábban mondja, mint Mami. De érzem. Azt is megengedte, hogy felmászak a sufni tetejére Virággal és együnk az eperfáról epret, amikor nem látta senki. Olyan izgi fent a tetőn, kilátni az utcára, átlátni a szomszédba Ilonka nénihez, aki megfenyeget az ujjával, megkérdezi, vigyáz rátok valaki? Tati azt mondja, nem illik leskelődni, ne nézzünk oda, de lehetetlen nem oda nézni. Ott hentereg a kövér cicája, hasonlít rá. Úgy szólítja: Szilveszter, gyere elő, Szilveszter drágám. Az a dagadt dög, meg teszi magát, hogy süket. Hát mit nézzünk, a kékséget? Még ha hóbollonok lennének ott, vagy repülők. A Bodri nem érti a hóbollonokat, két lábra áll, úgy ugatja őket. Nagyon vicces. Menjünk már Apa, unatkozok! Nem szeretem, amikor Anyáról beszél Zsombinak. Engem nem érdekel, hogy a barátja, én sem mondom el Ádámnak, ha Anyára haragszom.

Visszafele a közúti felüljárón tekerünk, nem olyan nehéz felfelé, nem olyan meredek, mint a másik, de lefelé nagyon félek, nagyon gyorsan gurulok, hirtelen fékezni nem szabad, azt mondta Apa, orra lehet bukni. Szembe teker egy bácsi meg egy néni, egymás mellett beszélgetve, fékeznek? Ne fékeznek? Apa rájuk kiabál, végre elférek. Sajnos, nem tartják be a szabályt, azt mondja Apa, ő is összeütközött egy nyanyával, mert lefelé jövet meg akarta előzni a bácsiját, Apa meg hiába próbált félrehúzódní, összeakadt a kormányuk, szerencse, hogy nem halt meg a nyanya, Apa egyenesítette ki a kormányát, mert elgörbült, Apának lement a bőr a térdéről, meg a könyökéről, mikor hazaért le kellett kezelni, azt hitte a válla is eltört, sokáig fáj neki. Vigyázni

kell a nyanyákkal, azt mondja Apa, vakmerők, nem féltik a tyúkszaros életüket, de nem jó a lefexük. Besötétedett, mire beérünk a városba, a cukrászdánál, ahol nyáron fagyizni szoktunk a strandról hazafelé, megállunk, felkapcsoljuk a világítókat. Kérek fagyit, bár nem hiszem, hogy kapok. Nem is. Apa szerint a fagyihoz hideg van. Álljunk-e meg a templomnál, kérdi Apa. Nem akarom, fáradt vagyok. Nézzük meg, mit csinálnak a Mamiék, mondja Apa. Nem nehéz kitalálni, biztos nézik a tévét. Na jó, legyen, sajnos, most inkább egyenesen haza mennék. Biztos neki is hiányzanak a szülei. Az udvar sötét, pedig sütkez az hold, nagy árnyék liheg felénk, megijedek, valami zombi? Aztán eszembe jut, hogy az Bakter, a roti, rögtön megnyalja a kezem, régen félttem tőle, olyan nagydarab, erős, de sosem bántott. Anya sajnos nem örül neki, amikor ott laktunk Mamiéknál, akkor én még nem voltam, csak Virág, de akkor is, Anya azt mondta, gyerekes háznál nem szabad rotit tartani. Anya most is fél tőle, de nem mutatja, amikor értünk jön, és a Mami elfelejti bezárni, mert a Tati szokott elhozni minket az oviból, Virágot meg a suliból, hogy ne maradjunk ott sötétig, pedig sokszor szeretnék maradni, s játszani a többi gyerekkel. Igaz, az sem mindig vicces, volt, hogy én maradtam utoljára, meg Manyi néni, mondta a telefonba, hogy jöhetne már valaki ezért a szegény kölyökért, Anya azt mondta, amikor hazafelé robogtunk, be kellett szaladjon venni kaját a Lidlbe, és a Manyi néni síkideg volt, mikor felhívta, sajnos, neki is lett volna valami fontos dolga.

Előre tudom mi lesz.

Szia kincsem! Gyere, hadd öleljelek meg!

Szaladok, megölelem, jó illata van a Maminak, szereti a virágokat, én is szeretem, kéri, karoljam át, szeretek felugrani az ölébe, eleinte ő is szerette, de most már azt mondja, öreg, nem bír, sajnos. Nem tudom, minek kell megöregedni, én, ha lehet, nem fogok, ha már nekem is lesz unokám. Én sose fogok meghalni, egyszerűen újra programozom magam. A Tati hátán is nagyon szerettem lovagolni, de most azt mondják, beteg a gerince, nem tud vinni. Olyan jókat játszottunk régen, a Tati lement kutyába, én is, Virág is felültünk a hátára, azt játszottuk, ő a Monster, és le akar dobni, de mi úgy kapaszkodunk, hogy ne tudjon ledobni, juj, de izgi volt, sikítoztunk, Mami meg kiabált, sajnos, hagyjátok már szegény Tatit, meg fogjátok ölni, nem neki való ez a játék. A Mami mindig tudja, kinek, mi való, mi nem, sajnos.

A veranda bezárva. Apának van kulcsa, bent sötét van, bekopog a hálóba, azt mondja a Mami, nem számítottak rá, nem fűtöttek be mindenütt, ülünk ott le a fotelbe. Tati meccset néz, látszik rajta, nem szívesen kapcsolja le a tévét: mi újság? Csak benéztünk, hogy vagytok. Rosszul tettük? Dehogy, dehogy, nem fáradt ez a gyerek? Neki való a sötétben kerékpározni? Majd kipihen magát. Szóval, minden rendben? Mi jól vagyunk, lekopogom. Persze, a Mami nem kopog semmit. Nem tudom, mit eszik a Tati a meccsen. Én nem szeretek futballozni, mindig megfogom kézzel a labdát, az nem jár, sajnos, Virág dühös, azt mondja, nem lehet velem rendszeren focizni sem. Menjünk már Apa!

Nem szeretsz nálunk lenni, kincsem?

Szeretek, de most már jobb lenne otthon, voltunk a tanyán, és nem volt kivel játszani.

Nem túl kockázatos ez a gyereknek, fiam? Éjnek idején...

Apa legyint, nem szól. Mami mindig aggódik, Apa szerint fölöslegesen, sajnos. Menjünk már! A Mami csokit nyom a zsebembe, szerettem a csokit, ma már nem annyira, Anya azt mondja, ki fog hullani az összes fogam, ha sok édességet eszem, már így is kihullt néhány, azt mondják visszafog, de nem hiszem. Félek. A Mami szomorú, ha nem fogadom el, amit ad, Apa is mindent elfogad, hogy a Mami megnyugodjon, aztán ha nem esszük meg, oda adja a Bodrinak, és azt morogja, a Maminak erről nem kell tudni. Na végre, elindult, de a Mami még az ajtóban is mondja, mondja, hogy Anya mártírnak hiszi magát, pedig éppoly hibás, mint ahogy te sem vagy ártatlan fiam, mindig kettőn áll a vásár, (mi az a mártír? milyen vásár? a kisteleki, a mórahalmai? Apa néha elvisz, eszünk lángost, meg minden) valójában egy önző dög, nem tudja beosztani a pénzt, de a cigi az nem maradhat el... Utálom ezt hallgatni, inkább kimegyek a sötétbe, a roti ballag mellettem, elkísér a kapuig, hozzám nyomja a hatalmas fejét, majd elesem, megvakargatom a füle tövét, ahogy Tati szokta. Apa gyere már! Ez a gyerek sem szeret már nálunk lenni, az anyja elidegeníti tőlünk, hallom a Mamit, nem tudom, mi az, hogy idegenít sajnos, szerencsére Apa már elindult:

itt vagyok fiam, ne türelmetlenkedj. Sütünk egy jó csevapot vacsorára, remélem még szereted. Nem szeretem már úgy, mint régen, de nem mondom Apának, mert akkor szomorú leszel, és azt mondja: én már nem tudom, mit találjak ki, hogy jó legyen.

Hazafelé alig van forgalom, én akarok elől menni, Apa ráhagyja, a négysávosnál leszálok, Apa megdicsér, hogy ügyes vagyok, jól esik. Apa ritkán dicsér. Bodri most is messziről ugat, Apa szerint sok száz méterről megérzi a szagunkat, én nem hiszem, azt gondolom, meghallja, hogy jövünk, én is meghallok mindent, amit más nem, azt mondta a védőnéni, indiánnak kellett volna születnem. Nem tudom ki az indián, Apa azt mondta, amerikai hőslakó, túl az óceánon, lesimitották a fülüket a földre, és messziről meghallották a közeledő lovasokat, amikor még nem is látszottak. Egyszer én is ki fogom próbálni, ha nagy erős férfi leszek, talán még hőslakó is, majd meglátom.

Végre drága kis szobámban, minden játék megvárt. Apa felkapcsolja a fűtést, rámszól, hogy ne vegyem le a pulcsit, majd ő szól, amikor levehetem. Azt a pazarlást nem lehet csinálni, amit Anya megengedett magának, hogy télen egy szál ingben lófráljunk a lakásban, hát persze, hogy rámeleg a gatyánk is a rezsire. Nem tudom mi a rezszi, de Apa nagyon haragszik miatta, azt mondja, Anya nem ad bele egy fillért sem, de most, hogy ő nincs velünk, felöltözünk jobban, és csak akkor fűtünk, ha otthon vagyunk, Apa mindig veszekszik, hogy vegyünk fel még valamit. Mi meg nem szeretünk felvenni egy pulcsit, amikor Apa kimegy, Virág rögtön leveszi, aztán meg én is.

Foglald le magad fiam, csinállok vacsorát.

Csevap?

Igen. Megbeszéltük, nem? Finom, nem?

Mit mondjak? Bólintok. A felnőttek mindig azt hiszik, hogy ami nekik jó, az nekünk is az. Megvan a váram, amit vasárnap építettem. Lerombolom. Aztán lehet, újra csinálom. Tati nem érti, mi élvezet van a rombolásban. Ő kőműves. Sok házat felépített, egyet sem rombolt le. Lehet hogy ő nem, de láttam az utcánkban: egy nap alatt ledózeroltak egy házat, nagy teherautók elhordták rögtön az utolsó szeget is. Biztos vannak, akik csak rombolnak, meg vannak, akik csak építenek. Én mindkettőt szeretem csinálni. Rombolni egy kicsit jobban. Építeni nehéz. Tati megmutatta, hogy kell a sarkokat egymásba fogni, hogy ne mozduljanak el a falak. Ádám nem tudta, megmutattam neki is. Mi ketten tudjuk a legerősebb várat építeni az oviban. Mért szeretsz rombolni, kérdezi sokszor Tati. Nem tudom. Tényleg, nem tudom, mi mást mondjak?

Kész a vacsora!

Úgy teszek, mintha nem hallanám. Nem tudom mért nem szeretek azonnal megcsinálni valamit, amikor kell. Mindig többször kell mondani. Az az igazság, hogy nem vagyok éhes. Mami szerint gilisztánk van. Az valami apró hernyóféle, állítólag. Sajnos a fenekünkbe megy, mert mindent piszkos kézzel csinálunk. Anya szerint a Maminak nincs igaza. Ha gilisztánk lenne, soványak lennénk, de nem vagyunk azok. Én erős vagyok. Szkanderben mindenkit lenyomok az oviban. Tati szerint keveset tartózkodunk szabad levegőn. A Nagymami szerint túl sokat vagyunk kint a hidegben, azért köhögünk. Nem lehet ezeken a felnőtteken elmenni, mindenki mást mond. Most már csak kimegyek vacsorázni, hallatszik Apa hangján, nagyon dühös. Nem szeretem, ha Apa dühös. Félek. Nem vert meg soha. Vagyis egyszer rávert a fenekemre. De megbánta. Félelmetes, ha kiabál. Szikrázik a szeme. Ezt Virágnak sem mondom. Virág nem is látja, mert olyankor már sír. Bocsánat, nem akartam. Azt szoktam mondani. Attól kicsit lenyugszik. Kezdek alkudozni. Apa azt mondja, nincs alku. Ha legalább a felét megeszem, kapok kólát. Szeretem a kólát, azt a felnőttek isszák. Ha Apa ad, úgy érzem én is felnőtt vagyok kicsit. Tati ellenzi, hogy kólát igyunk. Szerinte az méreg. Szomorú, hogy a szülők mérgezik a gyerekeiket. Én nem vagyok szomorú, akkor lennék az, ha nem engedné Apa, hogy igyunk. Máskor meg nem szeretnék felnőtt lenni. Jobb nekem gyerekeknek. Amikor délután nem akarok aludni, azt mondják, nem fogok megnőni. Én meg azt mondom, nem is akarok. Erre Tati azt mondja: hülyeséget beszélsz kisfiam. Mindennek eljön az ideje, hidd el nekem, öregembernek.

Fürdés, lefekvés. Fürödni szeretek, ami utána következik, azt utálom. Apu is, Anyu is megengedi, hogy játszunk a kádban. Csak egyet nem szeretnek, ha cápást játszunk. Árvizet

csináltak a fürdőszobából, kiabálják. Egyszer Anya annyira felidegesedett, hogy kikapott a vízből és ledobott a kanapéra, ahol törülközni szoktunk. Azt mondta Gonosz vagyok, ő előre figyelmeztetett, ne csináljak pancsot, mert ő halálfáradt. Valahogy mégis kiment a víz, sajnos, pedig nem akartam. Azért még nem vagyok Gonosz. Ha én egyszer azt mondtam, Gonosz vagy, akkor az vagy, sikította Anya. Úgy tud sikítani, hogy belefájdul a gyomrom. Apa nem volt otthon, elment bicajozni, mert a hivatalban csak a pociját növeszti. Aztán kiderült, csaja van, oda bicajozik. Sajnos. Anya meg nyugodt volt, hogy nincs otthon. Legalább is nekünk azt mondta: legalább nem zavarja a vizet, a gonosz Apátok. Nem mondom, ha Apa is beült a fürdőkádba közénk, akkor tényleg sok víz ömlött ki. De az nagyon ritkán volt. Pedig nagyon vicces. Fürdés után le-fek-vés, al-vás, elég volt a hisztiből, nincs kecmec. Mi a kecmec, mondja meg valaki. Mi Virággal még akarjuk nézni a tévét, Apa engedné, anya nem. Vagy fordítva. Az a jó, ha ők vitatkoznak, addig nézhetjük a Hótündért. Én inkább autós mesét szeretnék, de Virág nem hagyja. Most, hogy ő nem jött velünk, nézhetek amit akarok. Harry Pottert is. A Mamiék azt mondják, nem kisgyerekeknek való. Pedig ők nem is látták. Apa meg titokban engedi. Aztán Apa kimegy rendbe tenni a konyhát. Meg levelezni a csajával. Láttam, mert kimentem vizet inni. Megkérdeztem, Anyával beszélsz? Szeretnél te is? Hát, nem is tudom. Szerintem késő van, ne zavarjuk Anyát, már biztos lefeküdt. Amikor átment a mosogatóhoz, hogy vizet eressen, láttam: nem Anya arca volt a mobilban. Hanem a Katóé. Akihez lovagolni jártunk régen. Meg kecskéket simogatni. Mióta elmentünk a Kossuth utcába, azóta nem vitt Apa Katóhoz. Innen tudom, hogy ő a csaja. Nem mondtam semmit. Visszamentem nézni a Harry Pottert. El szoktam aludni Apa ágyában, sajnos. Ezt onnan tudom, hogy reggel a háta mögött ébredek. Addig ölelem, puszilom, amíg felébred. Engem nem zavar, a horkolás. Anyát zavarta. Mindig velünk aludt. Na látjátok, Anyának Apával kellett volna aludnia. Akkor nem jutnak ide, mondja a Mami sokszor. A Tati meg rászól, hogy légy szíves, ne a gyerekek előtt. Sajnos, vagy nem sajnos, előbb-utóbb úgymint rájönnek az igazságra, mondja a Mami. Akkor jól összevesznek. Tati végül lehalkul, és azt mondja: mi az igazság? Ne játszd már a piláfust, mondja Mami. Majdnem sír. Nem tudom mi az a piláfus, sajnos, nem kérdezem meg, mert Virág is elkezd sírni és azt kiabálja: mióta elköltöztünk mindent elvesztettem, mindent elvesztettem. Ez először akkor volt, amikor a Bodri széttépte a kakasát, mert Apa el volt menve, biztos elfelejtett neki kutyatápot hagyni, mostanában mindent elfelejt, biztos éhes volt szegény Bodri, sajnos, azelőtt meg elpusztult a Virág tengerimalaca, eltemettük a Délibáb utcai kertben, szép sírt csináltunk neki, akkor is sokat sírt Virág, azóta ezek az ízék, sokszor ismétlődnek. Becsszó, szó szerint. Jobb lesz elaludni, mert még rám jön a sírás, nem akarok sírni, mert én férfi vagyok, a férfiak nem bőgnek, akkor sem könnyeztem, amikor a kiskakast eltemettük, már ami megmaradt belőle, pedig szerettem volna, csak hogy lássa a tesóm, hogy együttérzek. Virág azt mondta, kőszívű vagyok, de hát nem az én kakasom volt, remélem, nem ezzel fogok álmodni, és nem Zombival, aki megeszi az emberek agyát, hiába mondja Tati, hogy zombi nincs, azt csak a beteg agyú filmesek találták ki, hogy vitte volna el a kánya a beteg agyukat. Mi az a kánya, Tati? Ennyit se tudsz? – válaszolta csodálkozva. Nem, képzeld, nem, én illet még soha, de soha nem hallottam. Hát egy ragadozó madár, nem kell félni tőle, csak ha kiscsirkéid vannak, vagy házi galambod, de nektek nincs, úgyhogy a kányától nyugodtan alhatsz. Jó, akkor megpróbálok aludni, azt hiszem, mára befejezem, csak a Zombi ne

Lackfi János

Prizniced voltam

I.

Prizniced voltam, jeges testtel
hűteni forró lázad,
belém bugyolálva
vacogtál negyven fokon.

Forrt benned a betegség,
kiforrt magát,
szeméttelenen azóta az az ágy,
ott ül mellette Rodin aggódója,
kezébe temetve arcát.
Én hol vagyok?

2.

Kabátod hátán puffanó,
szétporló hógolyó vagyok,
szemedbe vágott marék düh vagyok,
már a hajítás pillanatában megbánva.

Zrínyi Miklósod vagyok, kirohantam
mindig a házból haraggal,

addig sétáltattam,
míg ki nem nyuvadt,
élettelen prémgombolyagként
vonszoltam aztán haza.

3.

Markodba húlt levegő vagyok,
bőrödre sírás után kicsapódott só,
elalvásod vagyok,

elcseppent, alvadt véred vagyok,
vércsoportod vagyok,
orvos, aki azt komolyan vizsgálja,

vashiányod vagyok,
belőled hiányzó vas vagyok,
elhagyott kulcsod,
kifosztott táskád,
kukába hajigált, letiltott kártyád,
emlékkacataid,

fogad nyoma vagyok egy pozsonyi kiflin,
levélből kinyomott gyógyszer helye vagyok,
beszedtél.

4.
Ajkadon anyajegy vagyok,
magyar nyelv, mely megnyalja szádat,
ha kiszáradt,
szájpadrólódhoz csattanó,
palatális hangzó vagyok,
szét is foszlok a levegőben,

ízlelőbimbód vagyok,
ahogy a szavak szájadban kiáznak,

hadjad barna függönye,
két felvonásnyi dialógus,

kalória vagyok,
befűtött kályhából áradó
egyenletes hő.

SZABOLCS PÉTER: Diófa emlékére – 2010

Pauljucsák Péter

Ütem

Kimért ónléptekkel halad.
Egyikünk szól, másikunk hallgat.
A nap olyan ölelés tégláit pakolja a bőrre,
ami szögesdrótban fog végződni.
Félbeszakadtság.
Synthwave színek hang nélkül.
Elhelyezkedik egy zenekar,
és kifeszíti a türelem nyikorgó húrjait.

Sodrás

Az agy tengernyi szinapszisztát
kihűtő percek fodrain evezni,
mélyvízi fajokról álmodni,
melyeket senki sem nevez el,
ajtót vágni egy elfáradt, forró izomba,
vagy csak kitolni a fejből a szemet,
előlépni és beleüvöltetni a fénybe,
mint egy ráncos újszülött,
véres csíkot húzni az orron,
pillanatra megállni magunk előtt,
egyetlen szemkontaktusra,
és már evezni is tovább
a percek fodrain.

Azonosítás

A tükröződőket gödörbe kell húzni,
miután bezúztad a fejük
az asztalról felkapott dísz tárggyal.
Különben bárhová mész,
a tó felszíne alól néznek rád.
Szemükben egy szennyezett város
egyébként lakható épületeivel.
Először nem ismered fel őket.
Aztán nem ismeresz fel senki mást.

Kristály

Nincs épület, nincs nullpont,
csak buckák, sötétbe hajló homály,
vastag hó, anyám és apám
kartávolságra, a dombokról pókok
özönlenek, kezemben kilós kristálycukor
papírjában mérget tartok,
öntöm magam köré kétségbeesetten,
de közelednek megállíthatatlanul,
egy mélyedésben a macskám
rángatózik, nem zártam be,
mégmérgezte magát
az egyetlen élőlény.

BEDŐ SÁNDOR: Trópusi madarak – 1993

Az író, ha be van zárva

Az író magát halk szavú, introvertált embernek vallotta, aki sokszor terhesnek érezte társai jelenlétét. Szeretett egyedül lenni, s a csendből ékes szavakat szőni. Úgy érezte, a nesztelenség szinte kiabál hozzá – ám ezt nem hallotta az emberek hangzavarától.

Az író nem volt képes koncentrálni a körülötte lévők állandó beszélgetéseitől. Mint egy elzárhatatlan csapból, úgy ömlött belőlük a szó. Az író úgy érezte, megfullad tőlük. Néha kirobbant belőle a méltatlan harag, amelyet a többiek nem érthettek meg. Számukra természetes volt a kommunikáció, az élményeik megosztása. Az író saját magából szeretett volna élményeket a felszínre hozni, fantáziákat akart leírni, meg nem történt dolgokat. Emiatt éjszakánként gépelt, mikor szunnyadt a város, s pár lézengő tinédzseren kívül nem járta más az utcákat. Pirkadatig virrasztott, büszkén tekintve a fekete betűkre, melyekkel oldalakat írt tele – s bár irdatlan az a kávémenyiség, amellyel pár óra múlva fel tudta ébreszteni magát, úgy vélte, a művészet megéri azt az áldozatot, hogy állandóan álmos legyen. Egyébként is – ő ébren álmodik.

Tudta, hogy a szervezete sínyli ezt meg, és napközben sokkal produktívabb lenne, de az élet zajos és gyors, hangosan rohog el mellette; ha nem siet, egy könyvet sem ír végig.

Az író két ségek fogták el, ahogy társaira nézett. Előléptetés, házasság, gyerek, új lakás, új kocsi, új, új, új, minden új, minden változik. Az író nem bírta a lemaradást, ő is ki akarta venni a részét az életből. Egy könyv megírása – igen, az nagy szó. Elismerésre méltó. Ha befejezné, senki sem kérdőjelezné meg, mit csinált ennyi éven keresztül, míg a többiek látványosan meneteltek előre.

Az író úgy döntött, egyedül fog élni. Kivett egy albérletet, nappal dolgozott, este viszont csend fogadta. Senki sem zargatta, nem intézett hozzá kérdéseket, nem szakította meg a fantáziálásban – csak írt és írt vége láthatatlanul. Néha kimozdult, találkozott a haverjaival, a szüleiével is beszélt telefonon, de végső soron teljesen elzárta magát a külvilágtól. Mindent a művészetért – mondta magában, hisz ezt tartotta egyedüli lehetőségnek egy jó könyv megszületése érdekében.

Az író éppen ezért úgy gondolta, az ő élete nem változott meg 2020 márciusában. Otthon maradt és írt, és örült a szerencséjének, amiért a lakásból is elvégezhetette a munkát. Körülötte elcsendesedett a világ, de ő továbbra is a saját fejében gomolygott, kereste a lappangó titkokat, a megbecsülést hozó kincseket – az ötleteket, amelyekre csak ő jöhet rá. Az író, ha be van zárva, világokat képes alkotni. Úgy érezte, minden miatta történik. Az univerzum végre felfigyelt rá, és kapott pár hetet, amíg befejezheti évek óta készülő remekművét – mert ugye csak néhány hétig tarthat ez a karantén, ehhez nem is férhet kétség.

Idővel azonban észrevette magán, hogy többször hívja fel a szüleit, mint azelőtt. Kitekintgetett napközben az ablakon, és sápadtan figyelte a kihalt utcát, melyen csak negyedóránként haladt el egy-egy maszk alá bújt ember. Az író kezdte hiányolni a sörözéseket és azokat a találkozókat, amelyeket korábban annyira gyűlölt. Hiába vált olyanná a világ, amilyennek szerette volna, már nem érezte áldottnak a csendet – nyomasztotta, magába húzta. Nem szólította meg többé az ihlet. Nem szólította meg őt senki.

Az író kifogyott a gondolatokból. Ráébredt arra, hogy mekkorát tévedett éveken át. Mindig azt hitte, magából építkezik, pedig az az igazság, hogy a más emberekkel történő interakciók által jutott egyre több ötlethez. Az élmények, amelyek ténylegesen érték őt, újakat, nem létezőket kreáltak – azokból táplálkozott a fantáziája.

Az író karácsony előtt hazaköltözött. Várta, hogy elsodorja a szóáradat, ám a többiek is csendesebbek, magányosabbak lettek az elmúlt hónapok során. Az író mereven tekintett hallgatag családjára – ilyennek akarta őket, csendet akart, hát tessék, megkapta. Nem bírt tükörbe nézni, annyira szégyellte az önzését. Közöttük ülve néha-néha beleszólt a beszélgetésbe. A többiek nem győztek csodálkozni a közvetlenségén. Az író észrevette, minél többet beszél, úgy tér vissza a többiekbe is az élet. Az ő jelenléte mintha feloldotta volna a letargiát, amelybe családja belezuhant.

Az író rájött, hogy nem feltétlenül csak a hallgatás által tudja eljuttatni gondolatait láthatatlan olvasóknak, hanem hangosan kell kimondania őket olyanoknak, akik körülveszik őt. Úgy fejezte be a könyvét, hogy nem maradt fenn éjjelente. Többé nem zavarta a hangzavar, nem érezte jogos írói privilégiumnak és elvárásnak a csendet. Az író tudta, hogy beszélni kell. Beszélni, hatni, élni. S miközben beszélt, kitavaszkodott.

kabai lóránt

exponálni annyi, mint¹

jana hojstričová fotografiájára

elkapni a pillanatot, hullás és dúr vajúdás,
vagy mint kiszűrni az éterből a megfelelő dallamot,
rátalálni a fésűben egy testhezálló hajszálra.
a múlt nem kísért, fel sem ismerne bennünket,
de kikopog az ördög belülről; restellet.
(néha képes vagyok annyira elkeseredni,
mint akivel madarat akarnak fogatni;
és mint horatius, ha félrenéz,
a gyűlölettel sem tudok mit kezdeni.)
de élhessünk a kurzívval, kritizálhassuk a teremtést,
vagy vehessünk mértéket a mennyországról
(szépsége kortalan volt, akár az üresség).
mítoszok között vagyunk a legmagányosabbak.
ennek szépsége kortalan, akár az üresség.
de vehessünk mértéket a mennyországról,
és élhessünk a kurzívval, kritizálhassuk a teremtést,
mint horatius, ha félrenéz,
de a gyűlölettel nem képes mit kezdeni,
és annyira el tud keseredni,
mint akivel madarat akarnak fogatni.
mert kikopog az ördög belülről, restellet,
a múlt nem kísért, fel sem ismer bennünket,
csak találjunk rá a fésűben a testhezálló hajszálra,
csak szűrjünk ki az éterből egy megfelelő dallamot,
csak kapjuk el a pillanatot, hullás és dúr vajúdás,
exponálni ennyi.

Október végén, közvetlenül lapzárta után érkezett a hír, miszerint elhunyt kabai lóránt, a kortárs magyar irodalom egyik meghatározó egyénisége. Utolsó rovatunkban, gyászkeretbe szedett neve mellett felsoroljuk azokat a titulusokat, amelyek életműve sokrétűségét a leginkább sejtetik, de szerkesztőségünk itt közreadja azt a rövid önéletrajzi jegyzetet is, amelyet halála előtt néhány nappal maga a szerző küldött bemutatkozásként a Pannon Tükör részére: kabai lóránt (1977, Budapest–Pozsony) melós.

¹ A vers a *Szóképek — Ekfrázy* című vándorkiállítás része, amely a Bázis Egyesület szervezésében, Péntes Tímea és Vályi Horváth Erika kurátorságával jött létre.

este, leltár

csukott szemmel rég nem látok.
mind bábok vagyunk — immár
fájdalom nélkül. szervusztok. este
nincsenek barátok. fázzál egyedül,

kismajom. az életet sokan túlérté-
kelik. nincs kérdés. táncoljunk.
nyeljem. vitorlát kurtíts. számol-
junk együtt: egy és kettő és. várom,

hogyan rezegjen a csészém. horizont.
határok nélkül. mi hiányzik. pézs-
maillat száll a romok felől. minden
küszöbre rajzolni kellene. fázom;

nem látok ki a zárójelből. de per-
sze mozdítható vagyok. mással
úszol, kiskacsa. legalább sírni tud-
nék. balszerencsét hozhat sötétben

búcsúzkodni. sosem voltak felesle-
ges mondataim, kékbálna. a téli
indulási ablakot lekéstem. tudtok
élni. a címzett ismeretlen, elköltö-

zött, meghalt. nézzétek otthon a
hóesést. én dobom magamat félre.
minden a kulcsokkal kezdődött;
álmot kitalálni bűn. név, álmodnak

pont fele. elindulok mezítláb. a
mondat címmel kezdődik. e nevetés
mégis alázatosságot sugall. egy
inszeminátor nem szükséges, de jó,

ha van a családban. a fenevad
időközben megváltozott. egy sátán
önkéntesei várnak odakint. mégis
mindig a kijáratot lesem.

Nemes Márk

Ár

Nem keresem többé, ki tudna szeretni,
ahogy a tenger sem próbálgatja végig
a vízéhez legillóbb grottok falát. Égig
hányt, fehér, sós hab marja évezrednyi
kitartással a neki szükséges redőket,
nyaldossa a parti hegyek puha lábát,
felemészti fogak helyett csókkal, át-
meg átfúródik pórusain. Szeretőket
faragna magának az ember, de amíg vés
és vesz és porlaszt, maga is kő marad.
A víz lassú, de állandó. Korszakok alatt
éri el az anyag velejét. Nem lesz rés,
mit a talaj testén betöltetlen hagyna.
Ne várj hát. Se rám, se önmagadra.

BEDŐ SÁNDOR: Képek csibész Villon életéről – 1991

Apály

Orsinak

Keress tovább azt, ki tudna szeretni.
Aki rögtön, itt. Nem korszakokon át
gyúr magában seregnyi halott fát,
ami a nyomástól sötét bort ereszt ki.

Ne azt, ki fájdalmát ásvánnyá sajtolja,
csupa színes, különc éllé. Szeretőket
farag magának az ember – de nem őket:
arcát kéne vágja szebb vonásokba.

Mindennél lassabb, mégsem állandó
a föld. Ráncait vétlen törések róják rá:
házak és templomok pozdorjává,
sírok tiszta mésszé omlanak alvó

teste mélyén, erdőszakála alatt.
Örök bár a tenger: az is belepad.

SZABOLCS PÉTER: Kiállítási enteriőr

Nászta Katalin
Csak élni

mintha arra várna minden
nyilvánulj meg, nyílj meg minden
ember előtt mondd ki te is
amit várnak, kiabálnak
mindenütt lenn
mindenütt fenn
középen, bal-jobb széleken
mondd ki azt, amitől neked
ronthat jobbról balról a had
csak ne maradj néma
gyáva az ilyenek neve

én kimondtam oda fel szól
ha nem tetszik tégy kalapot
hadd essen az eső rája
arcom fürdesse a pára
nekem nem kell igazodni
kikhez tudnék tagozódni
hogyan egyenek meg majd délben
vagy vacsorán estebédre
minek etessem a reggelt
magammal csak megakadnék
torkukon, kik folyton isznak
mámorító italt szívni
kiknek nem kell a józanság
attól mintha megvesznének
jobb a csócselékes néphad
a népharag rejt előle
aki most nem haragudni
csak simán élni szeretne

Balaton László

Márk

Fekete köd csöpög a betonra
a Getszemáni-kertre sötét száll
ölemben pipa, dohány és könyv
kisfiú bújjik a bokrok között
cseresznyés dohány íze a nyelvemen
katonák jöttek és gyáva szolgák
a füst felszáll, a köd eloszlik
a lámpások sárga fénye
a lehullott hamu sistereg
a kard lesújt, vér csepeg
a pipa kihűlt, az ujjam kormos
fiú szalad a fák között
homlokomról eső gördül
a pocsolóban szürke gyolcslepel

BEDŐ SÁNDOR:

Etüd

1987

J-nek nem volt pizsamája évek óta. Alsónadrágja is csak négy darab, nem váltotta naponta, néha kifordította őket, és ha már túl koszosak és büdösek lettek, kimosta, feltéve, hogy eszébe jutott. Többnyire nem jutott eszébe. A zoknik hasonló életutat jártak be, a sarkuknál átlát-szóra koptak, a nagylábujjánál kilyukadtak. Nem párosította őket. Nem tudta párosítani őket. J lakásában, abban a kavargó őskáoszban hatványozottan jelentkezett a zoknik legrosszabb tulajdonsága, az ismert, megfejthetetlen szokásuk, hogy elveszítik a párjukat. J amúgy sem egyeztetette a zoknikat, sem szín, sem márka, sem típus szerint. J felesége ezt megtette J-nek, de J felesége már régen elhagyta J-t. A párosítás a házassággal együtt meg is szűnt. J nyáron amúgy sem hordott zoknikat, ruhát is alig. Megegett, hogy alsógatyában (éppen a fonákjával kifelé) és egy szál papucsban ment a kocsmába, közel volt, alig húsz méterre J házától. Nem is kocsmá, inkább csak egy garázsbufé, pult alól háziborral, kisüstivel, amolyan bögrecsárda. Mikor J már berúgott, nem a kertkaput használta, hanem átmászott a kerítésen. Vagy átesett. Ahogy a birtoka biztonságába érkezett, rögtön elálmosodott, az otthon nyugalma, ugye. Elálmosodott és lefeküdt. A rózsabokrok alá, az ajtó elé, mikor hova. A kutya meg mellébújt. Szépen, csendesen aludtak együtt.

A kórházban, az elvonón – amikor már tucátjára élvezte az osztály vendégszeretetét, megtanulta a kifejezést és hordozta magával, a gondolataiban: addiktológia – aztán lett pizsamája, igaz, kincstári, de ő hordta, tehát az övé. Furcsa, de ezen meghatódott. A múltra, a családjára, a közös karácsonyokra emlékeztette. Gyakran kapott pizsamát ajándékba. Vagy sálát, arcszeszt, dezodort, de főleg pizsamát. És fogkeféje is lett, törölközője, papucs, összehordták neki. A nővérek, a betegársak hozzátartozói.

A nagy házban egyedül maradt. Csak a földszinti nappalit és szobát használta, aztán már csak a nappalit. Az ülőgarnitúra kanapéján aludt. Vagy a kutyával a rózsabokor alatt. Ha a vizelési inger felébresztette, a kertben végezte el a dolgát, a kutya ebben a tevékenységében is hú társa volt. A tévé szinte állandóan ment, a hírcsatorna képei vibráltak. Hangosan veszekedett a bementőkkel és a műsorvezetőkkel. J a harmincas éveinek végén aktív politizálásba kezdett, még az önkormányzati választásokon is elindult. Három szavazatot kapott. A szomszédjai sem voksoltak rá. A kulturális bizottságba valahogy bekerült, a város vérkeringésének részese lett négy évig. A következő választásokon már nem indult, abban az évben volt először elvonón.

Olvasott is. Ez így nem pontos, olvasott és kutatott. Azokat a mondatokat, bekezdéseket gyűjtötte, ahol az írók az ablakon betűző nap fénypázmáiban lebegő, kavargó porról, szemcsékről írtak. Erre a jelenségre saját kifejezést alkotott, hasonlóan a japán komorebihez, bár az nem egészen ezt jelentette: pászmatánc. Két ilyen mondatot, illetve bekezdést talált, egyet Kertész Imrétől, a másikat elfelejtette, hogy kitől, de keresett tovább, hátha újra megtalálja az elveszett másodikat, vagy egy harmadikra bukkan, ami valójában a második lesz, ha az, amelyik eltűnt, végleg a feledés, a szótengerek fölötti köd homályába vész.

A kórházban aztán evett is. Nem sokat, de evett. A kedvence a teavaj volt és a méz, amiket azokban a kicsit tégelyekben szolgáltak fel reggelire vagy vacsorára. A teát is szerette eleinte, azt a híg, sárga lötytyöt. Szerette, de egy hét után megunt, az alkohol utáni sóvárgás megutáltatta vele. Ilyenkor mozgósította az összeköttetéseit, hol a főnövért, hol a portást, hol a gondnokot. Valóságos szeszcsempészhálózat működött az addiktológián.

J számon tartotta a kezeléseit. Az első után fél óráig maradt józan, a kórház melletti kocsmában megivott három deci kevertet és két nagyfröccsöt. A második után egyből hazament, és csak estére vett két palack olaszrizlinget. A harmadik után megint kocsmá. A minta egy ideig ismétlő-

dött, majd zavarossá, kiszámíthatatlanná vált. A huszonkettedik kezelés alatt lebukott a hálózat. A portást és a gondnokot kirúgták, a főnővérre nem tudták rábizonyítani a csempészet vádját. A huszonharmadik alatt szökött meg először. A szökés kifejezés talán kicsit erős. A kezelés közepén, elején, vagy a vége előtt J fogta magát, és egyszerűen kísértelt a kórházból. A negyvenhatodik elvonóján már a második nap lelépett. Buszra szállt, hazament, felvette az egyetlen megmaradt öltönyét – a többi már zaciba vágta, elhagyta vagy ellopták. Megborotválkozott, megfésülködött, magához vette az összes pénzét. A konyhaasztalon búcsúlevelet hagyott, és elindult a kedvenc kocsmájába. Hogy öngyilkos akart-e lenni valójában, maga sem tudta, de valamit csinálni akart végre. Az jó tervnek tűnt, hogy halálra issza magát. Vagy a halálba? Halálra vagy halálba? Ezen gondolkodott, miközben bekötötte a cipőfűzőjét. Halálra vagy halálba? Ezt ismételte magában, ritmust is fütyült mellé. Halálra vagy halálba?, halálra vagy halálba?, halálra vagy halálba?...

Nem sikerült. Detoxikálóban ébredt, egy fiatal fiú hányt a mellette lévő ágyon. J negyvenhetedszerre került a pszichiátriára. A második emeletre, a tizennégyes szobába, az ablaka melletti ágyra, az ágyára. Újra felvette a pizsamáját.

A tizedik kezelés alatt mondta először a pszichiátria főorvosa, hogy: „J, maga már megint itt?”. A huszonhetedik elvonón, hogy J bácsi már megint itt. A harmincötödiken csóválta először a fejét, de a szemében még aggodalom volt, nem lemondás. A negyvenkettedik alkalom egyik vizitjén legyintett először J-re.

A negyvenhetedik. J az ágyában fekszik. Eggyé válik a kórház piros pecsétjével ellátott takaróval, csak a térdei dudorodnak, emelik meg a paplant. Aszott koponyája a párnába süllyed. Az éjjeliszekrényen műanyag bögre, az ágy alatt kacsa és ágytál. Nagyvizit. A főorvos gondosan végignézi a lázlapokat, beszélget a betegekkel, közben az őt kísérő rezidensnek magyaráz. J-re rá sem néz, nem szól hozzá, elmegy az ágya előtt, becsukja maga után az ajtót.

A nővérek másnap reggel nem találták J-t, csak az ágytámlára terített pizsamáját.

SZABOLCS PÉTER: Budi – 1970

Lackner László

Dezoxiribonukleinsav

Hosszú tépelődés után csak oda somfordálok a feleségemhez, és a legalább fél éve bennem feszülő kétkedést, kétséget előhozom.

- Figyelj, Annamari! – motyogom, - mint aki legszívesebben ott, mindjárt abba is hagyná, mielőtt félreérthető lenne. – Te... neked nem tűnt föl, hogy ez a gyerek egyáltalán nem hasonlít ránk?

- Márminth kicsoda? – mered rám a keresztretjvényfejtés, teljes agyi koncentrációt igénylő kábulatából.

- Hát ez a Bence.

- Miről beszélsz? – förmed rám. – Az unokád, miért kellene...? Meg mi az, hogy ránk?

- Már nem is annyira külsőre - hebegem tovább -, hanem érdeklődési kör, meg miegymás. Azt mondják okos emberek, hogy az unokák a nagyapákra hasonlítanak inkább, az ő tehetségeiket, mániáikat örökölik.

- Milyen újabb örültséget találtál ki?

- Örültség!? – fakadok ki. – Az ember szeretné, ha valaki tovább vinné a hivatását. Láthattad, a fiúknak többször is kezébe adtam az ecsetet, de... csak a testépítés, meg a foci érdekelte... Na, meg a lányok.

- Béla – viszi le a hangsúlyt a feleségem, és átlép a hivatásába, kioktató, zsörtölődő tanárnővé változik -, hogy valaki jó festő legyen, ahhoz rendkívüli tehetség kell. Minden életút azt mutatja, hogy az automatikusan nem örökölheto. Sem Munkácsynak, sem Leonardo da Vincinek nem lett a fia zseniális festő.

- Jó, csak kötekedj – hagyom rá. – Egyébként egyiknek sem volt gyereke – szúrom oda letromfoló hangon.

- Hol van most, mit csinál?

- A kis szobában fekszik a heverőn, és a mobilját pörgeti – mormogom sértődötten.

- Sajnos a mai fiataloknak ez a nyilvánosság.

- Szép jövő – morranok rá, és úgy érzem, nincs tovább.

Ő még próbálkozik. – Ragaszkodik hozzád. Eljött az iskolai szünetben, hát foglalkozz vele! A festészetén kívül ezer dologra megtaníthatnád.

Úgy látom, a lényegét nem érti. – Levittem a műterembe, megkérdeztem, akarsz festeni? Azt mondta, akar. Adtam neki egy vásznat, ecsetet, meg festékeket. Azt mondta, neki elég a zöld szín. Aztán nekilátott, és felírta, hogy: Hajrá Fradi!

- Erről beszéltem – morran rám a feleségem. – Ne erőltess rá a saját személyiségedet... Egyébként is az két éve volt.

Kifakadok. – Megkérdeztem, mi érdekl. Tudod mit mondott? Hogy a foci. A fiamtól tudom, hogy már nem jár labdarúgó edzésekre sem. Állítólag újabban a kalapácsvetésről hozsannázik. A mi családukban, évszázadok óta nem a fizikai, hanem a szellemi teljesítmény dominált. És láthatod, mindenbe beleun. Nincs kitartása.

- Mit akarsz ezzel a beteges okoskodással?

Évtizedek óta, eddig mindig minden fontos dologban támogatott a feleségem, most miért ellenkezik? – A végére kell járnom – vetem oda kategorikusan.

- Minek?

- Hogy ez a gyerek, hogy került a családukba.

- Te megörültél?

- Nem. Csak éber vagyok. Egyre jobban hiszem, hogy Klári megcsalta a fiamat.

- Ugyan! Lehet, hogy valamelyik dédszülő génjeit örökölte.

A feleségem felpattan a fotelból, és határozottan elém áll. – Ezt nem teheted. Nem a fiunk sze-

dett fel egy számító, házassági válságba került nőcskét? Nem ő csalta meg Klárit, amikor éppen azt tervezték, hogy gyerekek lesz?

- Ez igaz, de Klári később visszavágott, és felcsináltatta magát egy görénnyel.

- Édesem, – néz rám esedező szemmel a feleségem – állj le! Ez örültség. Botrányt akarsz a családban?

- Nem, – toppantok a talpammal a parkettre – a végére akarok járni.

- És hogyan?

- DNS-vizsgálat – jelentem ki, majd a feleségem szemébe nézek. – Segítened kell. Te nyírod a hajamat évek óta. A kölyök haját is meg kellene nyírnod.

- Mit akarsz ezzel? – mered rám elképedve.

- A vizsgálathoz kell szerezünk DNS anyagot. A nyál a legjobb, de az macerásabb. A haj is kiváló és sokkal egyszerűbb.

- Hallhattad! Most volt fodrásznál. Felnyíratta két oldalt nullás géppel a fejét, csak a tetején hagyta meg hosszúra. Azt hiszed, hagyná, hogy belenyirkáljak a divatos frizurájába?

- Ez az, látod, hogy milyen öntörvényű, akaratos – csapok le az információra. – A mi családkunkban...

- Hagyd már ezt az unalmas, nagyképű szöveget! A ti családokatok!... Az apád sem volt festőművész, akkor te is kakukkfiókaként kerütlél a családokatokba?

- Nem, de anyám nagyon konstruktív volt. Varrónőként csodás összeállításokat talált ki. Nem kellett a Burdát bújni.

A nejem rálegyint. – Varrónő! Na, persze.

Kénytelen voltam hatni az érzelmeire. - Annamari, ismersz, csak akkor nyugszom meg, ha megszerezük az a rohadt hajtincset.

-Na, jól van. Meglátom, mit tehetek – sóhajtja beletörődötten, kísétál a nappaliból, és nagy zajt keltve neki lát a mosogatásnak, és amikor végez, elém áll. – És a fiadnak mit mondasz? Hogy kérsz tőle anyagot? Hetente, nullás géppel tarra letolja a haját.

- Most azt hiszed, hogy megfogtál, ugye? – nézek fel mosolyogva a művészeti magazinból. – Ebben nem kérem a segítségedet, majd én adok mintát.

- Te? – tágul ki hirtelen óriásira a pupillája.

- Igen – vágom rá. – Utána néztem az interneten. Elegendő a nagyapa DNS-e is, a vérvonal egyezőség kimutatásához.

- Ha kiderül, hogy miben sántikálsz, óriási botrány lesz, azt tudom – sóhajt fel. – Most, hogy már régebb óta rendbe van a házasságuk, miért akarnál belerondítani? - Majd lendületesen bevonul a hálószobába, és vacsoráig nem szól hozzám.

Én még magamban beszélgetve lezártam a vitát. – Botrány csak akkor lesz, ha lennie kell.

Napokig ott lappang közöttünk a feszültség, sok mindenről szót váltunk, de a hajszerezés nem jött elő, mintha mindketten szándékosan kerültk volna, hogy szóba hozzuk. Egy hét telt el, amikor a feleségem elém áll egy kis fehér borítékkal, és felém nyújtja. – Tudnod kell, hogy nem szívesen hazudtam Bencének, hogy emlékebe szeretném eltenni... És hát, tudom, addig nem nyugszol, amíg meg nem kapod.

- Köszönöm, drágám – és hirtelen mozdulattal arcon csókolom.

- A körmét is ne vágjam le? – néz rám cinikusan mosolyogva.

Előkapom a házirovostól kapott csomagot, amibe a kémcsöveket kell elcsomagolni, lenyesek a hajamból egy kis darabot, beletömködöm az egyik üvegcsébe, és leteszem az asztalra. – Drágám, elcsomagolnád ezeket, hogy majd feladhassam? Be kell fejeznem a kis portrét a sebész professzor kislányáról, dolgoznék.

- Szívesen – bólint rá a feleségem, odalép asztalhoz, én pedig visszasietek a munkahelyemre, és megnyugodva, jó hangulatban folytatom a festést.

A postán egy kövér, csapzott hajú lány veszi át a kis csomagot. Mosolyog, mintha azt mondaná: - Mi van, papa, beloptak egy zabigyereket a családba?

Este fiamék családját várjuk, merthogy névnapom lesz holnap. Én nem szeretem az efféle állandó felhajtást, ünnepléseket, de feleségem, és a menyem egy alkalmat sem hagynának ki,

szeretik ünnepeketni magukat és másokat is. Nem tudom, mennyire leszek képes leplezni magamat Klári előtt. Nem mutathatom ki, hogy utálok Bencét.

Belépnek az ajtón. Elöl jön a fiam, lazán megöleljük egymást, férfiak között nincs puszkodás. Lilike, a másik unokám követi, szemügyre veszem tetőtől talpig, rábiccentek, igen, ő rendben van. Hatalmas pusztit kap mindkét arcára. Bence elsiert mellettem egy szia papával, és ott áll előttem a menyem, Klári. Erőltetett mosoly terül szét az ábrázatán, indul felém, átölel, és hosszan arcomra nyomja az ajkát: - Csókolom Apuka, már hiányzott. – Éppen hogy visszaölelek, de csak egy futó mímelt nyakérintést tudok kieroszakolni magamból. – Gyertek, gyertek – indulok befelé szinte menekülve, és nagyot szusszanva letotyanok a fotelembe. A menyem a másik fotelba zuhan bele, nem tetszik, mert az a feleségem helye lenne. Úgy izeg-mozog, mint aki otthon van, szól ide, szól oda, majd rámosolyog Bencére, odahúzza magához, és az ölébe ülteti, majd hatalmas pusztit nyom a nyakára. Hát persze, ezt a kölyköt imádja, de a lányát csak épp hogy elviseli. Tiszta képlet.

Odaszólitom Lilikét: - Gyere, kislányom, ülj az ölemben!

A kislány felhorkan, és fejét rázva rám szól: - De nagypapa, nagylány vagyok már, ne nevetess! – És eloldalog az ablakhoz, háttal megáll a kompániának, és kibámul.

- Gyere, akkor ülj ide mellém! – szólok utána, mert fáj a visszautasítás. Lilike megfordul, mosolyogva odasétál mellém, és megáll. – Nincs itt szék – állapítja meg számonkérőn, de aztán meglát egyet a kandalló közelében, odahozza, és egy méterre tőlem leül.

- Mi van az iskolában? -kérdzem.

- Semmi. Szünet van.

Fogalmam nem volt erről, de igyekszem kivágni magam. – Jó azt tudom, de úgy általában mi újság?

- Általában semmi különös. Egy hete feleltem töriből az ötösért, félévkor kitűnő leszek.

- Örülök, kislányom, hogy ennyire törekvő vagy, ránk ütöttél, nem, mint az a hanyag, nemtörődöm kisöcséd. – És újabb bizonyosságát látom a gyanúmnak. Gyanakodva nézek a menyemre, ellenem neveli őket - gyűlik fel bennem a szomorú düh. Már Lilike sem a régi, egyre többet vitatkozik velem ő is.

A köszöntés nagyon formális volt, én is akként viselkedtem, mindenki adott valami kis mütyürt, vagy italt, hozzá a röhejesen közhelyes sok boldogságot vágták oda, és vagy puszi, vagy csak a levegőbe puszantás. A feleségem hideg szendvicseket dobott össze. Na, jó összetákolta egy nagy tálca tiramisut is, amúgy magyar módra. Mindenkitől megkérdezte, hogy kér-e rá kakaóport, ekkor már nem bírtam rászóltam: - Kedvesem, ne kérdezzesd, hintsd meg bőségesen! Eszi, nem eszi ezt kapja!

- Van, aki utálja a kakaót – dobja vissza.

- Azt csinálsz, amit akarsz.

Ahogy elfogy az édesség, isznak rá még valamit, aztán gyorsan mindenki elhúzza a lakásból. Igaz, nekem sem lett volna kedvem tovább cseverészni. Feleségem elpakolászik, mosogat, közben egy szót sem szól hozzám, így aztán fogom magam és lemegyek a műtermembe, megállok a félig kész portré előtt, amit Bence unokámról kezdtem el, amint éppen kosármecset néz. – Egyenlőre hagyjuk – döntöm el, - várjuk meg a DNS-vizsgálat eredményét. – És leemelem az állványról a vásznat, félre teszem, sőt még elé is teszek egy régi ecsetgyakorlatot, egyenlőre nem akarom nap, mint nap látni. Elkezdek céltalanul pakolászni.

Belép a feleségem. – Ma egyáltalán nem szóltál a Bencéhez. Még mindig az a hülyeség jár a fejedben?

- Nem hülyeség – szólok rá ingerülten –, mondd, te nem látod, hogy az a kölyök külsőre is mennyire más, mint a mi családunkban bárki?

- A mi családunk! - horkan fel. - Az agyamra megy, hogy mennyire odavagy a felmenőiddel, pedig ők sem voltak grófok, meg bárók. – Aztán duzzogva kimegy.

Már vagy tíz perce keresgélek a régi félbehagyott vázolataim között, mert hátha találok valamit, amit folytatni lehetne, amikor váratlanul benyit Bence. – Bejöhetek?

- Mikor nem jöhettél be? – kérdezem tőle határozottan.

- Hát csak... - hebegi, és odasétál elé, majd zavartan felnéz rám. – Nagypapa, én szeretnék tőled festést tanulni.

- Akkor rossz helyen jelentkezel, Bence. Festést a Horváthéknál tudsz tanulni, ők szobafestők. Én festőművész vagyok.

- Na, jól van akkor azt – motyogja, és kínosan elkezd tipródni.

Végig nézek rajta, belepirosodott, röpköd a szempillája. - A nagypapád mondta, hogy gyere ide hozzám, és...

- Nem az..., azaz is.

- Meg ki még? – toldom meg a kérdést.

- Az anyu. Ő is szeretné, ha festő... művész lennék, mint a nagypapa.

- Na, ide figyelj barátom, most két hétig nagyon elfoglalt vagyok, de utána visszatérünk rá. Rendben?

- Igen - mondja, megkönnyebbülten, aztán sarkon fordul és elrohan olyan gyorsan, mintha azt akarta volna eljátszani, hogy ő itt sem járt.

x

A következő egy hónap nagyon lassan, kétségek, és feszültségek között telik el, míg végre becsenget a postás, és meghozza a budapesti labor küldeményét. A szívem dobolása a garatomig lüktet, átvesszem, és már fordulok is a műtermem felé, gyorsított lépteim közben tépkedem a borítékot, és mire beérek, és letottyanok a nyugágyamba már kezemben is a szétnyitott több oldalas levél: *Tisztelt címzett! Az ön tájékoztatásával ellentétben nem két férfi mintáját kaptuk meg, az egyik fél nőszemély, de így is egyértelműen megállapítható, hogy közöttük genetikai azonosság áll fenn, ami vérségi kapcsolatot jelent. Köszönjük, hogy...*

- Hát ez meg mi az ördög akar lenni? – nézek magam elé sápadtra vált, elképedt arccal. Kirohanok a konyhába, feleségem felém fordul, fejbiccentéssel kérdezi, hogy mi van?

- Valami hiba történt.

- Miféle hiba?

- Azt írja a levél, hogy az egyik minta nőtől származik.

- De mi lett az eredmény? Azt mondd!

- Megvan az egyezőség, de hiba történt.

Hozzám lép, belenéz a levélbe. – Megvan, amit akartál, nem? Egyezőség van.

- Nem érted? – horkanok föl. - Valami nem stimmel a mintákkal.

Ott hagy, visszamegy a gyűrődéskához, és lázasan dolgozni kezd. – Nem értem, mit variálsz. Nyilván elírták a levelet. Egyébként is, ha úgy lenne, honnét tudják, hogy női, vagy férfi mintájáról van szó.

Ingerülten odavágom. - Onnét, hogy a nők DNS-ében két X kromoszóma van, a férfiakéban egy X és egy Y.

- Ha valamit a fejedbe veszel, az isten sem tudna meggyőzni.

Otthagynom, és már nekem sincs kedvem tovább folytatni a parttalan, sehova sem vezető vitát, átsietek a műterembe, felkapom a mobilomat, és idegesen, remegő kézzel tárcsázom a labor számát. A laborvezető végig hallgat, előveszi a munkanaplót, kikeresi a mi adatainkat, majd próbál megnyugtatni. – Uram, százszázalék, hogy mi nem hibáztunk. Az egyik kémcsőben női mintát küldtek. Nézze, mi nem hibázhatunk, mert apasági vitákat lehet eldönteni a...

- De nyilván sok a munkájuk, és előfordulhat emberi hiba... - erősködöm.

A férfi nagyon határozottan hárit. – Uram, az ki van zárva. De hogy megnyugtassam, utána nézek.

Odaállok az üres vászon elé, hogy valahogy átvészeljem a kínos várakozás perceit, de nem tudtam kitalálni semmit, még azt sem, hogy melyik festékbe mártsam a száraz ecsetet. Rájöttem, hogy lelkileg, de fizikálisan is alkalmatlan vagyok művészi munkára, így aztán előveszek egy újságot, majd újabbat, de valahogy nem tudtam egyik cikkbe sem belemerülni. Bekapcsolom a televíziót, ráállok az ID—re, ahol rendszerint bűnügyi műsorokat sugároz az amerikai csatorna.

Egy riportban éppen ott tartanak, hogy csecsemő korukban a kórházban elcserélt két fiúgyermekről DNS-vizsgálattal tizenöt éves korukban derül ki a vétkes felelőtlenség, és a négy szülő arról vitatkozik, hogy visszacseréljék-e őket, vagy nem... Végre jelez a telefon. A laborvezető, minden bevezető nélkül belevág a témába.

- Nézze, uram! Alaposan kivizsgáltam az ügyét. Minta csere, és adatok elgépelése is kizárt a mi rendszerünkben. Ez egy harminc éves német konzorcium leányvállalata, mindent két ember intéz, és ellenőriz. - Kis szünetet tartott. - Ön személyesen vette le a mintákat, és az elcsomagolásukat is maga végezte?

Rávágtam. - Igen. - De aztán gyorsan javítok. - A feleségem segített.

- Uram! Otthon is alaposan utána kellene néznie, hogy nem avatkozott-e bele valaki.

- Igen... igen - hebegem.

- Annyit tudok felajánlani, hogy egy második tesztet féláron megcsináltatok,... és igyekszünk egy hét alatt elkészíteni.

- Nagyon köszönöm - hadarom, és meg is hajlok. - Összeállítom, és küldöm. Igazán rendes.

Ezután többször is gyanakodva nézek a feleségemre, hogy talán ő kavart bele a dologba. Ellenezte, hogy belevágjak, mert tartott attól, hogy kitudódhat, és az kellemetlen lehetne. De elvetem. Ilyet nem tenne. Így aztán mégiscsak arra gondolok, hogy a labor hibázott, csak nem vállalják a felelősséget. Hát persze, csapok a homlokomra, ezért csinálják meg féláron. Ravasz, nagyon ravasz! Na, ettől meg is nyugszom, de minden hibalehetőséget ki fogok zárni.

Felemelem a telefont és tárcsázok. - Tessék! - szól bele Bence.

- Szia. Éppen téged kereslek. - És örömmel csapok le rá. - Na figyelj! Ma ebéd után át tudnál szaladni, mert egy kicsit belemennék a festészeti témákba.

- Oké. Megyek - sívítja, és mintha feltörő lelkesedést éreztem volna ki a szavaiból.

- Jól van, kettő körül várlak.

Eljött az ebéd ideje, elégedetten felbattyogok a földszintre, és leülök az étkezőasztalhoz. A feleségem ekkorra már megtálat, csak a levest kellett kimernem. Ő is leül, merít, és csendben elkezdünk kanalazni. Nagyon üresen kopognak az evőeszközök a tányérok szélein, érezhetően egy kis feszültség még mindig ott áll közöttünk, és amint befejezzük az első fogást, ő már nem bírta tovább, megszólal.

- Na, megnyugodtál?

- Valamennyire - motyogom, minden meggyőződés nélkül. - Új vizsgálatot akarok csináltatni, mert azzal valami nem volt rendben. Szerintem a laborban elcsesztek valamit. A végére akarok járni. - Itt elhallgattam.

A második fogás bolognai makaróni. Ő nem szereti, úgy látszik a kedvembe akar járni, mert már régóta készítette el ezt a magyarosított olasz ételt, de most itt van. Hosszú hallgatás után, már vártam, éreztem, hogy újra megszólal. - Én nem tenném. Csak elírták, miért nem tudsz leállni? Utálom a rögeszméidet.

- Nem rögeszme - ugrom fel, otthagynom a félig befalt étel, és indulok vissza kis birodalmamba, de még hátra dobom. - Nem tudsz lebeszélni.

Letotyanok az ebéd utáni szundikálós fotelomba, de azonnal eszembe jut, hogy nincs kémcső, így aztán felugrom, kabátot rángatok magamra, és elrohanok a háziiorvosi rendelőbe. Gyorsan elintézek mindent, aztán megfordulok, és mire hazaérek, Bence már a konyhában sűrög-forog nagyanyja körül és nassol. Odaszól nekik. - Ha végeztetek, gyere le, és kezdjünk.

Egy kis tányér spagettivel a tenyerén totyorog le a műterembe, falja, mint aki három napja nem evett. Úgy zabál, mint én - tolul fel bennem, a nyelvével a száját is ugyanúgy nyalogatja közben, de aztán elütöm. Sokszor látott enni, nyilván átvett viselkedésminta.

- Na, edd csak meg nyugodtan! - szólok rá.

De a fiú többszörös sebességgel fal tovább. Nyeldekkel egy nagyot, hipp-hopp és már le is teszi a tányért. Leültetem az egyik székre, és elkezdem a szertartást. - A reneszánsz korban a festőinasok hajából levágtak néhány kis tincset, beletették üveg edénybe, kitették az ablakba a napra, és ha egy hónap alatt nem ősült meg akkor tudni lehetett, hogy jó festő lesz belőlük. Ezt a próbát megcsinálta Verrocchio mester a Medici-féle műteremben Leonardóval, meg Michelangeloval

is, és mindkettőnél azt jelezte a teszt, hogy nagy festők lesznek. Ezért két kisebb hajcsomót le fogok vágni a fejedről. Megengeded?

- Persze nagypapa, csak ne maradjon utána luk!

Előkapom az ollót, és ott, ahol dúsabb, sűrűbb a haja kimetszek belőle két csomót. Már éppen tömködöm bele a kémcsőbe a tincset, amikor a hátam mögül megszólal a feleségem. – Elszaladok fodrászhoz.

- Jó, menj csak – válaszolok hirtelen zavaromban, és hallom amint elrohan. Remélem, nem látott meg semmit.

- Miért kell kettő? – kérdezi Bence.

- Így csinálták a középkorban is, ez a szabály – hazudom, és gyorsan eldugom a kincseket.

Ezt követően gyorsan belekezek, és beszélek neki Leonardóról, aztán ő elmondja, hogy osztályfőnöki órán foglalkoztak a reneszánszsal, mert a tanár művészettörténetet tanít a nyolcadikosoknak. Aztán mesélek neki a művész későbbi milánói éveiről, meg arról, hogyan került Franciaországba, ahol a királynak ajándékozta a Mona Lisa című híres festményét.

- Ja! Az van most a Louvreban, ugye? - szól közbe, én helyeslek. Bence végig figyel, őszintén érdeklődőnek látszik, sőt kérdez is. - Igaz nagypapa, hogy Leonardo, és Michelangelo is homoszexuálisok voltak?

- Igaz. A nagy művészek között többeknek ilyen a nemi identitása.

- És te is olyan vagy?

- Nem. Én nem.

- Az jó, mert én sem vagyok az – suttozja, majd végigmér. – Azért te nagy művész vagy ugye?

- Hát, az majd később dől el. Ha meghalok

Másfél órát beszélgetünk, és nem lankad a figyelme, őszintének érzem az érdeklődését. Elbocsátom, és sokáig gondolkodom azon, lehet, hogy mégiscsak a mi fajtánk? Előveszem az üres kémcsövet, gyorsan vágok a hajamból is bőségesen, majd mindkettőt behelyezem a hungarocell tartóba, becsomagolom, ahogy kell, és megcímzem a labornak. Kabátot kapok, hangtalanul kiosonok a lakásból, és elrohanok a közeli postára. Üres a hivatal, ugyanaz a hölgy üldögél az első ablaknál, mint aki a múltkor. Meglát, vigyorra terül a szája. - Újabb vizsgálat? Biztos, hogy el akarja küldeni?

- Nem tartozik magára – fenyegetően felvonom a szemöldököm.

- Csak vicceltem – kaffan rám, és ahogy jobban végigmérem, elképedek, hogy ma még rondább, mint múltkor, és nyilván azt sem tudja, ki az apja.

Belépek, a konyhában csend, felakasztom a kabátom az előszobában. Észrevétlenül vissza tudok osonni a műtermembe, majd letottyank a fotelbe, gondoltam, most már jöhet egy kis tévénézés, amikor jelez a mobilom. Megnyitom, megjelenik a menyem neve.

- Tessék – szólok bele.

- Csókolom apuka – muzsikál a fülemben. – Bence áradozott, hogy nagyon élvezte a beavatást, meg a beszélgetést. Köszönöm, hogy foglalkozott velem.

- Ez a dolgom, nem? – mondom közönyösen.

- Hát, manapság nem minden nagypapa teszi meg.

- Én is élveztem. Igazán érdeklődő volt a fiacskád.

- Régen semmi nem érdekelt, de újabban egyre többször mesél arról, hogy mit tanultak.

- Örömmel hallom. Ez nagyon jó jel.

- És még valami – folytatja. - Bence mesélte, hogy tincset tetszett vágni a hajából. Mi vele a terve, mert a fiunk zavarosan beszélt mindenféléről.

- Újabban családfa kutatással is foglalkozom - rögtönzők. - Nemrég olvastam valahol egy érdekességet, - és már bele is vágok a kis hazugságomba. - Egy amerikai cég minta alapján meg tudja határozni százalékosan, hogy ki milyen rasszoktól, rasszból származik.

- Az érdekes lehet – vágja rá és mintha nyugodtabbá vált volna a hangja.

- Küldök én is anyagot, és nagyon kíváncsi vagyok arra is, hogy a második generációnál mennyire egyeznek a meghatározó jegyek.

- Ez tényleg érdekes lehet - mondja, és már mintha lenne egy kis feszültség a hangjában. -

Anyukával is beszéltem, mert meg akartam kérdezni, hogy Bence tényleg beevett-e maguknál, mert nem akar vacsorázni.

- Igen. A kedvenc kajámat ő is nagy kedvvel ette – teszem hozzá.

- Anyuka aggódik emiatt a laborvizsgálat miatt. Azt mondja örültség, mert senki nem örülne annak, ha kiderülne, hogy afrikai néger, vagy eszkimó is volt a felmenői között.

- És te is aggódsz?

- Én nem – és a hangját nyugodtnak érzem.– Miért is kellene. Egy kis roma vért még meg is köszönnék, - fűzi hozzá - mert akkor megtudnám végre, hogy mitől vagyok néha annyira temperamentumos.

x

Hosszúnak ígérkezik az az egy hét, és annyira izgatott vagyok, a gondolataim csak a mintacsere körül forognak, és újra, meg újra lezárom azzal, hogy nyilván a laborban hibáztak. Egy kicsit festek, és majd meglátom. Mindenesetre a vásznat lealapozom egy középszürkére, mert valami újabb portrét fogok felvázolni.

Jó volt, hogy Bencét felvállaltam, így gyorsabban telnek el a délutánok, persze ugyanakkor élvezem is, hogy taníthatok. Igen tetszik, hogy a srác egyre jobban ráhangolódik a témakörre, egy pillanatra sem látom, hogy unná, hogy nem tudna lelkesedni. Ahogy elnézem a mozdulatait, nagyon hasonlít a fiam gesztusaira, no meg az anyémre is. Mind jobban meggyőzőm magam, hogy teljesen felesleges izgulnom a vizsgálati eredmény miatt, ez a gyerek a mi ivadékunk, ahogy erősödik, növekszik, mind inkább előjönnek a családi vonások. Előkapom Bence félig kész portróját, és javítgatom.

Így aztán csak elment az egy hét, megjött a második levél is, a postás váratlanul lép be a műtermembe, és kéri, hogy személyesen igazoljam az ajánlott küldemény átvételét, merthogy névre szóló. Az ecsetet áttettem a bal kezembe, és festékes kézzel odakanyarítom a nevem a füzetébe, majd rászólok. – Tegye csak le oda a dohányzóasztalra. – És én folytatom a festést. Szívesen, lelkesedve dolgozom már két nap óta, éppen Bence szemeit alakítom határozottabbra, érzem, hogy nagyon beszédes, szuggesztív gyerekcotot teremtek neki, de jó, hogy sokat beszélgettünk, alaposan megismertem, és ez látszik az eredményen is. Kicsit távolabbról még jobbnak látom, és belülről sugárzó elégedettséget érzek, amit régen nem éltem át. Olyan a szeme, mint amilyen a fiamé volt ennyi idősen. Felveszem az asztalról az üdítő poharat és nagyot kortyintok. Ahogy visszateszem, szemem megakad a levélen. Jól elfelejtkeztem róla, de úgyis érdektelen – motyogom. - Kibontom, és a következő összegző szöveget találok a levél alján: *A beküldött két minta alapján megállapítottuk, hogy a két férfi között nincs rokon kapcsolat, genetikailag nem értékelhető.*

Ahogy hétköznapi módon mondani szokták, meghűlt bennem a vér: hát mégis igaz, a menyem megcsalta a fiamat, nyilván többször is. Hát mégis igaz, egy sunyi kis kakukkfiókát lopott be a meleg családi fészkünkbe. Fel akarok állni, a lábam nem bír el, visszaesem a fotelba. Erőt kell vennem magamon, hogy fel tudjak lépni a konyha felé. Feleségem ül az étkezőasztalnál, éppen az aktuális Nők Lapját olvassa. Megállok előtte, felnéz rám, én hosszan rábámulok.

- Mi van? – kérdezi. – Szóalj már meg!

Elé teszem a levelet. – Ott az alján, csak azt az egy mondatot olvasd el!

Rámered, nézi, olvassa, és csak úgy marad. Aztán felnéz. – Ez kész röhej! Most meg egészen mást állítanak, mint a múltkor.

- Fenét – emelem fel a hangom. – Az új mintákból, ez jött ki.

- De hát ez baromság!

- Nem. Lehet, hogy az első vizsgálatnál ők tévedtek, hajlamos vagyok elfogadni, de újabb mintákat küldtem, és annak ez az eredménye.

- Én akkor is azt mondom, hogy ez egy kókler társaság, - mondja egyre idegesebben – bezsebelik a nagy pénzt, aztán összevissza küldözgetnek hol ezt, hol meg azt.

Felszívom magam. – A laborvezető határozottan állítja, hogy ők nem tévedhettek, és szemé-

lyesen garantálta, hogy az elküldött új mintákból is korrekt eredményt kapunk. Holnap leülök Klárral, és remélem szint vall.

- Te belenyírtál a gyerek hajába?

- Képzeld bele. És jól tettem.

- Édes istenem mekkora botrány lesz – könnyes szemmel néz fel rám. – El akarod üldözni Klárit Bencével együtt?

Ingatom a fejem. – Én nem. Béla dolga lesz tisztázni a helyzetet, majd ő eldönti mi legyen.

- Ugye emlékszel, hogy Bence születése előtt egy évvel Bélának volt egy csúnya, botrányos nőügye. Összejött egy férjes asszonnyal a munkahelyén. Kimaradozott, Klári nagyon ki volt borulva. A nő szült, lehet, hogy ő az apja azok gyerekének. Köszönjük meg, hogy Klári végül is visszafogadta, és...

- Az engem nem érdekel az egy régi ügy – állítom le keményen. – Semmit nem egyenlített ki a mi ügyünkben. Az nagyon meglep, téged miért nem zavar, hogy egy idegen gyereket loptak be a családjukba. Jó, Béla megcsalta Klárit, de nem csinált senkinek idegen gyereket. Ez csak egy feltételezés.

Idegesen felugrik, kiszalad, beront a toalettbe, és hallom, hogy hosszan erőlködve okádik.

x

Klárival egy városszéli presszó különtermébe beszéltem meg a találkozót, kora délelőttre. Ez a kis üzlet a város művészeinek találkozóhelye, többségük ilyentájt még nyál csurgatva szundikál, így az üres kis termet kisajátíthatjuk, senki nem zavar bennünket, senki nem hallgatózhat. Én tíz perccel előbb érkezem, Klári pontos, vidáman lép be, nyilván nem is sejti mit szeretnék vele megbeszélni, talán azt hiszi Bélának szeretnék valami ajándékot venni születésnapjára, és azt akarom egyeztetni vele.

- Csókolom apuka! – ront rám, és már kapja is le a kabátját, majd otthonosan, lazán mosolyogva velem szemben leül a kis asztalhoz.

- Szia. Nézd, Klári! Kértelek már, hogy ne nevezd engem apukának, én azt nem szeretem.

- Úristen, mit történt, hogy most ennyire bekeményít? Eddig nem volt probléma,...

Közbe vágok. – Ezzel összefüggésben semmiféle történésről nincs szó. Egyszerűen utálok.

- Bocsánat, de korábban ez nem volt probléma, és anyósom kimondottan szereti, ha közvetlenül szólítom.

- Az a ti dolgotok – zárom le a témázást, és elhallgatunk, megköszörülöm a torkom. - Na, szóval elkészült a DNS-vizsgálat, és vannak eredmények.

Felfut a szemöldöke, kitérül a szeme fehérje. – Igen, és kiderült, hogy Marslakó is volt a családban?

- Ne vicceljünk el, ennél komolyabb összefüggésről van szó.

- Elképzelni nem tudom, hogy mi lehet az.

Előveszem a diplomata táskámból a levelet, szétnyitom, és felé fordítva, kiterítve elé teszem. - A második oldal alján a kövéren szedett mondatot olvasd! Annyi elég is.

Fennhangon tagoltan, szavanként betűzi. - *A beküldött két minta alapján megállapítottuk, hogy a két férfi között nincs rokon kapcsolat.* – Felemeli a fejét és értetlen arccal bámul rám. – És ez mit jelent?

Teleszívom a tudómet levegővel, hogy legyen elég slungom. – Miután az egyik mintaadó én voltam, a másik pedig Bence, ez azt jelenti, hogy közöttünk nincs vérszerinti, azaz rokon kapcsolat. Ergo ő nem az én unokám.

- Mit mond? – ráncolja fel a homlokát. – Azt mondja, hogy...

- Azt. Bencének nem apja a fiam.

- Ha ön adott mintát, és nem Béla... Akkor az ezt nem bizonyítja!

- Hidd el, a tudomány ezt száz százalékosan kimutatja, már több évtizede. A nagypapa DNS-e jelen van az unokákban. Kétkedsz benne?

- Ha apuk... azaz ön mondja, nyilván utána olvasott.

- Abban biztos lehetsz.

Klári ideges fészkelődésbe kezd. – Ez nem igaz. Itt valami súlyos hiba történt. Amióta Bélussal élek nekem idegen férfival semmiféle kapcsolatam nem volt...

Lecsapok a szavaira. – Amikor a fiam randizgatott egy munkatársnőjével, te tettél egy ráutaló kijelentést.

- Nézze, Béla bácsi! A kisfia nem csak randizgatott, hanem fél éven keresztül szexuális kapcsolatot

folytatott azzal az elvált asszonnyal, sőt a nő azt terjesztette városszerte, hogy Bélus elvállik tőlem, és őt veszi el feleségül. Persze, hogy ki voltam borulva, mert a férjem szóba sem állt velem, hogy beszéljünk arról, mi lesz velünk? – elcsuklik a hangja. - Magamra hagyott. – Itt könny szárvárog a szeméből, ami aztán végigfolyik az arcán.

- Amikor megtudtad, hogy mi történt elszaladtál hozzánk, és ott azt a kijelentést tetted, hogy te is megcsalod őt.

Klári megtöröli a szemét, az arcát, és kifújja az orrát. – Én olyat nem mondtam. A kétségbeesett, bizonytalan helyzetben, mert hogy a férjem a feje búbjáig szerelmes volt abba a nőbe, és nem tágitott, azt a kérdést tettem fel önöknek, hogy akkor most én is szedjek fel valakit, az lesz a megoldás?

- Jó, spongyát rá! – zárom le a mellékági vitát. – Nem vezet sehová.

- Ön nyilván nem hisz nekem – mondja és nagyot sóhajt. Majd felnéz rám, és nagyon határozottan a szemembe nézve mondja. – Esküszöm az anyám életére, hogy senkivel nem voltam úgy együtt, és Bence Béluska fia.

- Ez szép, de bizonyítani kellene.

- Jó bizonyítsuk be! – jelenti ki határozottan, és nagyon keményen a szemembe néz. - Veszünk mintát Bencétől és Béuskától is, elküldjük vizsgálatra és majd meglátja, hogy igazat beszélek. Kifizetem az árát, de ha igazam lesz ön megtéríti nekem.

- Megegyeztünk. Ez így egy korrekt ajánlat. Ezt vártam tőled.

- A mintavételnél ön is jelen lesz, együtt csomagoljuk el, és együtt adjuk fel a postán. Ez az ajánlatom.

- Korrekt – vágom rá. – Mikor csinálhatjuk meg?

- Akár ma délután, kettőkor. Itthon lesz már Bence, és Bélus is akkorra haza ér. Jöjjön el, és megcsináljuk!

- Rendben van. Én viszek kémcsöveket, és hozzá csomagoló anyagot is – bólintok rá. - Iszol valamit?

- Nem – vakkantja, majd felugrik, magára kapja a kabátját, és egy halk, rövid vizlát Béla bácsi köszönéssel elrohan. Nézek utána, és azon morfondírozok, miként tud kijátszani, hogy ne bukjon le? Bár kettőig lenne elég ideje, hogy megkeresse Bence apját, és hajmintát kérjen tőle. Na, majd nagyon résen leszek. A postára pedig együtt visszük el.

A házi orvostól szereztem kellékeket, és mire hazaértem, Klári nyilván hívta már a feleségemet, és elpanaszkodott neki a délelőtti diskurzusunkról. Alig, hogy beléptem, már nekem is esett. – Hát, csak nem tudsz megnyugodni. Kikészítetted azt a szegény lányt az örültséggeddel.

- Én csak feltettem egy szimpla kérdést. Határozottan állítja, hogy ő nem vétkezett. Akkor bizonyítsa be, mert a csillagok állása mást mutat.

- Milyen hülyeségeket hordasz itt össze már megint, a csillagokról?

- Semmit – erre duzzogva otthagytam, még hallom, ahogy utánam kiáltja: - Szét akarod verni a családot?

Ilyenkor szeretek a műtermembe leszaladni, míg a feleségem a konyhában, vagy fenti hálóban tesz-vesz. Nem szokott utánam jönni, mindketten magunkban cipeljük sérelmeinket, aztán vacsoraidőre mindenki kienged, lehiggad.

Idegesítően lassan telik az idő, közben arról filozofálgatok, talán Klári elgondolkozhatott, megijedt, lehet, hogy kihátrál a csapdából. Az nagyon árulkodó lenne, és inkorrekt.

Gyorsan odaérek fiamék házához, Klári nyit ajtót. – Bence megjött, akkor kezdjük mindjárt azzal. – Belépünk a gyerek szobájába, aki éppen pakolta ki a tanszereit a táskából. Klári szólította meg. - Kisfiam! Hajmintát veszünk tőled, mert egy bizonyos vizsgálathoz kell.

- Hajmintát? – horkan fel a gyerek. – Még hány tincset vágtok le a rólam? Ez lesz már a harmadik nyirbálás. Azt akarjátok, hogy lukas legyen a fejem teteje.

- Nyugi, úgy vesszük, hogy ne hagyjon nyomot. Bízzál bennem! – És ollóval odalép a fiúhoz, és már le is nyisszant egy kisebb csomót. Betoppan Bélus. Neki is beadom a népmesét, hogy egy rasszvizsgálathoz kell a minta, nem firtatja mi a fenének ilyesmivel foglalkozni, így aztán gyors-

san végzünk. Bélus elrohan edzésre, én kezembe fogom a kis kész csomagot, indulnék, és kérdőn nézek Klárirra, aki leült a konyhaasztal mellé, egy székre.

- Azt beszéltük meg, hogy együtt adjuk föl. Nem indulunk? – szólok rá.

- Adja csak fel maga.

- Nem úgy van az – fakadok ki. – Ha én most egyedül megyek el ezzel a csomaggal bármit manipulálhatok vele.

- Én megbízom magában – mondja határozottan. – Menjen csak!

- Azt nem! – fortyanok föl. – Megállapodtunk.

Kelletlenül, belefáradtan feltápáskodik, egy kabátkát kap magára és már indul is kifelé. – Mehetünk! – szól hátra, és kilépünk az ajtón.

A posta gyalog sincs messze, de most hosszabbnak tűnik az út, szótlánul ballagunk egymás mellett, mintha idegenek lennének, de hát ezek után miről is beszélgethetnénk.

A vendégtérben megint a múltkori nőhöz kerülök. Benyújtom a kis csomagot, ránéztem, ő is rám, az arcán látszott, hogy érdekelné mi ez a sok minta-feladás, de látom, hogy dolgozik benne a kíváncsiság, és megint vigyorog rám.

Gyorsan túlvagyunk rajta, kilépünk az ajtón. – Köszönöm – motyogom a menyem felé, aki egy rövid vakkantással elköszön, majd nagy sietve, szapora léptekkel elrohan, úgy látszik nem akart most már mellettem kutyagolni.

Haza érve ledobom magam a műtermi fotelomba, és egy nagyot szusszanok. – A francba, elfáradtam, és megint egy hetet kell várnom az eredményre – dünnögök magamban. – Így aztán elhatározom, hogy dolgoznom kell, mégpedig intenzíven. Igen, de mit?

Egy hirtelen jött átkozott ötlettől elszedülve neki látok menyem portréjának. Volt néhány családi fotó, amiket előkaparok, kell hozzájuk nagyító, hogy alaposan kielemezhessem arcának jellemző vonásait. Nem lesz egyszerű, de legalább van konkrét célom a következő napokra.

x

Eltelt végre az a hosszúra nyúlt egy hét, közben Klári portréja is elkészült. Nézem, nézegetem, de valahogy az igazi karaktere lemaradt valahol. Belép a feleségem, megáll az állvány előtt, egyre árnyékosabb az arca.

- Meg vagy örülve? – ront rám. – Erről ordít, hogy utálod a menyedet.

- Dehogy! – emelem fel a hangom. – Én ilyenek látom őt... És egyáltalán nem csúnya.

- Én azt nem mondtam, hogy csúnya. Egy szép kurvás démont festettél meg, de ez nem ő.

- Nincs igazad – dobom vissza, és már én is beismerem, hogy jól látja.

Sarkon fordul, rohan kifelé, de még recsegő hangon visszaszól. – Dugd el, vagy én töröm szét, aztán elégetem! – És rám csapja az ajtót.

Leülök a fotelomba, és bámulom a képet, ami kétségtelen nem a menyem, hanem valóban egy kicsit rá hasonlító boszorkány. Szikár az arca, lebiggyed az ajka, csillagszóró a szeme. Felugrom, lekapom az állványról, a hátsó sarokban a falnak támasztom, és elé pakolom az összes félresikerült és félkész szemetet. Na, így most nem láthatja meg senki.

Éles csengőhang szűrődik be az előszobából. Felpattanok, ez csak a postás lehet, és vágtatok ki, egészen a bejárati ajtóig. – Névre szóló ajánlott küldemény – mormogja a fiatalember, kapkodva aláírom, lefelé menet a lépcsőn már tépem is fel, bontogatom szét a lapokat, és keresem a végén fettel kiszedett sorokat. Reszkess Klári, most megcsíplek! Na, itt is van: *A beküldött minták alapján megállapítható, hogy a két személy férfi, és közöttük közeli rokoni kapcsolat áll fenn.*

Letottyank a fotelomba, és nézek magam elé. – Na, basszus, ez meg hogy lehet? Tehát a fiam az apja, én meg nem vagyok nagyapja Bencének? Hogy van ez?... Ezek tényleg kóklerek, és össze-vissza eredményeket küldenek jópénzért... vagy elcserélték Bélust a kórházban. Na, még csak az kéne!

Leszaladok a konyhába. Feleségem éppen palacsintát töltöget diókrémmel, és szilvalekvárral, megállok mellette. – Megjött az eredmény, Bence a fiunk gyermeke, tehát Klári tisztázódott.

- Na, látod, te vén bolond! – csattan föl. - Megmondtam, hogy semmi értelme nincs annak az egésznek. Kiszórtál több, mint kétszázezer forintot az ablakon.

- De akkor én miért nem vagyok nagyapja a Bencének? Na? Ezt fejtsd meg!

- Miért? Mert az a te kedvenc laboratóriumod egy család, szemét társaság.

- Nem hinném. Szélhámuskodással nem tudtak volna évtizedeken át talpon maradni – okoskodok tovább, majd újra bevillan valami. – Annamari! A kórházban elcserélhették Bélust?

- Rosszabb vagy, mint egy tehetségtelen, akarnok nyomozó. Abba kellene már hagyni ezt az egészet. Jól megvagyunk. Tudjuk, hogy Bence az unokánk. Mi az ördögöt akarsz még.

Felhorkanok. – Hát nem érted? Itt mindenki rendben van, csak egyedül én lennék kakukkfióka?

- Lehet, hogy unoka, nagyapa összefüggésben nem mindig áll fenn az a genetikai öröklődés.

- Hát, már nem is tudom, mit higgyek – motyogom elbizonytalanodva.

- Az első vizsgálat a jó, ott leírták, hogy te vagy a nagypapája, csak elírtak valamit. – Itt megáll, majd hosszan a szemembe néz. – Klárit felhívtad, hogy minden rendben velük? Szóltál neki?

- Nem – kapok a fejemhez, előhúzom a mobilomat a zsebemből, és indítom a hívást.

- Tessék – harsog a fülemben.

- Én vagyok. Megjött az eredmény, és minden a legnagyobb rendben van nálatok.

A vonal túlsó végén nagy csend, majd elhangzik egy rövidke kérdés: - És?

- Semmi és... Bélus az apja Bencének.

- Azt értettem, csak elvártam volna, hogy bocsánatot, vagy legalábbis elnézést kér tőlem a durva gyanúsításért, kedves apósom – harsogja a fülemben, a végét jól megnyomva.

- Akartam... de a jó hírt... Na, szóval, jól van, na elnézést kérek... De azért azt megérted ugye, hogy...

Belevág a mondatom közepébe, és elköszön. - Viszonthallásra.

A feleségem elkészül a palacsintákkal, neki áll tálalni, majd ő is leül, és merni kezdi magának a levest. – Megérdemled – mondja lassan, és halkán. - Moss kezet, és lássunk hozzá, mert kihűl!

- Megmostam a műteremben – kaffantok vissza, és én is merítek a tálból. Úgy eszünk csendben, szóltanul, mintha mindketten egymagunkban falatoznánk.

Egész délután a műteremben húzom meg magam. Mindenek előtt előbányászom a sarokból Bence portréját, és ugyan festeni egyelőre nem akaródzott, de legalább feltettem az állványra. Ennyivel minima tartoztam neki. Aztán leülök a süppedő fotelomba, és próbálom végiggondolni, hogy valójában mi a hétszentség az igazság ebben a zavaros ügyben. Hogy lehetek csak én kirekesztett. Mintha egyedül engem nem az apám csinált volna? Na, ez hülyeség.

Jön egy türelmetlen hívás a mobilomon, a fiam ágál a vonal túlsóvégén. - Fater, mi a szűzmáriának kavarsz már megint bele a családom éltebe?

- Én nem így mondanám – kezdem a magyarázkodást, és hogy mielőbb lezárjam a feltámadt családi feszültséget belevágok egy suta magyarázkodásba. – Nézd, fiam! A labor többször is hibázott. Először azt hozták ki az én mintámra, hogy az egy nőnek a haja volt, bár ott rendbe volt az egyezés. A megismételt tesztnél az jött ki, hogy nincs genetikai kapcsolat köztem és az unokám között. Az utolsó vizsgálat viszont kimutatta, hogy Bence a te fiad. - Szinte üvölt a fejemre.- És te még ezeknek fizettél százazreket? Arról nem kis beszélve, Klárit egy életre úgy megbántottad, hogy ha megszakadsz is, tíz év sem lesz elég, hogy kiengeszteld.

- Jól van, tudom – hagyom rá bűnbánóan. - Majd dolgozom rajta. – De Bélus még folytatja. – Ezek csak arra hajtanak, hogy kihasználják az emberek hiányos ismereteit, merthát bárkiben fel lehet ébreszteni a gyanakvást, hogy tényleg az én gyerekem a fiam, vagy a lányom?

- Igazad van. Minél előbb zárjuk le ezt a szerencsétlen ügyet, ha kérhetném!

- Spongyát rá – dobja felém lazán a fiam, és gyorsan elköszön.

Spongyát rá, spongyát rá, de csak nem hagy nyugodni. Fellépek az internetre, és a labor németországi anyavállalatára keresek rá. Kiderül, hogy 1995-ben alapították, kiterjedt világcég, vannak érdekeltségei Nagy-Britanniában, Olaszországban, az USA-ban, Brazíliában, de még a világ túlsó végén Új-Zélandon is. Hát, ezek nem lehetnek szélhámusok, abba nagyon gyorsan, és régen belebuktak volna. Hát akkor mi az igazság? Hol van a kutya elásva?

Felzeng a laborvezető magabiztos hangja. Beszélek vele – döntöm el, és már hívom is.
- Ne küldjön újabb mintákat, - vág a szavamba. - A tisztázáshoz minden a kezünkben van. Rendelkezünk az ön genetika kódjával és a fiáéval is. Összevetjük. Ha összehasonlítjuk semmi gond, ha nem... Hát! Na, tíz perc múlva beszélünk. – És kinyomja a telefont.

Hát igen, és erre én nem jöttem rá, – sápirozom – hogy ezt a két mintát kell összevetni. A világ leghosszabb perceit élem át, felgyorsul a szívverésem, a vérnyomásom érezhetően a plafon alatt táncol, és mintha kint is besötétedett volna az ég. A rosszullet apró nyomasztó jeleit érzem a fejemben, a mellemben.

Benyit a feleségem. – Azt hittem dolgozol. Elfogyott a konyhapénz, egy fillér sincs a kazettában.

- Jól van, veszek ki a bankból... délután.
- Két hónapja csak egy képet adtál el.
- Majd most ráhajtok – dobom oda ingerülten.
- Nem kellett volna annyi pénzt kiszórni az ablakon...

Megszólal a mobiltelefonom. Felkapom, felugrom belehallhatok, a laborvezető szólít. – Igen – suttogom, közben hátra fordulok. Feleségem éppen fordul ki az ajtón. Fülemler szorítom a telefont, nehogy kiszűrődjön valami hangfoszlány. – Itt van? – kérdezi a férfi. – Itt vagyok. Hallgatok – motyogok alig hallhatóan, és járkálni kezdek. – Végignéztem a vizsgálati eredményeket – folytatja. - Nincs egyezés a maga és a fia mintái között, tehát ön nem lehet az ő apja.

- Biztos ebben? – kérdezek vissza, és kimegy alólam a talaj, rogyadozok. Le kell gyorsan ülnöm.
- Igen, biztos. De ha kételkedik, megadhatom egy bécsi labor címét, telefonszámát, és csinálhat egy kontrollt.

- Nem, nem. Elfogadom. – És kívülről hallok vissza, hogy elvékonyodik a hangom. – Még valami, az nem lehetséges, hogy a kórházban elcserélték a gyereket?

- Elővettem a menyé eredményét is, ő biztosan édesanyja az unokájának.
- Köszönöm – mondom csendesen. – Nagyon köszönöm.
- Sajnálom, és igazán nincs mit - válaszolja – és megszakad a vonal, kilépett.

- Megcsalt a feleségem – nyilall belém a megszegyenyítő bizonyosság. – A rohadt életben, jól visszafizetett az ártalmatlan kis kalandomért. - Nézek ki az ablakon, magasán áll, csak a fák tetejét látom, a csupasz ágak tele vannak korom fekete kányákkal, hangosan veszekednek. Nagyokat káromkodom, és érzem, hogy mielőbb beszélnem kell valakivel, mert a csontvelőmig belémkózmál. Dehát, nincs olyan barátom, akinek elmondhatnám, a fiam érintett, az idős szülemet nem terhelhetem ilyesmivel, meghát szegyélném is... A Klári, talán vele. Nagyon megbántottam, nem hiszem, hogy... Vagy mégis? Ha azt látná, hogy bajban vagyok, és hozzá fordulok... Felkapom a telefont és megnyomom a hívásgombot. Azonnal fogadja a hívást.

- Tessék!
- Szia, Béla bácsi vagyok, vagy ha úgy tetszik Apu... apósd.
- Csókolom. Ugye nem derült ki valami újabb...

Közbevágo. – Nem semmi olyan, ami téged érintene. De nagyon szeretnék veled beszélni.

- Húha. Mit vétettem?
- Semmit. Velem van probléma.
- És én hogy jövök a képbe?
- Egy kínos ügyben szeretném kikérni a véleményedet.

Nagy csend, mintha hosszan gondolkodna. – Semmi akadály.

- Sürgős lenne. Most el tudnál szaladni hozzánk? – De gyorsan váltok. – Inkább a múltkori csehóban kellene összefutnunk, az neked még közelebb is van.

- Bence most jött haza, de úgyis leül tanulni, és mehetek.
- Nagyon jó. Negyed óra múlva?

Én azonnal elindulok. Szerencsére üres a kisebbik terem, oda betelepszem, és gyorsan kérek egy kávé. Éppen az utolsó cseppeket hörpintem ki a csészéből, amikor belép Klári, kabátját csak éppen kigombolja, letottyán velem szembe. – Csókolom. Na, mondja gyorsan, mert tiszta ideg vagyok.

- Én, nemkülönben – sóhajtok föl. - Jó, belevágok. Az a helyzet, hogy a mi családukkal történt egy nagyon durva eset, Annamari huszonöt éve lefeküdt valakivel, tőle teherbe esett, így aztán Kis Béla nem az én fiam, Bence, és Lili nem az én unokám.

- Mit állít már megint? – kapja fel a fejét Klári. – Honnét szedi ezt az örültséget? A Bélám a maga alkatát, és arcvonásait örökölte.

- Korábban mindent elmondtam neked – folytatom némi higgadtságot erőltetve magamra. - Több DNS-vizsgálatot is készíttettem, és ezekből ez következik, csak jól kell párosítani őket. Lehetne még egy próbát tenni, ahol összevetnénk a férjed, és az én mintámat, de ugyanez jönne ki. - Előveszem a táskámból a vizsgálati lapokat, ebből kiemelem az egyémet, és Béláét. - Itt van, nézd csak meg ordít, hogy nem vagyunk rokonok, idegenek vagyunk.

- Hú, de kivert a víz – mondja Klári, és lekapja a kabátját, rádobja az üres szék támlájára. - Ahogy legutóbb beszéltünk én is utánanézttem ezeknek a dolgoknak. Igen, ez egy tudomány, és ahogy így elnézem, igazat kell adnom magának.

- Ugye?

- Anyuka tudja? – szegezi nekem halkan, és figyel a reagálásomat.

- Nem. Előbb veled akartam erről beszélni, az érintettekkel még nem.

- Megtisztel vele, de mit vár tőlem?

- Nem is tudom. Rajtad kívül nincs más a családban, akivel ezt a kínos helyzetet megbeszélhetném.

Klári nyugtalanul fészkelődik a székén. - Igaz, hogy több, mint két évtizede magának volt egy botrányos kapcsolata, az egyik modelljével?

- Igaz, de hogy jön ez ide? – horkanok föl.

- Igaz, hogy akkor elhagyta Anyukát, és lakást bérelt egy közeli kis településen?

Nagyot nyelek. - Ó, az nagyon régen volt, de később szakítottam vele, és helyre hoztam kapcsolatunkat Annamarival.

- Azt is tudja, hogy a szakításuk után a nő visszaköltözött Pécsre, és félévre rá szült egy gyereket?

Mintha hideg zuhany alá löktek volna úgy borzongtam meg. - Ez aljas rágalom. Az a nő szedett fogamzásgátlót, én vettem neki rendszeresen.

- Vagy nem – kontrázik Klári. - Talán egy gyerekkel meg szeretted volna fogni.

Idegessé tett, hogy a múltam sötét foltjait egy fiatal nővel kell megtárgyalnom. - Azért is szakítottam vele, mert egyszer csak előjött azzal, hogy terhes. Nem hittem neki. Vettem terhességi tesztet, az kimutatta, hogy igazat mondott. Megegyeztünk, hogy kifizetem az abortuszt, csak csináltassa meg. Odaadtam a pénzt, ezzel az ügy lezárult.

- Maga csak azt hitte, és hiszi – kontrázik Klári. - A nő eltette a pénzt, hazautazott, és megszülte a gyereket.

- Ugye, csak ugratsz?

- Jaj dehogy.

- Az is fiú. Hát, nem gyönyörű? Egyébként, ugye milyen idióták vagyunk mi nők, mert őt is Bélának hívják.

Fürkészem az arcát, és gyanakszom. - Csak ugratsz, ugye, hogy kompenzáld az anyósod bűnét?

- Nem.

- Honnét az ördögből szedted ezeket a baromságokat?

Rám néz, magabiztos és elégedett. - Egy idősebb tanárom kollégám mesélte. Ismeri a nő pécsi családját, képen van. Ugye milyen kicsi a világ? Ja, még azt is mondta akkoriban nagy szenzáció volt a maguk szerelmi ámokfutása.

- Azt mondta?

Végigmér, és lekezelően kérdezi. - És nem is érdekli mi van a fiával?

- De, mondd! Mi lett?

- Németországban elvégzett egy képzőművészeti egyetemet, és szobrász lett. Londonban él. - Ezután felugrik, magára kapja a kabátját, és elmenőben még odaszól. - Legyen kíméletes, és megértő Anyukával! Ő legfeljebb csak törlesztett... és jogosan.

Lassan ballagok haza, közben úgy báméskodom céltalanul az utcán, mint, aki egy idegen városba csöppent. Alig hogy belépek a lakásba a feleségem lekap. – Úgy elrohantál, pedig az ebéd már készen volt, csak ki kellett merni. Mi volt olyan sürgős?

Nincs kedvem visszavágni, nem vagyok rá felkészülve még, így aztán csak halandzsázok. - A könyvtárba kellett elszaladnom, lejárt két könyv is.

- Tálalhatok? – áll a konyha közepén szétvetett lábbal, és széttárja a karját is. Úgy meredek rá, mint aki nem ért magyarul, elképzelem, amint egy idegen férfinak vigyorogva szétrakja a visszeres lábát. – Nem vagyok éhes. – Igyekszem bántóan odalökni, és már indulok is lefelé a lépcsőn.

- Na persze, megint bekapnál útközben egy pizzát, ugye? Minek is főzögetek én itt, mint egy kihasznált cselédlány? Egyébként meg nem tudom, mi a hétszentség bajod van.

Össze kell szednem magam, mert elő kell hoznom Annamarinak, hogy megcsalt, és még a tetejében be is lopott egy fattyú gyereket a családba. Jó, jó, én is tettem ezt-azt, de nem varrtam a nyakába más gyerekét, mintha az övé lenne.

Ránézek a Klári sarokba odavágott portréjára, persze, hogy át kell festenem, nem haragszom rá. Bence képe kukucskál ki mögüle, na, azzal ebben az évszázadban nem kívánok foglalkozni, semmi közöm hozzá.

Belép a feleségem, kezében egy kistányért egyensúlyoz, jól megrakva tiramisuval. Uramfia, a kedvencem, csak úgy virit rajta vastagon a kakaó. – Ezt csak megeszed. – És leteszi elem.

- Nem kell, nem kívánom – szalad ki önkéntelenül belőlem.

- Mi a bajod, megjött a havi?

Nagy levegőt szívok a tüdőmbe, és kifújom. Itt már nem lehet tovább sunnyogni. – Ül le, beszélünk kell!

Leül mellém egy székre. - Na, végre, hogy megszólalsz. De ugye nem újabb meglepetést hozott ki a vizsgálat?

- Éppenséggel ráhibáztál. – Felemelem a DNS-dossziét, felcsapom a feledét, és kiveszek két jegyzőkönyvet belőle, és átnyújtom. – Itt van két vizsgálati eredmény, az enyém, és a Béla fiadé. Értelmes nő vagy, el tudsz igazodni rajtuk. Mit látsz?

Átveszi, beleolvas egyikbe, majd a másikba. – Genetikailag nincs hasonlóság. De Béla, korábbiakban már megbeszéltük, hogy az a labor össze-vissza kutyult eredményeket adott ki a kezéből.

- Semmit nem kutyultak össze, te az első küldeményben kicserélted az én hajmintámat a tiedre, csak nyilván nem tudhattad, hogy a női kromoszómák eltérnek a férfiakétól, és ezt a labor észreveszi.

Felugrik a székről, és kiabálni kezd. – Mivel gyanúsítasz te engem?

- Ez nem gyanú, hanem tény. Tessék, itt van a te eredményed, megegyezik Béla fiadéval, tehát ti rokonok vagytok. Én nem, körön kívül állok.

Lecsapja a papírokat az asztalra, és elrohan. Jó hangosan utána kiáltok. – Mindig ezt csinálod, ha bebizonyítom, hogy nincs igazad, vagy lebuktál valamiben, akkor dülva-fúlva elrohansz.

Hogy miként lehet ezentúl tovább élni, nem tudom. A régi módon nem, az biztos. Hogy nézek én ezek után a feleségemre, Bélára, Lilire, és Bencére? Kiderült, hogy több, mint két évtizede itt vagyok egy idegen családi közegben, holott azt hittem, hogy ez az otthonom. Így tépelődöm magamban, amikor váratlanul belép a feleségem, nem szól, csak odajön és leül a székre. – Beszéljük meg! – mondja csak így egyszerűen.

- Beszéljünk! – bölintok rá, hogy mire jutunk az bizonytalan, de még mindig jobb, mint itt őrlődni magamban.

- Amikor huszonöt éve bejelentetted, hogy beleszerettél a modelledbe, és elhagytál azt hittem, beleőrülök, mert nagyon szerettelek. Szüleim elhagytak, állami gondozásban nevelkedtem. Egy egész éjszakát átsírdogáltam, majd úgy döntöttem, hogy öngyilkos leszek, mert úgy éreztem, hogy mindent elveszítettem. Hónapokig tervezgettem a halálomat, amikor váratlanul becsengetett egy férfi, és átmeneti szállást keresett, 1-2 hónapra, amíg az új lakását felújítják. Behívtam, mondtam, hogy vannak szabad szobáim. Akkor megkérdezte, hogy egyedül élek-e?

Csak sírva tudtam neki elmondani, hogy elhagyott a férjem. Aztán leültünk, és én kitálaltam. Türelmesen végighallgatott, majd próbált megnyugtatni, hogy visszajössz, ezek a futó kalandok fiatal fruskákkal, kérész-életűek. De egyébként sincs okom a kétségbe esésre, mert nagyon szép, jóalakú, és értelmes nő vagyok. Ezt ugye, te soha nem mondtad nekem... Megmutattam a kisebbik hálószobát, meg is egyeztünk, beköltözött.

Közbevágak. - Muszáj ezt ilyen hosszan?

- Nem... Na, a lényeg, hogy nagyon jókor toppant be hozzám, mert már beszereztem a nagy adag arzént, és eldöntöttem, hogy karácsonykor megteszem. A férfi napközben dolgozott, de megkérdezte, hogy vacsorát nem készítenék-e neki, elvállaltam, mert úgy gondoltam, hogy legalább azzal is lekötöm magam.

Rosszallóan ránéztem. - Többször jártam itthon, nem mondtad, hogy albérlőt fogadtál be.

- Nem mondtam, mert nem akartam, azt hidd, hogy máris összeköltöztem valakivel... Együtt vacsoráztunk. Na, szóval, jól esett, hogy elkezdett udvarolgatni nekem, ettől lassan letettem az öngyilkossági gondolatokról. Jóképű férfi volt, de még mindig szerettelek, és állandóan rád gondoltam, téged kerestelek benne. Többször is bevallotta, hogy megszeretett, és nagyon szeretne közelebb kerülni hozzám. Én rendre elhárítottam. Később egyre inkább én is gondoltam arra, hogy milyen jó lenne együtt aludni vele, de csak nem adtam rá a fejem, mert visszavártalak. Az elköltözése előtti utolsó este, talán mert én is kívántam, vagy hálás szerettem volna lenni neki, hogy kirángatott a gödörből, belementem, hogy együtt töltsük az éjszakát. Ahogy ott az ágyban megölelt, te jutottál az eszembe, és ahogy csinálta, elképzeltem, hogy veled vagyok, és hogy mi még...

Félbeszakítom. - Azt hiszed, jó ezt hallgatni?

- Azt hiszed, hogy jó érzés volt, hogy leselejteztél?

- De visszajöttem hozzád.

- Vissza – ismétli meg a szót lebiggyedt ajakkal. - Amikor már ráuntál arra a félművelt kurvára. - Itt megállt egy szusszanásnyi időre, majd lehiggadva folytatta. - Ahogy elköltözött Péter, te rá három napra megjelentél, visszahoztad a cókémókjaidat, és mintha mi sem történt volna, délután melegében már le is tepertél a franciaágyra, és nekem estél. - Elhallgat, és néz rám, mint, aki vár valamit.

- Értem, - válaszolok nyeglén - ez szép tanmese arról, hogy te semmiről nem tehetsz, holott egy kakukkfiókat beloptál a családi fészünkbe.

Szúrós tekintettel néz rám. - Az jobb lett volna, ha megiszom az arzént, és nincs kihez visszalopakodnod a csalódás után?

- Gyerekes kitaláció. Arzén!? - legyintek rá kényszeredett nevetéssel. - Nem volt itt semmiféle mérég.

Maga alá rántja a sámlit, feláll rá és a szekrény legfelső polcáról leemel egy gondosan becsomagolt üveget. - Nagyon koppanva leteszi elé az asztalra. - Itt van! El is felejtkeztem róla. Ha jól meghúzod az utolsó tízpercedben rádöbbsz majd, hogy igazat beszéltem.

- Miért itt tartottad?

- Most ez a legfontosabb? - dörrent rám. - Nem arról kellene beszélni inkább, mi lesz ezután?

- De - biccentek rá.

- Nézd, eddig sem szeretted különösebben Béluskát, meg a két gyerekét sem. Úgyhogy senki nem veszi észre, hogy újabb szívűből utálod őket... Vagy adjuk el a házat, váljunk el, és mindenki menjen a maga útjára?

- Azt nem! - Sőhajtok nagyot, aztán felállok. - Adjunk magunknak egy hetet, és akkor térjünk vissza rá.

- Rendben van - helyesel a feleségem és elindul a fölszintre. Én még utána kiáltok. - De a konyha, meg a mosoda egyenlőre ugye működik, mintha mi sem történt volna!

Egy halk kummantást hallok. Azt hiszem igent mondott.

Három nap múlva összecsomagoltam és elköltöztem egy festő barátomhoz. Egy hónapig ott kuporogtam a műhelye melletti kis szobában, se televízió, se kész étel. Csak siralmas csend.

Egyik borongós reggelen összepakoltam, és görgős bőröndömet végigvonszolva a városon visszabaktatok a Rőppentyű utcába. A feleségem nyit ajtót és felengedett arccal néz rám. Rábökök a pakkomra. - Kimosnád?

- Lehet róla szó - válaszol. Én otthagynom, és lesietek a műtermembe.

Örömmel nézek szét. Az állványon ott világol Klári szörnyűséges portréja. Ecsetet fogok a kezembe, és nekilátok.

BEDŐ SÁNDOR:
Zöld korpusz
2006

BEDŐ

Zakály Viktória

Szépséghiba

Már harmadszorra mosom meg a kezemet, közben számolom, hogy minden egyes másodperccel hány négyzetkilométernyi esőerdőt pusztítok el, majd elzárom a csapot. Eljátszom a gondolattal, hogy lepörgetem az ujjhegyeimről a vízcseppeket szerte-szét szórva az illemhely nyolcvanas évekbeli retro csempéjén. De aztán harmadszorra is megtörlöm a kezemet a durva papírtörlőbe, amit a racsnis hangú karral húzok le. Majd még egy kicsit húzok rajtam, hogy egyenesen álljon, kell ez a rend a nyugalmamnak, ami nem sok jelenleg. Nevetséges, hogy nem merek kimenni a mosdóból.

Hallom a zsbongást a romkocsmá belsejéből: csörrennek a poharak, egy telefon megszólal, valaki élesen nevet és csenget egyet a digitális pénztárgép. Te pedig valószínűleg még mindig ott állsz a fal mellett és én jobban félek tőled, mint az összes egyetemi vizsgámtól és felvételi elbeszélgetésemtől együttvéve.

A ruhatár felé kerülök, és inkább kilépek a hidegbe, a kocsmá elé. Három csoport, de füstöt csak a pára képez, senki sem dohányzik. Jobbra úrkutatás-technika, középen valószínűség-számítás, úgyhogy balra megyek, ott valami kacás videón röhögnek. Úgy állunk ott, nézve a kacását, ami birkákkal nőtt fel, ezért most annak hiszi magát, mintha nem lennénk tökéletesen tisztában azzal, hogy magunkon nevetünk és hogy ugyanaz, ami összeköt minket, el is választ. Korán hozzá lehet szokni a magányhoz: csendre van szükség kinn, hogy halljuk a benti zajt. És mi mégis folyamatosan keressük, hajtjuk az ingereket, mint egy megszállott, hogy a benti zaj még hangosabb legyen, amit aztán egymással szemben próbálunk túlkiabálni. Szegény kacsa.

Nyílik az ajtó, te lépsz ki és jössz oda a mi csoportunkhoz. Át kellene mennem a valószínűség-számítás csoporthoz, mert még ők sem tudnák talán kiszámolni, ennek milyen csekély esélye volt. Fel sem merek nézni, csak a cipődet nézem, de az illatod lassan befészkel magát az orromba. Túl jól érzi ott magát, mert nem akar elillanni. Máskor vicces vagyok és szórakoztató, most csak hümmögök és aházok, úgy le vagyok blokkolva, mint a Firefoxban a reklámok. Minden szavadra jut eszembe egy asszociáció, de nem akarok megszólalni, mert jó hallgatni téged, mint amikor egy nehéz, de törékeny kristályt kongat meg az ember egy néma teremben. Te persze beszélsz, mindenki elhallgat és figyel rád, ha lehet, még inkább szürkének érzem magam. A furcsák közül nem lehet kilógni. Azért nekem mégis sikerült.

Megkérdezed, hogy fádom-e és mielőtt válaszolnék, rám adod a kabátod. Mint valami török sorozatban, amit anyám néz minden délután az egyik kereskedelmi csatornán. Visszakérdezek, hogy de te nem fázol? És amúgy is, benn sokkal jobb a társaság, szinte csak férfiak vannak itt kinn, a csinos lányok benn, nem mintha az egyesületben olyan sok nő lenne, úgyhogy meg kell becsülni ezt a felhozatalt. Milyen csinos lányok? – nevelsz rám, én pedig a tachycardia és egy gyengébb lefolyású stroke összes tünetét produkálom.

A Lilla. Szép, magas, senkinek nincs ilyen szögegyenes haja. Vagy a Judit, három diploma, na meg négy nyelven beszél, amúgy is feddhetetlen előéletű, soha senkivel nem látták együtt. Te még mindig nevelsz, a többiek már a negyedik videót nézik azóta, te pedig csak annyit suttoatsz, hogy magamat kihagytam.

A szappanoperában ilyenkor szokták a sejtelmes zenét, majd a reklámot bedobni. Én nem is tudtam, hogy képben vagyok – motyogom. Az első kommented óta képben vagy, mondd, és közben most először nézel rám, pedig a szemkontaktus ebben a társaságban emberfeletti erőt kíván. A tekinteted sürget, de nem tudom, mit vársz, milyen reakciót. Önkéntelenül is beleharapok a számba, aztán elfintorodok, hogy milyen közhelyesen viselkedek, és te látod-e ezt, majd rád nézek, hogy az övedet igazgatod. Akaratlanul is odatéved a tekintetem, aztán az égnek emelem a döbbenettől, hogy pont úgy nézünk ki, mint a z/b ábra Barbara és Allan Pease Testbeszéd című könyvében. És ez így is folytatódik, amikor a következő after helyszínre indulva,

lemaradunk a többiektől és egy gyors mozdulattal elhúzol engem egy kis utcába. Talán nem is tőled félek, hanem attól, hogy a szemedbe nézve még nagyobbnak látom a hibáimat?

A lakás gyéren van berendezve, néhány bambusz bútor és egy banán alakú pad az előszobában. Mint egy műterem. Kiállítás életünk éjszakájáról. Megszámolom a sarkokat, az ablakokat és ajtókat. Nem tudom, hogy te is csinálod-e vagy éppen más dilid van. Nem, te tökéletes vagy. Mondom, hogy mosdóba kell mennem és újra eltűnök a világ elől. És előled. Miért nem tudja elfogadni a kacsa, hogy belőle soha nem lesz birka?

Előtte muszáj lezuhanyoznom. Lassan levetkőzök. Belenézek a tükörbe és vizslatom a meztelen testemet. Nem igaz, hogy embert küldünk a Holdra, de azt nem tudjuk megoldani, hogy a fehérnemű levétele után ne legyen nyoma a szoros ruhadaraboknak a bőrön. Mint egy kötözött sonka. Ilyen persze nincs a törököknél. Belépek a zuhany alá, jól esik a víz, nem akarok kimenni. Hallom, hogy másodpercenként hány tízezer gyerek hal szomjan Afrikában. Húszezer. Harmincezer. Negyvenezer. Majd nyílik a kabinajtó és mellém lépsz. Azt hiszem, te is meztelen vagy, de szerencsére olyan szűkösen leszünk, hogy csak az arcodat látom magam előtt egészen közel. De a testünk minden egyes pontján összeér. Nem látlak, de érzlek. És ez valahogy felbátorít. Nem érdekelnek már a fürdőszobának a sarkai, se az afrikai gyerekek. Vagy csak egy kicsit.

Az ujjaimmal végigkövetem a tested vonalát. A vízcseppek bevonatot húznak rád, mintha finoman vezetnének és kísérnének végig a testeden. A hosszú, vékony ujjaiddal kezdem, haladok felfelé a karodon, a könyöködön megyek egy kacskaringós kört, nevensz, de csak hallom, hiszen az arcod még nincs kész, aztán a felkaron át egészen a szépen formált válladig. Mintha most teremtenélek meg, ezekkel a finom és óvatos mozdulatokkal: most kezdesz valósággá válni a kezem alatt. A víz már nem folyik, de a pára még köztünk van, át kell törni rajta, hogy hozzád férjek. Vagy talán mi ketten teremtettük ide? Folytatom a nyakadon, körbeölelem az ujjaimmal, jó kapaszkodni belé, aztán lazítok az ujjaimon, a füleden körözök, majd felmegyek a fejbúbra, onnan a szép, okos homlokodra. Az orrodon most bucskázik egyet az ujjam és a szádon landol. Megfogod az ujjaimat, egy csokorba szorítod őket és megcsókolod mindegyiket. Majd elhúzod onnan őket. Most látlak először zavarban.

Azt mondod, nem szeretsz mosolyogni, mert a gyerekkori nyúlszáj hegedre emlékeztet. És én nem mondtam el neked, hogy voltaképpen ez a kis szépséghiba volt az, amiért első látásra beléd szerettem.

Nagy Betti

Az útról mesélek

Kihajtogatta a térképet az asztalra, mi körbekönyököltük, ő meg azt mondta, hogy elindulok. Mi meg röhögtünk. A sarki boltig sem ment soha gyalog, buszra is csak egyszer szállt, amit nekünk a jeggyel bizonyított. A pincészet előtt integettünk a decathlonos hátizsáknak és a szőlőkaróból lett túrabotnak. Este Keszthelyről kaptunk SMS-t, hogy odaért. Sosem engedte nekünk, hogy kocsmázzunk, a déli parton egy kricsmiben korsó sört kért magának és a pultnál felhajtotta. Anna Edit egy család. Vonatra szállt Siófokon.

A keszthelyi mólóról indult a hajó, kávét kínáltak a gyászolóknak, és mi vízre tettük a hamvaid. Látod, körbeértél.

A halálról mesélek

Kották a kövön, faládában
múzeumi papucsok,
19. századi metszetek a falon
és feketetea szag a folyosón.
Nem görcsös az ujj,
hanem könnyedén görbül.
És újra és újra
és újra indul a dallam.
Lehunyt szemű porcelánbabák
alszanak a szomszéd szobában,
hallom az álmuk.
„Kérem szépen, ez Chopin,
ne sértsük meg! Görbüljön az ujj!”

Gyere! mutatok valamit mondta, és én átmásztam a gimnázium kerítésén, hogy lássam a faágakból összeállított keresztet a kis földkupacon, rajta egy kockás füzetből kitépelt lapon a feliratot: „Anya élt 39 évet”, ezért megszidnak majd, mondtam neki, de aztán soha többé nem láttam a kislányt, mert visszamásztam a kövön hagyott kottáért

SZABOLCS PÉTER: Utolsó vacsora – 1999

SZABOLCS PÉTER: Édesapám, Édesanyám – 1975

Kiállítási enteriőr

Pánczél Petra

Az emberi viszonyrendszert formázza

– 80 éves Szabolcs Péter

Sosem szakad el önmagától, mégis sokat tud az emberekről, legyen szó érzelmekről vagy kapcsolatokról. Megfigyelő típus, ami az „énre” és az énen kívüli világra egyaránt érvényes. Minden általa megformált figurában felsejlik saját önarcképe, ám nem önmagát ábrázolja unos-untalan, hanem önmagán keresztül az emberi lélek sokféleségét.

Nyolcvan esztendőes lett Szabolcs Péter szobrászművész, Zalaegerszeg díszpolgára, aki 1967 – vagyis a Magyar Képzőművészeti Főiskola elvégzése – óta él a zalai megyeszékhelyen. Mondhatnánk, hogy messziről jött ember, hiszen Diósgyőrben született, közép- és felsőfokú művészeti tanulmányait pedig Budapesten végezte, ám napjainkban már nem sok értelme van az efféle direkt helymeghatározásoknak. Pláne, ha valaki a képzőművészet univerzális nyelven szól, a zalai közeg meg amúgy is gyorsan befogadta az alkotót. A Zrínyi Miklós Gimnázium rajz- és művészettörténet tanáraként sokan megismerték és megkedvelték, közben művésztelepet szervezett, csoportos kiállításokra járt, műhelye pedig szellemi közzeggé, nyüzsgő közösségi térré alakult. A több, mint ötven év alatt kispasztikák,

érmék, rajzok, domborművek és nagyméretű köztéri alkotások kerültek ki e műhely falai közül. A helyszín ugyan többször változott – a Zrínyi-gimnázium pincéje, Landorhegy, Páterdomb, Zalacséb, Csatár – de a lényeg nem. A műhelyre (vagyis Szabolcs Péterre) jellemző nyitottság, a folyamatos kísérletezés és a formák precíz megmunkálása.

Az 1967-től napjainkig terjedő időszak lenyomata az a retrospektív tárlat, mely a születésnap alkalmából nyílt meg a Keresztury VMK Gönczi Galériájában. Fél évszázad alkotásait lehetetlen besűríteni egy galéria falai közé, így csak egy szűk keresztmetszetét láthattuk mindannak, amit a szobrász az elmúlt évtizedekben alkotott. De mint az a kiállításmegnyitón kiderült: a legkedvesebb műveit válogatta össze a kerek évfordulóra. Olyan alkotóművész ő, aki egész életében belső inspirációit mintázta meg. Az emberre, az emberi kapcsolatokra épít: akkor is, ha a születés, a halál, a férfi és a nő viszonya, a szülő-gyerek kapcsolata, vagy az öregedés a téma. Alakjai esendők, kétkedők (ahogyan ő maga is), a remény, a kiábrándultság, a kicsinyesség, az indulat, mind-mind központi eleme alkotásainak – fogalmazott a kiállítást megnyitó

dr. Egri Mária művészettörténész. Szerinte Szabolcs Péter mindig az érzelmi szférából meríti formázási ötleteit, ám változatos eszközökkel és technikákkal dolgozik. Szinte minden olyan anyagot kipróbált, amiből szobrot lehet készíteni. Fa, kő, bronz, réz, fémlemez, terrakotta, vagy éppen újrahasznosított hulladéktárgyak.

Ezen a ponton érdemes egy kicsit visszautazni az időben, hogy megnézzük mit írt a korabeli sajtó Szabolcs Péter első zalaegerszegi gyűjteményes kiállításáról. 1975 őszén az Úttörőház (későbbi MMIK) földszinti csarnokában ismerkedhetett meg a közönség a szobrász pályafutásának első 7-8 évével. Az akkori Zalai Hírlap újságírója, Török András többek között így tudósított az eseményről: „A kiállításon látható mintegy félszáz szobor, rézdomborítás, plakett feltárja Szabolcs Péter sokszínű, máris eredményes pályájának legjellemzőbb állomásait.” (...) „Klasszikus és népi, modern és formabontó jegyekből építkezik Szabolcs Péter művészetében ez a még korántsem kiforrott formarend.”

Az a helyzet, hogy amit kiforratlanságnak gondolt a szerző, abban azóta is következetes a képzőművész. Vagyis éppúgy merít a klasz-

Kiállítási enteriőr

SZABOLCS PÉTER:

Bezzeg bácsi
2019

szikus-népies formákból, mint a szobrászat modern elemeiből (persze, hogy az azóta eltelt évtizedekben mi számít modernnek és formabontónak, az külön elemzés tárgya lehetne). A kezdetekre jellemző kísérletezés, sokszínűség és változatos anyaghasználat később is megmaradt művészetében, mint ahogy az is, hogy szinte kivétel nélkül figurális műveket láthattunk tőle az elmúlt ötven évben. Egri Mária erről azt mondja (sőt, a születésnapra megjelent impozáns albumban írja is), hogy Szabolcs Péter az érzelmeit csak humán formákkal tudja kifejezni; érzéki személyiség, legtöbb lépését a szenvedély befolyásolja és művészetét is ez irányítja. Megélte a férfiélet teljes skáláját, így a legtöbb hozzá hasonló ember érzéseire képes asszociálni. Ez a képzetársítás a befogadók számára is megadja a katarzist, a megkönnyebbülést. Pláne, mert közérthető módon önti szoborba gondolatait: a figuratív ábrázoláson kívül más közlésforma nem igazán foglalkoztatta pályája során.

Kisplasztikáit és köztéri szobraikat többféle szempontrendszer szerint lehet elemezni, itt most szorítkozzunk két nagy csoportra: az emberi viszonyrendszerek ábrázolására, és az

ironikusabb hangvételű társadalomkritikai műveire, politikai „karcolataira”. Mindkettőre bőven láthattunk példát a jubileumi tárlaton. Szabolcs Péter karakterei változatosak (köszönhető ez a sokrétű anyaghasználatnak is), a figurák kapcsolatrendszere pedig elsősorban szövevényesnek tűnik. Annál is inkább, mert mitológiai, bibliai utalásokkal, népművészethez kötődő szimbólumokkal éppúgy találkozhatunk, mint történelmi figurákkal, híres költőkkel, egyszerű hétköznapi emberekkel, vagy saját családjának tagjaival. Tulajdonképpen az antik kortól egészen napjainkig tehetünk egy művelődéstörténeti sétát, miközben szobraikat nézzük. Ha alaposan megfigyeljük a „szereplőket” és azok interakcióit (gesztusaikat, mimikáikat, egymáshoz viszonyított térbeli pozícióikat), gyorsan rájövünk, hogy bármi is legyen a nyitó gondolat, tulajdonképpen mindig a szeretet, a barátság, az esendőség, a félelem, a gyarlóság (és ezekhez hasonló emberi tulajdonságok) jelentik a fő mondanivalót. Még akkor is, ha nem konkrétan az ember, hanem emberi tulajdonsággal felruházott állat, esetleg valamilyen antropomorf lény kerül elének. Egri Mária szerint Szabolcs Péter figuráiból és azok viszonyrendszeréből az derül ki, hogy alkotójuk hiszi: az ember alapvetően jó, és változtatható. Életének és munkásságának is ez a gondolat az egyik mozgatórugója.

Ha már a „viszonyoknál” tartunk, természetesen külön ki kell emelni a férfi és nő, teremtéstől a sírig tartó – szépségekben, konfliktusokban, felemelkedésekben és bukásokban gazdag – kapcsolatát. De ugyanígy a szülő-gyerekek közötti bensőséges viszonyt is. Szembetűnő, hogy Szabolcs Péter műveiben a nő szinte mindig a férfivel együtt kerül ábrázolásra; többnyire szoros kötelékben, sokszor intim helyzetben ábrázolva az alakokat. De ugyanilyen gyakran látjuk a nőt/anyát gyermekével a karjában. A Nő (így nagybetyűvel) önmagában, mint határozott, öntudatos, cselekvő emberi figura, vagy valamilyen történet szereplője ritkán jelenik meg (kivéve, ha mitológiai alak). Fiatal zongorista lánnyal, kutyát tartó kislánnyal – mint átszellemült, ártatlan lényekkel – viszont találkozhatunk. A férfi-női szerepeket, viszonyrendszert szemlélve, azt is mondhatnánk, hogy Szabolcs Péter konzervatív alkotó,

hiszen ebben a tekintetben egy hagyományos felfogás jelenik meg plasztikáin. Csakhogy míg a nőt megtartja tradicionális szerepkörében (a férfi mellé rendelt társ, feleség, illetve anya), addig a férfi kilép a megszokott sémákból. Mint gondoskodó, gyermekét óvó, gyengéd, „anyáskodó” apa (sőt, egy 1970-ből származó vörösréz domborításon, mint Férfi Madonna) jelenik meg. A figurákban pedig rendre felismerhető magának az alkotónak az önarcképe. (De ehhez hasonlóan felesége, gyermekei arcvonásai is.)

A jubileumi képes album egyik páros oldalán látható egy érdekes kontraszt, ami jól tükrözi a még ma is meglévő, és csak nagyon lassan változó társadalmi szemléletet. Míg az egyenes tartású apa a gyermek önfeledt játszópajtása, akit mint egy könnyed léggömböt, az ég felé repít (Férfiöröm; 2006), addig a nő megtört testtel cipeli hátán gyermekét, mint egy nehéz batyut (Édesanyám batyuval; 2018). Nyitott kérdés marad, hogy mindez társadalomkritika-e, vagy a hagyományos női sors (a nő, mint saját igényeiről, vágyairól lemondó „áldozat”) egy nagyon reális, „konzervált” ábrázolása. A válaszdadás talán a befogadó értékítéletétől függ.

Hogy az alkotó figyelme ilyen gyakran terelődik a gyermekekre, és az apaságra, az

SZABOLCS PÉTER:
Ádám és Éva
2018

egy családi tragédiához is kapcsolható: egyik fiát korán elveszítette. Azóta szinte minden gyermekportréban egy kicsit Dani köszön vissza – nyilatkozta többször is a művész. Furcsa, de a sajnálatos betegség és haláleset előtt

SZABOLCS PÉTER:
Töviskorona
2018

SZABOLCS PÉTER: Király és Királyné 2005

is foglalkoztatta az apai gondoskodás. Mintha pályája kezdetén már megsejtett volna valamit a jövőből.

Ha szobrainak egy másik csoportját, a szarkasztikusabb hangvételű társadalomkritikai műveket nézzük, akkor gyorsan kikerülünk az intimitás és szeretet bűvköréből. A sokszor 3 dimenziós plakátként is ható munkáin sokkal több a kérdésfelvetés, a kiragadás, a felnagyítás; rendszerek, élethelyzetek, és azok szereplőinek kifigurázása. Mondjuk a pénzembereké, vagy a törtetőké. Több alkotás is protestál a hatalom, a pénz és a politika ellen (mindegy milyen évszámot írunk éppen). De az ellen is, hogy túlzottan megfeleljünk a hatalom elvárásainak. Utóbbi esetben előfordulhat, hogy saját fejünkre lőjük a nyilat, vagy magunkat daráljuk le a húsdarálóban. Lehetne mindez egyetemes kritika a világ aktuális dolgai ellen, ám a szobrokon (főleg az újabb terrakotta művein) folyamatosan feltűnő nemzeti színű szalag azért erősen azt sejteti, hogy a magyar valóságról vesz valamiféle ironikus láttelelet. Persze a magyarság – vagyis a kulturális örökség – más módon is megjelenik művészetében.

Gyakran merít régi szólásokból, közmondásokból, de a népi pajzanság sem áll távol tőle, csakúgy, mint az ősök, vagy legnagyobb költőink tisztelete. Akármelyik tematikus csoportról van szó, egyfajta oktató, nevelő szándék is érződik a műveken. Szabolcs Péter nem távolodott el pedagógusi énjétől; műveivel úgy tanít, hogy befogadható üzenetekkel hívja fel a figyelmet egy-egy jelenségre.

A művész „idővonalát” – a pályakezdéstől napjainkig terjedő hosszú időszakot – végignézve feltűnik, hogy az alkotások mintha egyre közérthetőbb módon fejeznék ki az alkotói szándékot, gondolatot. Ami akár a befogadó felé is lehet egy kritika: manapság talán kevésbé értjük a szimbolikus üzenetekben gazdagabb, vagy akár a stilizáltabb tartalmakat, emiatt a dolgokat kissé a „szánkba kell rágni”. Hol direkt megfogalmazásokkal, realisztikusabb ábrázolással, hol harsány színezéssel, hol pedig a szerethetőség és a giccs határainak feszegetésével. Akárhogy is, a galéria második termében meglepő kontrasztot alkot a „Piros ruhás kislány kutyával” ártatlansága, és a tőle nem messze lévő, Tánc című kompozíció, melynek

SZABOLCS PÉTER: Petőfi Sándor 1998

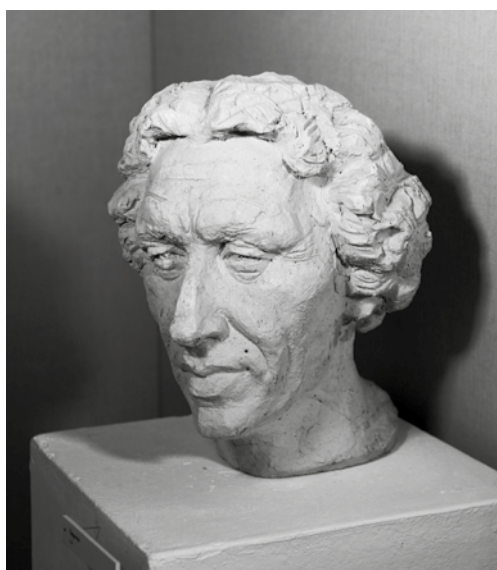
SZABOLCS PÉTER: Az élet víze 2020

dús keblű hölgy tagja önfelelt módon tárulkozik ki a néző felé. De ugyanitt kapott helyet az önmagát ledaráló (húsdarálóba fejest ugró) meztelen alak is. Szabolcs Péternek talán az a legnagyobb titka, hogy bájos és provokatív dolgok párhuzamosan kerülnek ki a kezei közül. A néző meg szabadon dönthet arról, hogy melyik jelenséggel tud inkább azonosulni.

A Gönczi Galériában rendezett kiállítás – érthető módon – kevés lehetőséget ad arra, hogy Szabolcs Péter köztéri alkotásaiban elmélyedjünk. Azonban a már említett jubileumi album kárpótlásul szolgál e téren. A könyv végére került az a nagyméretű fotó, mely az egyik legismertebb művét, az 1985-ben készült zalaegerszegi Tulipános díszkutat ábrázolja. Az alkotás – mely ma is a tér központi eleme és látványossága – azért izgalmas kompozíció, mert Pelényi Gyula építésszel többek között arra kerestek választ, hogy egy nem megfelelő kialakítású (vagyis nem homorú, hanem domború) tér szerkezeti hiányosságait miképp lehet egy műalkotással kompenzálni. Így jött

az ötlet, hogy a domb alakú (anti)tér közepén nyíljon ki egy tulipán, mintha felhasítaná a betont. Érdekes elgondolkodni azon, hogy vajon az átalakított Dísz téren mennyire érvényesül manapság az eredeti gondolat. Pláne, hogy a művész azóta egy újabb – és teljesen más stílusú művet – is készített a térre. A Sakkozók című zsánerszobor a korszellemnek megfelelően amolyan „szelfipontként” működik; háttérben a díszkúttal.

A „Szabolcs Péter szobrász, képfaragó” című kötet a köztéri szobrokon túl természetesen kisplasztikáinak, érmeinek, domborműveinek sokaságát is az olvasó elé tárja; köszönhetően Zóka Gyula fotóinak. A kiadvány szakmai részét Egri Mária jegyzi, a könyv lazább, könnyedebb hangvételéért pedig Magyar Hajnalka újságíró felel, aki interjút készített az alkotóval. Az album kicsit azt a hiányérzetet is enyhíti, hogy a tárlaton nem láthattunk néhány fotográfiát a szobrászművész életéből; mondjuk azt a pillanatot, amikor éppen egy gyermek alakja bontakozik ki a mészkőből a '70-es évek végén.

BEDŐ SÁNDOR portréja

Fölötte
BEDŐ SÁNDOR:
Kiürült kálvária
2001

Pánczél Petra

Szürreális világ, geometriai alapon

– Bedő Sándor emlékezete

Látszólag nincs kapcsolat az egymással szemközti oldalon sorakozó művek között. A galéria egyik felén egy szürreális világ tárul elénk, a másikon pedig valamiféle isteni rend; egyformának tűnő feszületek, korpuszok hosszú sora. Mintha a végtelenbe futnának, mert mindig hozzá lehet adni egy újabb darabot.

Hogy a két oldal között mégis van némi kapcsolat, arról a színek árulkodnak. Pirosak, rózsaszínek, zöldek, kékek; hasonló színkeverés és ecsetkezelés. A képek alkotója pedig nem más, mint Bedő Sándor festőművész, grafikus, akinek „In memoriam” címmel nyílt kiállítása a zalaegerszegi Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben. Az alkotó idén lenne 75 esztendő, ám öt éve nincs már köztünk. A város közsismert képzőművészenek és rajztanárának (a Ságvári-, későbbi nevén Kölcsey-gimnáziumban tanított) emlékét már csak azért is fontos megőrizni, mert azon túl, hogy többféle műfajban alkotott, egy nagy műveltségű és egyáltalán nem hétköznapi figurát tisztelhetünk benne. Önarcképe mindjárt a kiállítás elején feltűnik; nemcsak egy szürreális festménybe rejtve, hanem kisplasztika formájában is.

Már a tárlat elején utalva arra, hogy nemcsak festményeket (akvarell, olaj, akril) készített pályája során, hanem szobrokat, kisgrafikákat, ex libriseket és kollázstechnikával megkomponált műveket is. Gyakran használt természetben talált objektumokat az alkotás során, egy-egy gyökérért, uszadékfáért még a vízbe is belegázolt, ha szükségét érezte. Nem sokszínű és kísérletező, hanem inkább sokoldalú alkotó volt, akitől ráadásul a szövegírás, sőt a színészet sem állt távol. Több korábbi interjúban, sőt a zalaegerszegi Lokálpatrióta Klub egyik ülésén is elmesélte, hogy fiatal korában (Balázsovits Lajos társaságában, akivel a megye tehetséges versmondóinak számítottak)

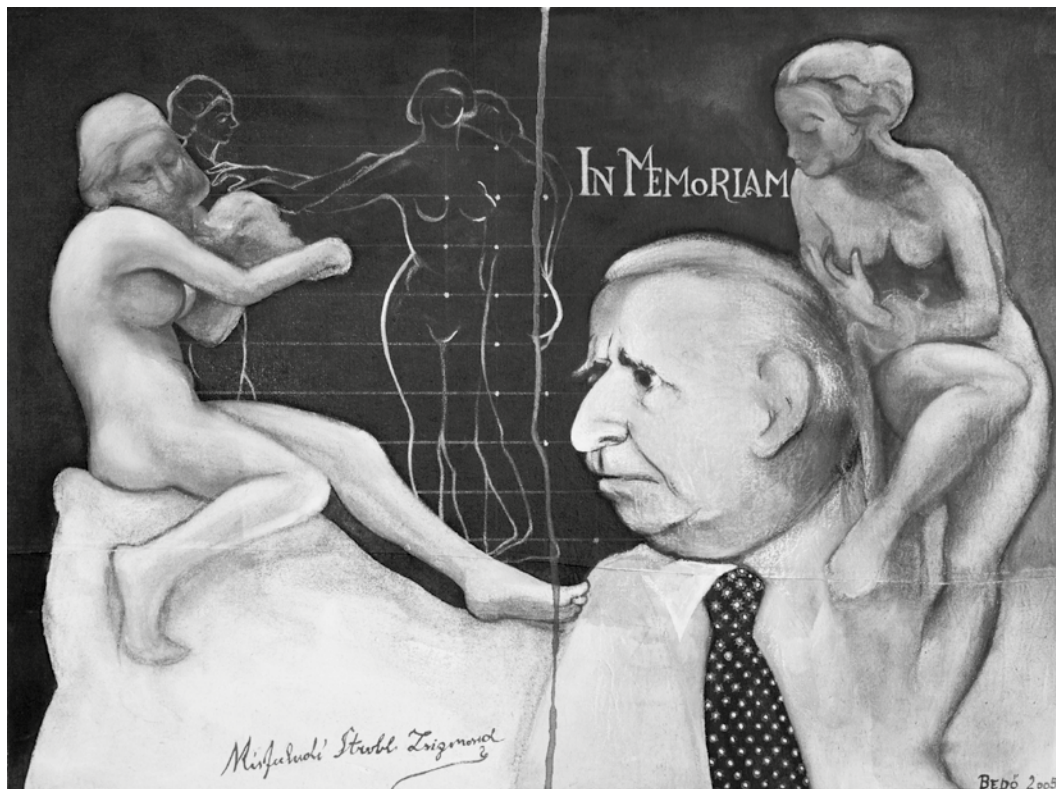
felvételizett a Színművészeti Főiskolára. Egészen az utolsó fordulóig el is jutott; végül a felvételi záróvizsgán, hosszas szakmai vita után a bizottság nem Bedőt, hanem Kern Andrászt választotta „befutónak”. Balázsovits szintén bekerült. Bedő Sándor színész ugyan nem lett, de a helyi Reflex Színpad társulatához csatlakozott egy időre. Művészi ambícióit aztán inkább a képzőművészet terén élte ki.

Persze utóbbit is a maga módján – tehetsége ellenére – szerényen, örökké vívódva. A kiállítást megnyitó dr. Kostyál László művészettörténész szerint (aki korábban baráti viszonyban volt az alkotóval), Bedő Sándorra – mint a beat-generáció tagjaira általában – a lázadás jellemző. Egy mélyen gondolkodó, és erőteljesen kérdező embert ismert meg személyében. Utóbbi elsősorban azt jelenti, hogy nem fogadta el azokat a kész sémákat, amiket az akkori társadalom elé tett. Inkább megpróbálta őket újra értelmezni; saját gondolataival felülírni a szabályszerűségeket. Bedő Sándorra az is igaz, hogy igényes,

idealista alkotó volt. Tragédiája és belső konfliktusai abból adódtak, hogy nehezen kötött kompromisszumot a saját igényessége és a világ tökéletlensége között. Minden képében erre a tökéletességre való törekvés látszik, akár festményeket, akár grafikákat, akár kollázsokat vagy ex libriseket készített, de kisplasztikai is ezt a szándékot tükrözik. „Mindegyiket jól csinálta, de egyikkel sem volt 100 százaléig elégedett. Ezért is érezte mindig úgy, hogy tovább kell lépnie.” – fogalmazott Kostyál.

S valóban, az örökös elégedetlenség újabb és újabb (és a tökéletesnél is tökéletesebb) alkotásokra sarkallhatja az alkotót. De akár arra is, hogy képi világát úgy alakítsa, hogy az távolinak tűnjön a valós világtól. Ahol el lehet tűnni, ami csak a sajátja, ahol megtalálja a számra tökéletes rendet. Bogarak, lepkék, madarak, halak, vagy semmihez sem hasonlító lények bontakoznak ki egy színes, szürreális közegből. Geometrikus térre helyezett víziók, álmoképek ezek, a tudattalan valamiféle

BEDŐ SÁNDOR: In memoriam Kisfaludy Strobl Zsigmond – 2005

BEDŐ SÁNDOR: Korpusz galambbal – 2003

kivetülései. De az állatok, lények talán az ember változó lelkiállapotának jelképei is lehetnek. A másik oldalon pedig ott van a rend, az egyforma méretű keresztek, korpuszok sokaságával. Persze a lélek kék madara itt is feltűnik; ahogy elröppen a megfeszített Krisztus teste mellett.

Kostyál László szerint ez az egységes, szakrális sorozat Bedő útkereséséről, lelki vívódásairól szól (annak ellenére, hogy alkotója nem volt istenhívő). Azt sugallják a képek, hogy folyamatosan kereste az élet értelmét, célját. Egyfajta megnyugvást szeretett volna találni a sok keresgélés után. Mivel a tökéletes világot nem lelte, a világ által eltaszított, megvetett, majd megfeszített Krisztusban kicsit önmagát is látta. Mint akit igényessége miatt szintén elutasított a társadalom. De talán azt az Istenembert is felismerte Jézusban, aki a fertőzött emberi világot összekötötte egy tiszta, ideális világgal. A keresztek közül álló képsorozaton túl, jól szimbolizálja ezt a Veronika kendője című festmény is: az Istenember letörölte arcáról a világ bűneit és a földi létet. Mellette pedig ott áll a Kiürült kálvária című alkotás, ahol már stációk sincsenek. Megszűnt (eltűnt) a keresztút állomásainak fájdalma, kínja. Bedő Sándor alkotás közben talán megtalált egy kis darabot abból a békéből, amit keresett.

Legyen szó akár a szürreális, akár a szakrális festményeiről, szembetűnő, amit már fent is említettünk, hogy műveit mindig valamilyen geometriai alapra helyezte. Jellemző rá egy konstruktív igazodás, egy feszes, térbeli szerkezet, amire aztán a kép többi elemét (szürreális rétegeit) ráhelyezte. Erről korábban úgy nyilatkozott egy újságírói kérdésre, hogy mindig kell a dolgok mögé valami szerkezet. Igényli a rendet, a rendetlenség mögött. „A kép organikus léte attól kap valós szerepet, hogy mögé simul a geometria. Talán ez is valamiféle harmóniavágy...”

Hogy művészetében mennyire jól működhetett volna tisztán csak a geometrikus, konstruktív kifejezőmód is, jól jelzi egy régi rajzóra emléke. (E sorok íróját tanította a Ságvári-gimnáziumban.) Valamikor az 1990-es évek elején, a délszláv háború alatt épp a mértani alakzatokról és az ezekből felépíthető

komplexebb ábrázolásmódokról volt szó rajzórán. Bedő Sándor a rá jellemző, némi izgatottsággal kevert lazasággal érkezett az órára. Cigaretteját a tanterembe lépve, az ajtó melletti vízcsapnál oltotta el. Túlméretezett kötött pulóver, bő nadrág, egyik keze zsebre téve, másik egy kissé remeg. Mint mindig. De csak addig, míg kezébe nem veszi a krétát. Néhány perc elteltével kockákból, kúpokból, hasábokból felrajzolt a táblára egy komplett várost. Egy szétlőtt, háború sújtotta várost (Mostar, Szarajevó, vagy Banja Luka, már ki tudja). A szomszédunkban zajló borzalmas eseményekkel illusztrálta ugyanis azt, hogy hogyan lehet a geometriai alakzatokba bemetszeni, vagy kihalászni onnan részleteket (bombázások, lövések okozta „sebek”, kráterek, kilótt ablakok). Stilizált módon még a fegyveres katonákat is berajzolta itt-ott; ahogy befordulnak a sarkon. Az egész táblát betöltötte a látvány: a krétavonalakból felépült, ostrom alatt álló város élni kezdett, még ha kissé félelmetes módon is. Nemcsak az arányok voltak tökéletesek és a vonalak precízek, de az árnyékolások, kitakarások, szinteltolások miatt még 3 dimenziósak is tűnt a mű. Valóban nem túlzás azt állítani, hogy egy műalkotást „dobott fel” a táblára, néhány perc alatt, félig zsebre tett kézzel. Utánozni lehetetlen volt, még a legjobb rajzolóknak is. A szünetben szándékosan nem töröltük le a táblát, megtette ezt a következő órára érkező tanár. Szinte fáj, amikor a nedves szivacs szétkente, majd eltüntette a kompozíciót (hogy matematikai képletek kerülhessenek a megtisztított felületre). A gimnáziumi emlékek közül azonban nem lehet kitörölni a táblarajzot, de ha a jugoszláviai háborúról van szó, szintén ez ugrik be elsőként.

Milyen kár, hogy nem rajzolta le papírra is, hogy nem rajzolt/festett több ilyen tisztán geometrikus művet. A sokoldalúságába bőven befért volna. Persze lehet, hogy az

BEDŐ SÁNDOR: Madarak találkozása – 1996

ilyen típusú munkái – mint afféle vázlatok – rejtve vannak. Nem kerülnek fókuszba, kiállítótérbe. Ahogy Kostyál László is utalt rá, a hangversenyteremben rendezett tárlat csak egy szűk keresztmetszete művészetének. Lehetetlen lett volna minden törekvését egy térben bemutatni. A látogatónak most mindössze annyi lehetősége volt az emlékezésen túl, hogy Bedő Sándor szürreális vízióiból és a fegyelmezettebb, szakrális (vagyott?) világából szemezgessen egy kicsit.

Gyimesi Endre

40 év – 40 kép

A Hevesi Sándor Színház negyven évéről

„A színpad: költészet és festészet és ének meg zene. A színpad: színjátszás és még mi minden egyéb! Ha ennyiféle művészet és ennyi ifjúság és szépség – egyetlen estére – összefog, akkor annak ünnepnek kell lennie, melyhez nincs fogható.” Goethe, a világirodalom egyik legnagyobb költőjének szavai ezek. Ő tudta, hogy a művészet dolga fényességet vinni az emberi szív legeludogottabb rétegeibe. S minden jól sikerült színházi est ünnep. Megszépíti életünket, s segít abban, hogy megértőbb, jobb emberek legyünk.

De a sors igazságtalan a színművészettel. Míg a szobrász, a költő alkotása akár évszázadok múltán is élvezhető, a színész csodás művészete illékony, s az előadás után egy idő múlva lassan elhalványulnak a legemlékezetesebb pillanatok is. Ezért kellene olyan alkalmak, amikor emlékezünk. Végiggondoljuk azt a sok nehézséggel kikövezett utat, amelynek végállomásaként létre jöhetett a nagyszerű pillanatok végleges otthona Zalában 40 esztendővel ezelőtt, a Hevesi Sándor Színház.

Az évforduló első eseményeként a legkiválóbb fotóművészek képeiből kiválasztott 40 kép kísérli meg a lehetetlent, hogy felvillantsa – emlékezetünkbe idézve – a négy évtized legszebb pillanatait. (A mintegy 400 bemutatott mű közel kilencezer előadásának felvételeiből válogatni embert próbáló feladat. Szerencsére annyi nagy siker volt, hogy nagyot hibázni nem lehet.)

Zalában évszázadok óta népszerű a színház. Festetics György Keszthelyen alakított ki a kor színvonalán álló színpadot. A 19. század első felében Kilényi Dávid, majd Komlóssy Ferenc társulata járta végig a megye jelentősebb településeit. Mozgalmat is indítottak, hogy Zalaegerszegen állandó színházat építsenek. 1828-ban öt megye megalapította a Dunántúli Színjátszó Társulatot, amelynek vezetője a zalai Kisfaludy Sándor lett. Ő kezdeményezte Zalaegerszegen 1830-ban a vármegye közgyűlésén, hogy Füreden építsék meg Dunántúl első magyar nyelvű kőszínházát. Az általa vezetett színház – amely 9 hónap alatt elkészült – jelentősége messze túlmutatott a megye határain, az ország reprezentatív színházi központja lett a pesti Nemzeti Színház létrejöttéig. Ismert a haza bölcsének, Deák Ferencnek a színházszeretete is. Feljegyezték róla, hogy első „közéleti” szereplése nagykanizsai diákként egy színdarabban való fellépés volt. S nem véletlen, hogy a kvártélyház udvarán – ahol ma sikeres nyári színházi esték folynak – 1845. május 25-én tiszteletére Pázmándi színtársulata három vígjátékot is előadott.

A két világháború közötti időszakban az országos átlaghoz hasonlóan alakult a megye színházi ellátottsága. Bár voltak Zalából indult kiváló rendezők és színészek, mint például Hevesi Sándor, Hajmássy Miklós, Gábor Miklós, Ujlaky László, Básti Lajos és mások, de pályafutásuk helyi lehetőségek híján, máshol bontakozott ki.

Az 1950-es évektől az Állami Déryné Színház jóvoltából rendszeressé váltak a színházi előadások a megyében. 38 településen mintegy 200 előadást tartottak évente. A színházak körzetesítése (1968) után hozzá csatlakozott a kaposvári színház, amely a zalai városokban szerepelt évi 100 előadással.

1962-ben épült meg Zalaegerszegen a Megyei Művelődési Központ (a mai Hevesi Sándor Színház). Jól felszerelt színháztermével a színházi élet központjává vált. (Már ekkor a városban élő emberek csak „színházként” emlegették az intézményt.) Folyamatosan nőtt a bérletesek száma, s a 70-es évek végére a látogatottság országosan az egyik legmagasabb lett. Ismételten felvetődött az önálló színház létesítésének gondolata. Ezt további tényezők segítették: 1978-ban megszűnt a Déryné Színház; a kaposvári színház további terheket nem tudott vállalni;

Zalaegerszeg gazdasági fejlődése lehetővé tette újabb kulturális beruházások létrejöttét. S jó alapot nyújtott a színházteremtéshez az országos hírű amatőr színjátszó csoport, a Reflex Színpad évtizedes közönségnevelő munkája is. A kulturális miniszter 1978. június 14-i zalaegerszegi látogatásán meggyőződött arról, hogy széleskörű összefogással megteremtődtek a feltételei az önálló színház létrehozásának.

1980 őszén megkezdődött a Megyei Művelődési Központ színházzá történő átépítése. 1981 novemberében átadásra került a Városi Művelődési Központ Landorhegyen. Ez lett az Állandó Színház ideiglenes otthona.

Ruszt József 1981 decemberében látogatott először Zalaegerszegre. Ezzel kezdődött a zalaegerszegi színház első nagy korszaka. A karizmatikus rendező előbb megbízott igazgatóként (1982), majd az első igazgató, Varga Zoltán lemondása után igazgatóként (1984–88) vezette emlékezetes sikerekre az általa létrehozott társulatot.

Állandó Színház elnevezéssel alapította a megye a színházat 1982. március 1-jén. A Hevesi Sándor Színház nevet csak egy évvel később, az előévad sikeres lebonyolítása után, a végleges épület birtokba vételekor kapta meg.

Ruszt fiatal színészekből álló csapata 1982. július 28-án az Egervári Estéken mutatkozott be Paul Foster: Tom Pain című darabjával. Ezt a művet szeptember 30-án „ideiglenes otthonukban”, a Városi Művelődési Központban is bemutatták. Közben szeptember 13-án lezajlott az alakuló társulati ülés. (A színháznak 83 dolgozója volt: 30 művészeti dolgozó, köztük 19 színész, 3 rendező, 10 gazdasági, adminisztratív dolgozó és 40 műszakos.) Az új színház már indulásakor nagy szakmai sikert ért el, hat díjat nyert az 1982/83-as évadban az Arezzoi Nemzetközi Színházi fesztiválon.

Az 1983. október 11-én megtartott színházavató hatalmas sikert hozott. Ruszt újszerű értelmezésében – az egész társulat részvételével – Madách: Az ember tragédiáját adták elő Lucifer szerepében a zalaegerszegi születésű, Kossuth-díjas Gábor Miklóssal.

Óriási energiákat mozgattak meg a közönség megnyerése, szórakoztatása, nevelése érdekében. Mindenkinek természetes volt az áldozatvállalás. A társulat a színház épületén kívül, további négy színpadon lépett fel folyamatosan a városban. Ezekben olyan műveket játszottak, amelyek kisebb speciális rétegekhez szóltak. A Házi színpadon, amely a főépületben volt, az igényesebb, „vájtfülű” nézők igényeit próbálták kielégíteni. A Kamara színházban – amelyet TV stúdióknak is megfelelő módon rendeztek be a Városi Művelődési Központban – modern, térszínházi produkciókat láthatott a közönség. A Beavató Színház, az MMIK Színháztermében főleg a fiatalokhoz szólt. A középiskolai tananyaghoz kapcsolódó klasszikus drámák kerültek színre, speciális előadásmódban, megszakításokkal, magyarázatokkal, beavatással. Az 5. játszóhely a Móricz Művelődési Ház kis színháztermében volt, amely lehetőséget biztosított kísérletezésre, műhelymunkára.

Az első négy esztendőben több mint 50 színdarabot mutattak be, s 1100 előadást tartottak. (700-at Zalaegerszegen, a többit a megyében, illetve Budapesten és külföldön.) Az előadásokat több mint 350 000 néző látta. A színházi szakma is elismerte az új színház munkáját. Az 1985-ös Országos Színházi Találkozón a zalaegerszegi társulat nyerte a legjobb együttes díját. A következő évadban a Húsvét az év előadása lett. S több művész kapott ezekben az években egyéni elismerést is (Kiváló művész, Érdemes művész, Jászai-díj stb.)

Ruszt kezdeményezésére 1984-től színész képzés is folyt Zalaegerszegen. A Nádasy Kálmán Színészképző Stúdió fő célja tehetséges utánpótlás nevelése, illetve színházzal kapcsolatos munkakörökre való nevelés. Az évek során számos ma már elismert művész pályáját alapozta meg ez a képzés.

Új kezdeményezése volt a színháznak az 1985 őszén először megrendezett pályakezdő drámaírók számára szervezett „Nyílt Fórum”. Szakértők elemezték a drámákat, s tanácsokkal látták el az alkotókat. Az ily módon feldolgozott művek közül később több színpadra is került.

A Ruszt József által kialakított színházi arculat és a repertoárok összeállításában követett

elvek napjainkig jellemzőek a Hevesi Sándor Színházra. S amikor 1987-ben távozott a színház éléről, büszkén jelentette ki, hogy a színház alapítás befejeződött, s „nemcsak az országnak van egy jó zalaegerszegi színháza, hanem Zalaegerszegnek is van egy országos rangú színháza”.

Az utód, a szintén alapító tag, Halasi Imre lett (1988–1997). Kiváló kapcsolatteremtő képességével a következő évtizedben követte és kiteljesítette Ruszt munkásságát. Lényegesnek tartotta, hogy a szórakoztatás és a magas-művészet egyensúlyban maradjon, ennek megfelelően alakította ki az egyes évadok repertoárját. Musicalekkel, zenés darabokkal bővítette a választékot. Igyekezett tovább szélesíteni a színházlátogatók körét, s ennek érdekében több, a közönség számára könnyen befogadható, érdekes, szórakoztató előadást épített a műsorrendbe. Döntő érdemei voltak abban, hogy a színház átlépve a határokon, széleskörű nemzetközi kapcsolatrendszert épített ki, ezzel is erősítve a gárda művészi tekintélyét. „Theatrio” néven létrehozta 1989-ben a grazi, ljubljani és a zalaegerszegi színház együttműködését. Minden évben másik helyszínen tartottak bemutatókat, szakami tanácskozásokat. Együttműködési szerződést kötöttek a bruchsalai Badische Landesbüchne színházzal és a szlovéniai Nova Goricával is. Országos színházi találkozó is volt Zalaegerszegen 1994-ben.

1997-ben Halasi Imre a Budapesti Operettszínházhoz távozott. Utódja Stefán Gábor lett (1997–2009), aki addig is (1983 óta) különböző posztokon szolgálta a színházat. Segítői művészeti vezetőként Bereményi Géza, főrendezőként pedig Bagó Bertalan voltak. A triumvirátus célja a színház kivívott országos tekintélyének további erősítése, s a magyar színházi élet meghatározó személyiségeinek Zalaegerszegre csábítása volt. Jól kiegészítették egymást. Bereményi saját nemzedékének életérzéseit szólaltatta meg a színpadon átütő sikerrel. (pl. Az arany ára; Indul a bakterház; Az ajtó stb.), míg Bagó a klasszikusok nem könnyed befogadható remekműveit állította színpadra (pl. Brecht: Kurázi mama és gyermekei; Hegedűs a háztetőn; III. Richárd stb.). De mindketten fontosnak tartották a kortárs drámairodalom új műveinek bemutatását is.

Munkálkodásuk idejére esett a színház teljes belső felújítása (1999–2000), s a páholyok kiépítése. 2002. július 1-jén Zalaegerszeg város átvette az egyre nehezebb gazdasági helyzetben lévő megyétől a színház fenntartását. Így stabilizálódott a teátrum anyagi helyzete. A fennállás 20 éves jubileumát egész napos rendezvénnyel tették felejthetlenné. Ekkor már 9300 bérletese volt a színháznak, s az évad 10 produkcióját 285-ször adták elő. Szóba került, hogy az első 20 évben 195 darabot mutattak be 4521 előadáson, s az összes nézőszám már meghaladta a 2 millió főt.

A 21. század első évtizedének második felében kibontakozó gazdasági világválság rányomta bélyegét a színházak látogatottságára is. A közönség igénye a nehezen emészthető, veretes darabokkal szemben a könnyű műfajok felé tolódott el. A Hevesi Sándor Színház látogatottsága is csökkent.

2009 márciusában Stefán Gábor lemondott igazgatói beosztásáról. Pályázatot írt ki a város az új vezető kiválasztására. Az átmeneti időszakban Szabó József gazdasági igazgató vezette az intézményt.

Az igazgatói pályázatot Besenczi Árpád (2010–) nyerte. Segítői Sztankay István (művészeti tanácsadó) és Sztarenki Pál (vezető rendező) voltak.

Besenczi (aki ma is vezeti a színházat) hitet tett amellett, hogy az elődök nyomdokain haladva folytatja a munkát – melyben legfontosabbnak a közönség erejét tartja, amely nélkül nem lehet színvonalas előadásokat létrehozni.

A színház azóta is figyel arra, hogy megfeleljen a különböző igényeknek. Játszik nagy történelmi pillanatok bemutató műveket, mai magyar szerzők darabjait, expresszionista drámát, stúdió előadást, de kötelező olvasmányokat, zenés darabokat és vígjátékokat is. Ugyanakkor nagyon fontosnak tartják az arányok megválasztását. Nyitott, szerethető népszínházat építenek, amely részt vesz a város kulturális életében. Nagyon fontosnak tartják a fiatalok színházi nevelését. A gyermek darabokon túl beindították a „Tantermi Deszka” című sorozatot, amelyet középiskolákba kihelyezve bonyolítanak le. Ruszt Beavató Színházával szemben,

amely elsősorban a színházi formanyelv, a szereplők, a darab nyelvezete és a rendezői szándék megértését segítette, itt nagyobb hangsúlyt fektetnek az emberi és társadalmi problémákat felvető kérdésekre. A színészek szinte drámatanárként működnek közre a programokon. (A sorozat első hat évadában közel 400 nevelési programot valósítottak meg.)

A nyitott, népszínházi programok segítségével a bérletesek száma ismét felfutott a korábbi szintre, a nézőszám is emelkedett. Az egyre nehezedő feltételek ellenére a színháznak a 2017/18-as szezonban 12500 bérletes volt, s 309 előadást tartott közel 100 ezer néző előtt. S a vidéki színházak fesztiválján a Közellenség és Az ötödik pecsét darabjuk is az adott év legjobb előadása lett. S több művész teljesítményét ismerte el a szakma különböző díjakkal. Pedig a kevés játszóhely és a rossz színpadtechnika állandó gondot jelentett.

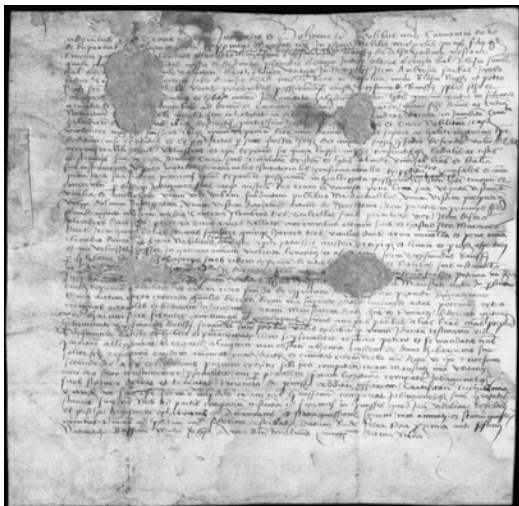
A szép időszaknak a közelmúlt Korona-vírus járványa vetett véget. Most újból meg kell küzdeni a nézők visszacsalogatása érdekében.

A küzdelmet nem segítik a világban dúló gazdasági nehézségek s a várva várt színházrekonstrukció elmaradása. De a sokat próbált, összetartó társulat – nagy energiával és szerethető előadásokkal képes új csúcspont meghódítására. A jelentő színművészei jelentik a garanciát arra, hogy az 50. és 75. évfordulón is szép fotók készülhessenek a Hevesi Sándor Színház nagyszerű előadásairól, s a számtalan országos díjat nyert (Kossuth-díj, Kiváló művész, Érdemes művész, Jászai-díj, Domján Edit-díj, Gobbi Hilda-díj, Aese-díj, Soós Imre-díj) művészeről.

Végezetül álljon itt a színház örökös tagjainak névsora:

Balogh Tamás	Ecsedi Erzsébet	György János
Bereményi Géza	Egervári Klára	Halasi Imre
Boncz Barnabás	Farkas Ignác	Ruszt József
Czegő Teréz	Farkasné Vízlendvai Ilona	Wellmann György

Jagelló Lajos király 1519. szeptember 6-ai oklevele Párizs Mihály hatalmaskodási ügyében (Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára)

Bilkei Irén

Mindennapi élet a késő középkori és kora újkori Zalában

Történetek a várak falai és az oklevelek sorai között

Kevészel több, mint 500 éve, 1519. szeptember 6-án Jagelló Lajos király parancslevelet intézett a kapornaki bencés konvent hiteleshelyéhez, hogy Párizs Mihály zalai köznemes panaszára a konvent idézze meg a királyi személyes jelenlét bírósága elé a szintén zalai arisztokrata főurat, Alsólendvai Bánffy Zsigmondot, mert fegyveres szolgálói megtámadták a panaszos szentandrászi nemesi kúriáját, betörték az ajtókat és minden mozdíthatót elvittek, amivel legalább 200 forint kárt okoztak neki. A panaszos a századokon áthallatszó felháborodással részletezte a tőle elrabolt holmikat: a birtokaira vonatkozó oklevelek, női és férfiruhák, 48 és fél forint készpénz, különböző ónedények, két felszerszámozott ló, lándzsák és török, ökrök, tehének, gabona és mindenféle házi felszerelés. A király parancsára a konvent köteles volt kivizsgálni az ügyet és a vizsgálat eredményéről jelentést tenni.¹ Ez az oklevél, azon túl, hogy egy rablási ügyben tett panasz, túlmutatva saját magán, jóval több információval szolgál a késő középkor és a kora újkor mindennapjairól és magáról a jogi aktusról is. A benne részletezett használati tárgyak mind a korszak tárgyi kultúrájáról, mind életmódjáról vallanak, és még az is megismerhető belőle, hogy egy nemesember milyen okleveleket tartott a ládafiában.

Jelen írás célja, hogy ennek és sok más, hasonló tartalmú oklevélnek a segítségével megkísérelje röviden bemutatni, milyen lehetett azoknak az 500 évvel ezelőtt élt zalai (és nyugat-dunántúli) embereknek az élete, akikről más módon nem emlékeznek meg a történelemkönyvek.²

Források, kutatások, módszerek

A 20. század történetkutatásának köszönhető, hogy a történelem fogalmába beleértjük az életmód történetét is. A sokféle definíció

1 Az oklevelet a Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára őrzi. Jelzete: MNL ZML DL Nr. 244.

2 A témával az anyagi kultúra kérdéskörére koncentrálna már foglalkoztam egy két évtizeddel ezelőtti tanulmányomban és több, azóta megjelent rész tanulmányban. (Lásd a bibliográfiában.) Jelen írás az azóta megvizsgált források és új szakirodalmi adatok segítségével egészíti ki és árnyalja korábbi munkáimat. Kéziratomban átnézéséért és javaslataikért köszönettel tartozom Vándor László és Kanász Viktor történészeknek.

értelmezése nem tárgya ennek a munkának; a leginkább célravezető Engel Pálnak, a középkor tudós kutatójának a megfogalmazása: „... az emberi múlt megismertetése a maga teljességében, ami magába foglalja mindazt, ami a múltból fontos. A történelemnek nem a királyokról, hadvezérekről, háborúkról kell szólnia, hanem az emberekről.”

Az életmód, a tárgyi kultúra és a mentalitás vizsgálatának legfontosabb forrásai az általam vizsgált korszakban az oklevelek, levelek, végrendeletek, várleltárak, adóösszeírások mellett a régészet által feltárt tárgyi emlékek és az egykorú ábrázolások.

A középkori és kora újkori oklevelek közül a bevezetőben ismertetett hatalmaskodásról szóló oklevélhez hasonlóak, amelyek ezrével fordulnak elő a magyar okleveles anyagban, nyújtják a legtöbb információt az tárgyalt korszak anyagi kultúrájáról és életmódjáról. A hatalmaskodás a feudális magyar jogban az erőhatalom jogellenes megnyilvánulását jelentette. Ide számítottak majdnem minden erőszaktétellel megvalósult bűncselekményt a rablásban és útonállásban kívül. Közös jellemzőjük, hogy elkövetőik általában nemesemberek voltak, pontosabban familiárisaik, szolgálk vagy jobbágyaik valósították meg az uruk által kezdeményezett erőszakoskodást. A hatalmaskodót jóvátételre kötelezték, súlyosabb esetben fej- és jószágvesztéssel sújtották, az előbbi azonban megválthatta. A hatalmaskodás célja elsősorban a zsákmányszerzés volt, az élelmiszerek, gabona és az értékes ruhadarabok, ékszerek, fémedények, fegyverek és készpénz elrablásával.

A továbbiakban a 15-16. századi zalai hiteleshelyi hatalmaskodási oklevelekből megismert ingóságok kerülnek vizsgálat alá, kiegészítve a más jogi eseményekről szóló oklevelekből származó, valamint összevetve a régészeti anyagból nyert adatokkal. Természetesen nem minden tárgycsoportot lehet régészeti adatokkal összevetni, hiszen a szerves anyagok nem őrződtek meg, csak különleges körülmények között, például ruhadarabok 16. századi kriptaleletekből. Ráadásul az írott források és a régészet

eredményei nem mindig fedik egymást, mivel olyan tárgyakat is felszínre hoz a régészet, amiket az írott források nem szoktak megemlíteni. Sokszor más tárgyakat tartott fontosnak a végrendelet készítője, mint például a hatalmaskodást elszenvedett károsult.

A tárgykultúra kérdéskörét terminológiai problémák is nehezítik, sok esetben egyszerűen nem tudjuk, hogy az adott latin szó milyen tárgynak felel meg. A jelen írás forrásanyagául szolgáló oklevelek kivétel nélkül latin nyelvűek, de a tárgyak megjelölése sokszor magyar, néha a *wulgo* vagy *wulgariter*, azaz „közönségesen” szóval bevezetve, vagy magyarázatképpen, vagy pedig azért, mert a kérdéses darabnak nem volt latin neve.

Ahogymindenütt a hiteleshelyi levéltárakban, a zalai oklevelekben is a megye, illetve a környező megyék nemeseinek különböző jogügyletei tükröződnek. Főúri család kevés volt megyénkben, adott korszakunkban az Alsólendvai Bánffyok mellett a Gersei Pethő, a Kanizsai, a Batthyányi, a Guti Ország, a Zrínyi családok tagjai fordulnak elő a vizsgálatba bevont oklevelekben. Mellettük a megye középbirtokos nemesei, a Csébi Pogány, a Szentandrás Párisz, a Kávási, az Ákosházi Sárkány, a Pölöskei Ördög, a Szentersébeti Terjék, a Háshágyi, a Vásonkői Horváth, a Heteyi, a Csányi és a Szántói Botka famíliák szerepelnek.

Az adott kor embereinek életmódját, mindennapi életét – egy lehetséges megközelítésben – három nagyobb kérdéskörben vizsgálhatjuk: 1. Hol, milyen településeken, milyen épületekben és milyen körülmények között laktak? 2. Mivel foglalkoztak, hogyan táplálkoztak és öltözködtek? 3. Hogyan gondolkodtak az őket körülvevő világról?

Hol laktak? – Az élet színterei: várak, városok, falvak, lakókörülmények

Középkori és kora újkori épített örökségünk leglátványosabb emlékei a nemesség lakóhelyei, a várak. A közhelyszerű általánosítás szerint a vár hadi létesítmény, de ez csak részben fedi

a valóságot, mert a váraknak több funkciója volt. A középkori várak a váruradalmak reprezentatív birtokigazgatási központjai voltak, ezen kívül elláthattak útvonal-ellenőrző funkciót is, majd a 16. században váltak a török elleni végvárrendszer részeivé.

A várak különböző neveken és nem mindig következetesen szerepelnek az írott forrásokban. *Castrum* volt a neve az erődített kővárnak, *castellum* a kastély-szerű várnak, *fortalicium* a megerősített helynek, *curia nobilitaria* a nemesi udvarháznak, de a késő középkorban már az erődített nemesi udvarházakat is várnak nevezték időnként. A források sokszor ugyanarra az épületre felváltva használták az előbbi kifejezéseket, és az erősségek építészeti képe és okleveles megnevezése között sincs összefüggés.

A várak nagybirtokos családok, néhány, jómódú hivatalviselő középnemesi família kezén, valamint egyháziak birtokában voltak. A Bánffyok Alsólendvát és Lentit, a Kanizsaiak és az Egerváriak névadó várukat, a Gersei Pethók Rezit, Tátikát, Kemendet, az Ördögök Pölöskét, az Ákosházi Sárkányok Hegyesdet, a Lengyeltótiak majd Török Bálint Szigligetet, míg a Hagymásyak Szentgrótot birtokolták. Zalavár és Kapornak a bencés rendé volt, Sümeg viszont a veszprémi püspöké.

A középkori Zalából körülbelül 50 várról van tudomásunk régészeti kutatásokból és írásos forrásokból. A várak írásos forrásokban akkor bukkannak fel, ha a birtokos engedélyt kapott az építésre, például Egervári László 1476-ban Egervárra, a Bajnai Both család 1480-ban Botszentgyörgyre, vagy javítást, felújítást végeztek a várban, mint például Kemend várában 1548-ban, továbbá hatalmaskodás vagy valamilyen jogi aktus, például egy haláleset után a családon belül a javak felosztása.

Váraink épülhettek kőből és fából is; még a késő középkori zalai várépítési engedélyek is vaglyagosan szólnak „fából vagy kőből” építendő erősségről.

A várak urainak életmódjáról a régészeti leletek mellett osztálylevelek és várleltárak tanúskodnak. A Nagykanizsa melletti Botszentgyörgy késő középkori várának

urai, Bajnai Both János és György 1538-ban oklevélben rögzítve osztoztak meg a váron és tartozékain. Ebben nemcsak a vár helyiségeit írták le, hanem néhány sorban az itt lévő ingóságokat is, néhány értékes ruhát külön is megemlítve.

Az egervári várnak több évből is marad fenn leltára, s az ezekben felsorolt tárgyak a vár urainak gazdagságát mutatják be. Mellettük ismerjük a kemendi vár 1489. évi leltárát is. Egerszeg várának 16. századi leltárjai egy nem igazán jelentős 16–17. századi végvár katonáinak mindennapjairól tanúskodnak.

A nemesi udvarházak, a *curia nobilitaria*-k, a nemesi középréteg lakóhelyei, többnyire a köznemesség rezidenciái voltak, és ha kőből épültek, akkor ezt külön hangsúlyozták. Így például 1513-ban Pethó Ferenc Keszthelyen egy kőház (*domus lapidea*) építésére kért engedélyt.

Polgárok által lakott szabad királyi városok (*civitas*) nem voltak a középkori Zalában, csak „mezőben álló”, tehát nem fallal körülvett, településképükben inkább falusias jellegű mezővárosok (*oppidum*). Az ismert korabeli mondás szerint nem a falak, hanem a mentalitás teszi a várost. (Latinul: *Non muri, sed mentes*.) A késő középkori, kora újkori zalai mezővárosokra vonatkozó forrásanyag azt bizonyítja, hogy ezek a települések több szempontból is megfeleltek a városi lét kritériumainak, még akkor is, ha nem voltak falaik. Rendelkeztek azonban önkormányzattal, írásbeliséggel, és voltak iparosaik, piacaik és vásáraik. A mezőváros a környék spontán módon kialakult kereskedelmi központja volt, többnyire vásártartási joggal.

A vásár a középkori ember számára nemcsak az árucseré, hanem a társas kapcsolatok és az információszerzés színhelye is volt. Okleveles adatokból tudjuk, hogy számtalan bűncselekmény, hatalmaskodás is előfordult a vásárokon. 1490-ben történt, hogy miközben körmendi kereskedők fával megrakott szekereikkel az egerszegi vásárra igyekeztek, Keszthely és környékének urai, a Gersei Pethók kirabolták őket. Valószínűleg a sikeres vásár utáni áldomás-ivásnak köszönhető az az eset, amiről egy 1524. évi oklevél számol be:

Az egervári várkastély (a szerző felvétele)

a kapornaki vásáron lövöldözés támadt, de szerencsére senki sem sérült meg.

Egy hatósági árszabást is ismerünk tárgyalt korszakunk végéről: Zala megye 1598. január 1-jei közgyűlésén határoztak a megye vásárain alkalmazandó húсок áráról, valamint limitálták a különböző bőrművesek, mint a vargák, szíjártók, szűcsök és csizmadiák árait.

A mezővárosok külső képe is a funkcióhoz igazodhatott, utcák, templom, módosabb házak, gazdasági célú épületek (malom, kovácműhely stb.) alapjait is feltárták régészeti ásatások. Mindemellett a mezővárosokban is meglevő udvarházak mellett a lakóházak többsége a falusi zsúp- vagy nádtetővel ellátott, vert falú vagy boronaház lehetett.

A Sarvaly és Szentmihály zalai falvakban végzett régészeti kutatások igazolják, hogy a késő középkorban a falvak képét boronaszervezetű vagy sövényfalú, többosztatú, fából épült füstös konyhás házak határozták meg. A fából készült házak

meqlétét okleveles adatok tucatjai erősítik meg, amelyekben arról van szó, hogy az épületeket hatalmaskodások során elvitték.

A várleltárakból és az egyéb, változatos célú ingóságjegyzékekből, valamint a korszak régészeti leleteiből és a korabeli ábrázolásokból a lakásviszonyokról is képet kaphatunk. A házak berendezési tárgyait sok esetben csak összefoglaló néven „házi felszerelésnek” nevezték. A múlandó anyagokból készületeket, például a bútorokat nem őrizte meg a föld, a régészeti leletek nagy része kályhacsempe, ami várakból, castellumokból, módosabb falusi házakból került elő. A szemes kályhák nem csak fűtőberendezések voltak, hanem a lakások presztízsértékű díszei is. A világítóeszközök és bútorok többnyire a várleltárakból ismertek. A lakóhelyiségekben kevés bútor lehetett, az oklevelek is kevés bútor darabot említenek, inkább csak azokról a tároló bútorokról, ládákrol és szekrényekrol van adat, amelyeket feltörtek, hogy hozzájussanak az értékesebb

tárgyakhoz. Egyszerű, vas gyertyatartók a csesztregi középkori falu régészeti anyagából kerültek elő.

Egerszeg várának 1597. évi leltára részletesen számba veszi a nem igazán jelentős erődtítésben őrzött fegyvereken és az élelmiszereken kívül a szobák berendezési tárgyait is. „A kapu fölött való házban” asztal, nyoszolya, szék, pad mellett kályhás kemence volt, a fényt pedig lantornás ablak, azaz hártya engedte be. „Az úr hímes szobájában” az asztal, a padok, a székek mellett a fűtést hasonlóan kályhás kemence szolgálta, és egyedül itt üvegből volt az ablak. A többi szobában is hasonló, egyszerű fa bútorok voltak, cserépkályha és lantornás ablakok jelentették a mindennapi berendezést. Szinte minden helyiségben feltüntettek vasból készült zárakat és kulcsokat. A vár pékműhelyében ón tálak és tányérok, fatálak, fatányérok, fateknő, famozsár, szita és lapát szolgálták a mindennapi kenyérsütést. A kamrákban, pincében só, bor, ecet, elvermelt káposzta, liszt, borsó, köles, korpa és kenyérgabona voltak.

Életmód – mivel foglalkoztak, hogyan táplálkoztak?

Az, hogy mivel foglalkoztak az 500 éve élt emberek, a gazdaságtörténet művelőinek kutatási körébe tartozik, de mivel alapjaiban határozza meg az életmódot, a továbbiakban többször lesz róla szó. A mezőgazdasággal foglalkozó falvak és mezővárosok lakóinak természetszerűleg mások voltak az étkezési és az öltözködési szokásai, mint a városi iparosoknak vagy a várakban és udvarházakban lakó nemeseknek. Jóllehet mindegyikük esetében sok a társadalmi és anyagi helyzetből fakadó különbség, a források számos esetben a tárgyi kultúra és életmód hasonlóságát dokumentálják.

A hajdani zalai lakosok hétköznapjait, életmódját, tárgyi kultúráját írásos források, más településekről ismert hasonló funkciójú épületek és tárgyak, képi ábrázolások, valamint a korabeli várleltárakban feltüntetett tárgyak alapján rekonstruálhatjuk.

A mindennapi élethez mind falusi, mind városi környezetben szükséges mesterségeket (például molnár, pék, fazekas, kovács) gyakran ábrázolták, illetve gyakran említésre kerültek az oklevelekben is. A korszak írásos forrásaiban a leggyakrabban előforduló mesterember a molnár, és a legtöbb adat a malmokról szól. Fontosságukat nem szükséges külön hangsúlyozni. Arra is van adat 1545-ből, hogy Apáti falu plébánosa és a település lakói „egy malomhelyet, amelyen egy régi malom romjai állnak a Patak völgye nevű folyón, a falu határain belül” minden tartozékával együtt eladnak újjáépítésre. Zalai oklevelek fazekasokat is említenek: 1522-ben Kapornakon „Miklós mester, közönségesen gerencsér” és 1524-ben Lickón Lukafalvi István Pál.

Az életmód talán legfontosabb kérdésköre az étkezés, amihez bőséges forrásanyag található a már többször említett hatalmaskodási oklevelekben, mivel a hatalmaskodások kedvelt zsákmányai voltak az élelmiszerek, élőállatok és mezőgazdasági termények. Néhány példa a kora újkori zalai oklevelekből: 1543. április 7-én zalai köznemesek megtámadták és kirabolták a zalabéri várat, teheneket, disznókat, tyúkokat, libákat, szalonnát, sajtot, vaját, sőt és gabonát vittek el. 1544-ben Hotica birtokról két köböl csíkkalat, sajtot és 16 pint vaját raboltak el. 1545-ben Mihályháza egy nemesi kúriából egy hordó búzalisztet, 20 köböl rozslisztet, 17 köböl kendermagot, búzát, zabot, sajtot és nyolc pint vaját raboltak el. 1546-ban Szentlászló birtok szőlőhegyén felgyújtottak egy házat és pincét, benn égett 20 köböl búza, 20 köböl zab és 32 köböl hajdina. 1547-ben Bocföldéről elraboltak egy hizott disznót, öt libát és két kappant.

A fenti adatokból képet kaphatunk a korszak legfontosabb mezőgazdasági terményeiről, az élelmiszer-alapanyagokról, illetve a feldolgozott élelmiszerekről. A legfontosabbak akkor is a gabonafélék, húsfélék, zöldségek és gyümölcsök voltak. Minden korszakban voltak és vannak olyan embercsoportok, akiknek számára az étkezés csak gazdasági, és vannak olyanok,

Konyharekonstrukció a szigligeti várban (a szerző felvétele)

akiknek mentalitásbeli kérdés. Fernand Braudel történész megállapítása szerint az étkezés „tömegtáplálkozás és fényűzés, a legszükségesebbtől a feleslegesig”. Nagy különbségek voltak az úri és a paraszti étkezés között. A kor nemesi életideálja megkövetelte a vagyon nyilvános mutogatását, és ez az étkezési szokásokban néha a pazarlásig menő lakomákban nyilvánult meg. A parasztság jóval egyszerűbb étkezése az általuk megtermelt gabonafélékre alapozva a mezőgazdasági munkák napi és éves ritmusához igazodott. Más volt az étkezés rendje is, naponta kétszer ettek, úri háztartásokban délelőtt 10–11 óra körül öt-hat fogást és délután 5–6 óra körül hat-nyolc fogást. A „fölstököm” (Frühstück, azaz reggeli) a 16. századtól fordul elő.

Megjegyzendő még, hogy a korabeli forrásokból leginkább a nemesség, főként az arisztokrácia konyhakultúrájára találhatunk adatokat.

A korabeli krónikák tanúsága szerint a

Magyarország földje a középkorban nagyon gazdag volt élelmiszerként felhasználható alapanyagokban. Jó termőtalaj, vadban gazdag erdők, halban gazdag vizek jellemezték az országot, ahol a 15. században nem is ismerték az éhínség fogalmát.

A kenyér a középkorban lepényféle tésztaételet jelentett, a kelesztett kenyér a 15. századtól ismert. A kenyérgabona nagy kincs volt, a hatalmaskodások során sokszor esett rablás áldozatául. A búza alacsony termésátlagai miatt más gabonafélék (rozs, köles, árpa, zab, hajdina stb.) adták a kenyér alapanyagát. A hatalmaskodások során búzalisztet, rozslisztet, és az összes többi kenyérgabonát vitték, ezek mellett még kendermagra is van adat. A további gabona-ételek, kásafélék, gabonagombócok jellemzően a böjtös napok, illetve a szegényebb háztartások étkei voltak. A kifőtt tészta is ebben a korban jelent meg itáliai hatásra, főleg a nyugat-dunántúli nemesség asztalán.

Középkori cserépedények a sarvalyi falu régészeti anyagából (Magyar Nemzeti Múzeum)

A korszakra jellemző a túlzott húsfogyasztás, különösen Magyarországon, ami a korabeli Európa éléskamrája volt. Levéltári adatok sokasága szerint az Alföldről több ezer marhából álló csordákat hajtottak osztrák, német és itáliai területekre. A haszonállatok húsból bőven került az itthoni asztalokra is. A hatalmaskodási oklevelekben mindig számtalan marhát említenek, amelyek aztán később táplálékkul szolgálhattak elrablóiknak. Az ismert 16–17. századi étlapok, ételjegyzékek a húsok bőségét mutatják. Ezeken az étlapokon a marhahúst tehénhúsnak hívták, és főve, süelve, füstölve, mártásban került az asztalokra. Hasonlóan készítették el az akkor még kevésbé népszerű disznóhúst is, amelynek fogyasztása körülbelül a tatárjárás (1241) utáni időkben terjedt el szélesebb körben. Megjegyzendő, hogy a disznó minden szalonnáját nem sütötték ki azonnal zsírnak, hanem főzésnél egy-egy szükséges darabot levágva frissen sütötték.

Bőségesen vannak adatok a szárnyasok és a tojás fogyasztásáról is. Tyúk, kacska, liba és

kappan gyakran szerepel mind az elrabolt szárnyasok között, mind az étlapokon, de az „indiai tik”-nak nevezett pulyka csak a főúri asztalok eledele volt.

Úri háztartásokban vadhús is kerülhetett az asztalokra, a vadászat kedvelt időtöltése volt a kor nemes urainak. Főúri asszonyok leveleiből tudjuk, hogy szívesen űzték a madarászatot és a hálós vadfogást. A nemes vadak, mint a gímszarvas, dámvad és vaddisznó húsa luxustápláléknak számított a középkorban.

A halászat különös jelentőséggel bírt, mert a vallás által előírt böjtös napok ételei voltak a halak és az apróbb vízi élőlények, rákok, teknősbékák. Uradalmi számadásokban Kanizsán említenek például nemesebb halakat, pontyot és csukát is, de az adatok szerint tömegtáplálékkul leginkább a minden folyóban megélő csíkhall szolgált. Halastavakról, különösen azok jogtalan lehalászásáról sok okleveles adat szól a korszakban.

A fentiekben láttuk, hogy milyen gazdag volt a szarvasmarha-állomány, így természetesnek tekinthető a tej, de még inkább a tejtermékek

fogyasztása. Az elrabolt élelmiszerek között rendszeresen szerepelt vaj és sajt.

A magyarok nem kedvelték a szupponnak nevezett levest, viszont húsételeiket sok mártással ették. A főzéshez, sütéshez zsírt, olajat, vajat használtak, az ételeket áttört kenyérrel, rántással és főtt zöldségek áttörésével sűrítették.

A korszak jellemzője volt az ételek erős fűszerezése. Az itthon is termő zöldfűszerek, mint a petrezselyem, tárkony, zsálya, menta, babér, kapor mellett anyagi helyzettől függően szívesen használták a luxuscikknek számító borsot, sáfrányt, gyömbért, fahéjat, szegfűszeget, szerecsendiót. A veszprémi püspökség 1524. évi urbáriumának rendelkezése szerint Egerszeg mezőváros három malmának birtokosai az uradalom tisztartójának évente egy font borsot voltak kötelesek adni. Megjegyzendő, hogy sokszor nem tettek különbséget fűszer- és gyógynövények között. A váruradalmak zöldséges és gyógynövényes kertjeiben bőven termelt a manapság reneszánszát élő több „kerti fűszerszám”, a levendula, a kakukkfű, a rozmaring, a bazsalikom, a majoranna és a tárkony.

A középkorban és a kora újkorban élt emberek étkezésében is nagy szerepet játszottak a zöldségek és gyümölcsök. A kor szokása szerint a nemesasszonyoknak, a főrangúakat is beleértve, tavasztól ősziig kertészkedéssel illett foglalkozni. Nemcsak a váruradalmakhoz, hanem a köznemesi udvarházakhoz is tartozott virágos, gyógynövényes, gyümölcsös és konyhakert, ahol a napi szükségletnek megfelelően termelték a hüvelyeseket, gyökérező zöldségeket, tökféléket, hagymákat és káposztát. Ez utóbbi volt a korabeli tömegétkezés általánosan elterjedt alapja. Nem lehet véletlen, hogy 1556-ban egy pölöskefői jobbágy kertjében a hatalmaskodók nem elrabolták, hanem elpusztították a káposztapalántákat. A növény fontosságát jelzi, hogy a Nyugat-Dunántúl arisztokrata asszonyai, köztük Nádasdy Tamás nádor felesége, Kanizsai Orsolya leveleiben megemlíti, hogy a kertben maga ültette a

káposztát. A korszak jellemző étele egyébként a húsos vagy a szalonnás káposzta volt. Ehhez hasonlóan a többi zöldségből is valamilyen egytáléltelt készítettek, vagy a zöldségeket kásába keverték. Természetesen a kerti zöldségek mellett fogyasztották a vadon termő gombákat is. A zöldségeket sóval és ecettel tartósították.

Gyümölcsfákról és gyümölcsökről számtalan adatunk van a középkori forrásokból. A gyümölcsöskertek leggyakoribb fája az alma és a körte voltak, amiknek sok fajtáját ismerték. Mellettük természetesen népszerűek voltak a csonthéjasok, a gesztenye, valamint a vadon nőtt gyümölcsök is. Népszerű gyümölcs volt még a dinnye, szedésekor a szürethez hasonló ünnepet rendeztek.

A nyugat-dunántúli nemesasszonyok a 16. században valósággal versengtek azon, hogy melyikük tud először Bécsbe, a Habsburg királynék udvarába friss gyümölcsöt küldeni. Természetesen egymást is megajándékozták kertjeik termésével. Kanizsai Orsolya a férjéről, Nádasdy Tamásról sem feledkezett meg. Így például 1546-ban írta egy hozzá címzett levélben: „küldtem *Kegyelmednek hat dinnyét. [...] szilvát, fejér érettet [...], egy almát*”. Főúri háztartásokban, mint Nádasdyéknál, luxusként került asztalra az Itáliából származó narancs, citrom és füge.

A gyümölcsöket aszalással tartósították, minden vár és udvarház éléskamrájának természetes tartozékai voltak az aszalványok, befőttek és liktáriumnak nevezett lekvárfélék. 1558-ban az egervári vár tárházában aszu-berkenyét, szilvát, muskotály-körtvélyt, barackot, meggyet és cseresznyét írtak össze. 1566-ban a kanizsai vár raktáraiban 84 köből aszúgyümölcs volt.

Az ételek édesítésére és a mai desszertnek megfelelő édességekhez mézet és nádmézet használtak.

A 16. század közepétől kezdődően, a török hódítás következtében jelent meg néhány, azóta népszerűvé vált balkáni étel, mint például a tarhonya, amely kezdetben a hadsereg ételmezését szolgálta. Már régóta bizonyított tény az is, hogy a töltött káposzta nem „ősi”

magyar étel, hanem török közvetítéssel jutott el hozzánk a Balkán jellegzetes étele, a szőlőlevélbe töltött, apróra vagdalt hús.

A hosszú évszázadok óta változatlan magyar és európai konyhakultúrában az Újvilág ételeinek megjelenése hozott változást, s a kukorica, paprika, paradicsom, burgonya német közvetítéssel terjedt el, meglehetősen lassúsággal. Tömeges megjelenésük a 18. századra tehető. Hasonlóan német hatásra terjedt el a levesek fogyasztása is, és a kifőtt, metélt tészta szintén ebben az időben vált általános táplálékká.

A korszak újítása volt az egyéni evőeszközök, köztük a villa megjelenése. Eddig ugyanis mind a középkorban, mind 16. század elején az asztalokon csak tálak voltak és ezekből mindenki vett magának a saját kenyérére (ezt hívták „szeletelő kenyér”-nek) egy húsdarabot és így fogyasztotta el az ételt. Saját kése persze mindenkinek volt.

A korabeli várak, udvarházak konyhái rendszerint az épületek földszintjén vagy alagsorában voltak a pincék és kamrák közelében. A konyhák a polgári és a paraszti lakásokban is a ház legfontosabb helyiségei lehettek. Berendezésüket ábrázolásokból, használati tárgyaikat régészeti leletekből ismerhetjük meg. Nagyságuk attól függött, hogy hány ember ellátásáról kellett gondoskodni. A sütés-főzés nyílt tűzhelyen folyt és a használt konyhai edények funkciójuk szerint hosszú ideig változatlan formát mutatnak. Az edények ennek megfelelően szabadtüzes használathoz készültek.

A főúri háztartásokban gyakran használtak nemesfém, üveg stb. drága edényeket. Az asztali edények egy része lehetett a reprezentációt szolgáló díszedény, de használati tárgy is. Értéküket anyaguk adta. A felhasznált oklevelekben arany edényeket nem említenek, de elképzelhető, hogy az általánosságban megnevezett arany holmik között díszedények is voltak. Az ezüst edények többször estek a hatalmaskodók áldozatául, de értékük miatt zálogként is elfogadták őket. 1547-ben Kerecsenyi Pál sógorának és húgának zálogba adott 32 aranyozott ezüst kupát, hét tányért, 24 kanalat, két sótartót és még öt másik aranyozott ezüst kupát. Ezek a tárgyak annyit értek,

hogy néhány évvel később Kerecsenyi Pál fia hiába ajánlottak 800 forintot rokonaiknak a visszaváltásért, azok nem fogadták el.

A köznemesség mind konyhai, mind asztali edényként többnyire ónból készült edényeket használt. Ez utóbbiak a régészeti leletekből is ismertek. A Szentandrás Párisz Mihálytól 1519-ben elrabolt három kanna, hat tál és 12 tányér biztosan ónból készült. Az ónedények a 16. század zalai régészeti anyagából is ismertek. Kapornokról egy fedeles ónkanna ismert, újabban pedig a Hahót melletti Buzádsziget (Sárkánysziget) nemesi kúriájának ásatása során került elő egy lapos ónpalack és egy kannafedél. Az ásató joggal feltételezi, hogy ez a nemesi kúria a 16. században virágkorát élő Sárkány családé volt. Az étkezési szokások, nevezetesen a levesek hiánya miatt, tányérokon lapos tányérok értendők.

Női ingóságjegyzékekből tudjuk, hogy az asszonyok hozományában gyakoriak voltak az aszalterítők.

A jobbágyi háztartások edényei, evőeszközei cserépből és fából készültek. Az asztali edényeken kívül még egy háztartási eszközről kell megemlékezni. Egy rézmozsár szerepel a közelebről nem ismert céllal 1539-ben készült ingóságjegyzékben.

A korszak embereinek innivalóiról is a zalavári és a kapornaki hiteleshelyek hatalmaskodási oklevelei őriztek meg adatokat, mert a (teli) boroshordók gyakran estek hatalmaskodás áldozatául. Az is előfordult, hogy a hatalmaskodók nemcsak elvittek teli hordókat, hanem egyet-egyet csapra is vertek közülük. Ezen kívül a zalai várak leltárai is beszámoltak nagyobb mennyiségű bor tárolásáról, például 1553-ban a zalavári várban 31 és fél hordó bort írtak össze, aminek negyede vörösbor volt. Eleink borfogyasztási szokásaira utalhat a zalai köznemes Kávásy Jób 1576-ban patrónus urának, Nádasdy Ferencnek írt levelének egy megjegyzése, amely szerint: „A vizet is jó meginnunk, mert az Isten nem csak arra teremtette, hogy mossanak vele, hanem *etiam propter bibendum* (azaz: ivásra is).” Ez valószínűleg azt jelentette, hogy vizet nem sokat ittak.

A sör helyi készítésére is van adat: egy 1522-ben kelt oklevélben, amelyet Báthori István nádor intézett a zalavári konventhez, utasítják Meleghegyi Kovács Józsefet, hogy adja vissza Gétyei Jánosnak azt a serfőző üstöt, amit javításra átvett.

Életmód – öltözködés: „A szükséges és a felesleges” (Braudel)

A ruházat minden korban a társadalmi hierarchia jelzője volt, ennek mentalitásbeli következménye az lett, hogy az emberek legalább öltözködésükben szerettek volna hasonlítani a náluk feljebb levő társadalmi osztályokhoz, ami többnyire felesleges fényűzésben nyilvánult meg. Egy korabeli mondás szerint néhány főúri hölgy egy egész marhacsorda árát viselte magán. A korszak nyugat-európai városi szabályrendeleteiből ismert luxusellenes intézkedések hiábavalónak bizonyultak.

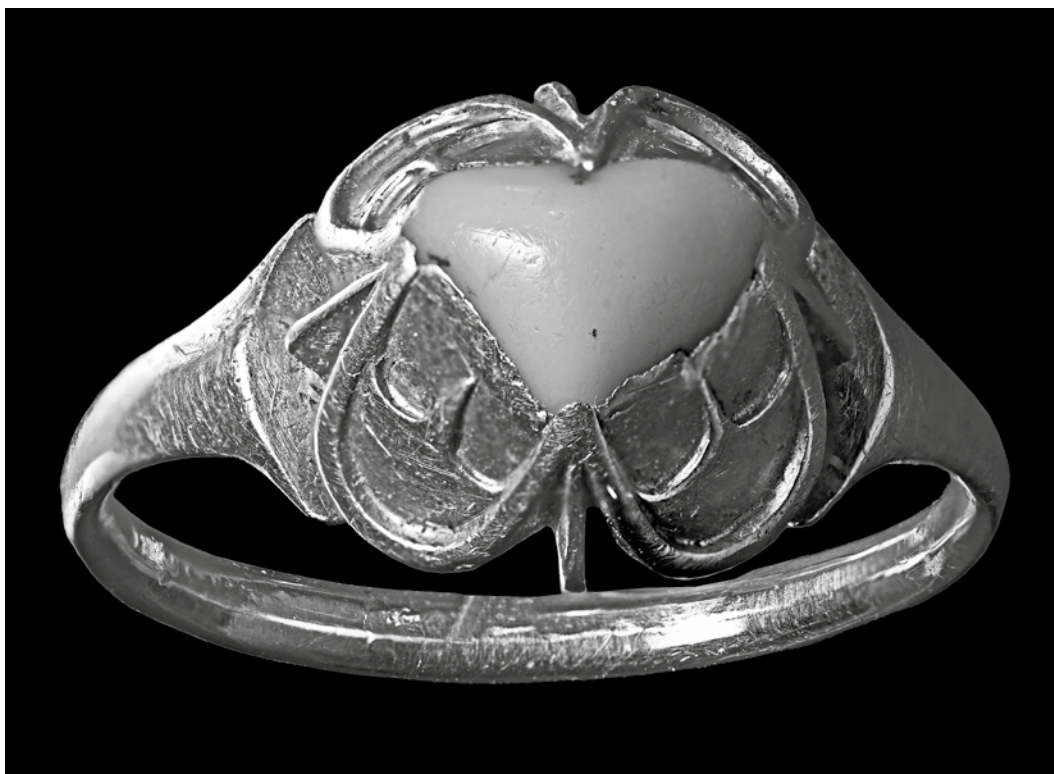
A divatról, mint viselkedésformáról Európában körülbelül a 15. századtól beszélhetünk, amiben még a politika is

szerepet játszott, például Bizánc eleste után Kelet- és Közép-Európa a török divatok hatása alá került.

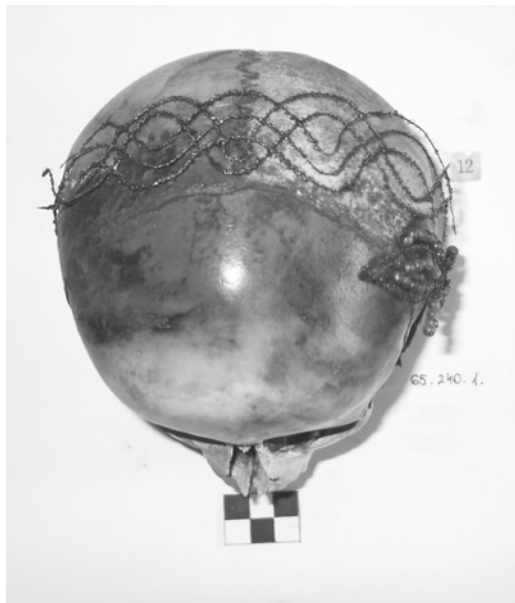
A korabeli ruházatkodási szokásokhoz és a ruhaneműknek az ingóvagyonban betöltött szerepéhez nyújtják okleveleink a legtöbb adatot. A női ingóságjegyzékekben hosszasan részletezték az örökölt vagy hatalmaskodás áldozatául esett ruhaneműket, bőséges forrásanyagot nyújtva a téma kutatóinak.

A ruhaviseletet a 15–16. században egy kivételtől eltekintve (a Budai Jogkönyv rendelkezései a prostituáltak és a zsidók sárga darabjairól) Magyarországon nem szabályozta sem törvény, sem rendelet. Az öltözködés módját kizárólag az illető anyagi helyzete döntötte el. A ruhaneműk tárgyalt korszakunkban nagy értéknek számítottak, a jobb darabok nemzedékről nemzedékre öröklődtek, és többször is átalakították őket.

A késő középkori és kora újkorai magyarországi öltözködés története jól dokumentált és meglehetősen ismert, ezzel írásom nem foglalkozik. A továbbiakban forrásainkból, a zalai hiteleshelyi oklevelekből megismert

Egervári Veronika arany gyűrűje Szentgrótról (Göcseji Múzeum, Vándor László ásatása, Bicskei József felvétele)

Kislánykoponya párta maradványaival Keszthely-Fenékpuszta 15. századi temetőjéből (Balatoni Múzeum)

ruhadarabokat vesszük sorra. A számtalan példa közül a bevezetőben említett 1519. évi hatalmaskodási oklevélen kívül kiemelendő két oklevél, amelyek a ruhaneműk széles skáláját vonultatják fel.

Egy 1548. december 3-án kiadott oklevél Csapi Ilona jómódú köznemes asszony többszörösen öröklődött, kivételesen gazdag hagyatékát, ruháit és ékszereit sorolja fel 23 sorban. A ruhák között volt két gyöngyös párta, két nyestbőr suba, egy gyöngyökkel díszített atlasz szoknya, két gyöngyökkel díszített lepel, három kamuka, két taft, egy bársony, egy zöld atlasz szoknya és értékes lakástextilek: asztalterítők, gyolcs lepedők, bársony és kamuka párnák, 12 szőnyeg, egy kárpit és egy taft baldachin. Ékszerek: két gyémántos násfa, egy gemma galamb formájú díszítéssel, gyémántok, egy rubin, egy smaragd kő, két arany nyakék, 12 aranygyűrű. Edények: 24 ezüstkanál, két ezüst kupa, két ezüst pohár, hét ón kancsó, 18 nagy óntányér, 10–10 kisebb óntányér, egy réz medence, három réz kandeláber. Mindezt a több nemzedék alatt összegyűlhetett páratlan értékű és kalandos sorsú hagyatékot Csapi Ilona unokahúga, Lónyai Borbála kéri vissza Pölöskei Ördög

László özvegyétől, Ősi Katalintól. (Csapi Ilona Ördög László első felesége volt.)

A másik oklevél 1549. július 20-án kelt, és a köznemes Gordovai FánCSI György családjának értéktárgyait sorolja fel. Hat, értékes kövekkel díszített aranygyűrű, 12 ezüst kanál, három ezüst csésze, egy aranyozott ezüst kupa, egy aranyozott ezüst női öv (közönségesen: maic), egy pár ezüst kés, egy gyöngyökkel és arannyal díszített párta, egy gyöngyökkel díszített fátyol (közönségesen: homlokelei), egy arannyal bevont gyöngyös koszorú, egy ezüst olvasó, egy bíbor terítő, egy aranyszálakkal és gyöngyökkel díszített vörös fátyol, két aranyfonállal díszített felsőruha, egy bíbor női ruha (közönségesen: szoknya), egy hasonlóan szoknyának nevezett női ruha damasztból, egy vörös karasia szövetből készült női ruha, egy különböző prémekkel bevont bíbor-arany suba (közönségesen: pegwethath), egy vörös damaszt ruha (közönségesen: haczoka), egy damaszt női ruha, egy szederjes bíbor női ruha, 24 lenvászon lepedő, 12 gyolcsból való, 11 szövetből, 24 asztalterítő gyolcsból és szövetből, 24 kéztörő gyolcsból és szövetből, egy vasalt láda.

A késő középkor és kora újkor zalai okleveleiben is legtöbbször előforduló ruhadarabja a mind női, mind férfiviseletként ismert *suba*. Ez kabátszerű, nyakánál zárt, prémmel bélelt, változatos felsőruhát jelentett, és majdnem minden ingóságjegyzékben szerepel. A bevezetőben említett 1519. évi oklevélben olvasható, hogy egy nyest subát raboltak el Szentandrás Párisz Mihálytól.

Néhány példa a 16. század közepéről. 1548-ban Szentlászlói Ferenc felesége, Margit köznemes asszony birtokában volt egy hermelinprémmel díszített tabitszövet suba, Pölöskei Ördög László jómódú köznemes első felesége, Csapi Ilona birtokában pedig két nyestbőr suba. Egy 1549. június 25-ei oklevélben Szerdahelyi Dersfi Potenciana köznemes asszonynak (akinek egymás után három gazdag férje is volt: Alsólendvai Bánffy Antal, Jurisics Miklós és Aizingi Erasmus) egy aranyos bársony hermelinnel bevont subáját említik. A Gordovai FánCSI család birtokában

pedig egy különböző prémekkel bevont bíbor-
arany suba volt, aminek a magyar nevét is
feltüntették: *wlgo pegwethath*.

A suba egyébként a nemesség minden
rétegénél használt ruhanemű volt, értéke
természetesen a felhasznált anyagok,
különösen a prém értékétől függött. Egy példa
arra is van, hogy jobbágyok ingóságai között
fordul elő egy nyilván hétköznapiabb bárányszőr
suba. A subák bélése az értékesebb nyesttől,
a hölgymenyéttől és a petyvettől, az olcsóbb
róka és bárány subáig terjedt.

Okleveleink a női fejdíszek sokaságát
regisztrálták. A fátyol, a párta és a koszorú
mindegyike előfordul a fentebb ismertetett
két oklevélben. Csapi Ilonának két
gyöngyös pártája volt, a Gordovai Fáncsi
család asszonyai pedig egész sor fejdíszrel
rendelkeztek. Egy gyöngyökkel és arannyal
díszített párta, egy gyöngyös fátyol, aminek a
magyar neve „homlokelei” volt, egy arannyal
bevont gyöngyös koszorú és egy arannyal és
gyöngyökkel díszített vörös fátyol szerepel az
oklevélben. Fátylakat rögzítő ezüst díszítők
kerültek elő egy zalaszentgróti 16. századi
síról. A pártáknak sokféle változata létezett,
a gyöngyös, a fémszálás és ékköves díszítés is
megőrződött a köznemesi családok régészeti
hagyatékában. Keszthely-Fenekpusztán a
középkori falu templomának ásatása során
került elő két kislánykoponya gyöngyös párta
maradványaival.

Férfiruhákról kevesebb szó esik az
oklevelekben, ez egyébként biztosan nem
annak tulajdonítható, hogy a férfiruhák
kevésbé voltak értékesek. A subáról fentebb
már volt szó, kifejezetten férfi ruhadarab volt
a dolmány, amit 1519-ben Parisz Mihálytól
raboltak el szentandrászi birtokán.

A férfiak fejfedői közül a süveg, fordul elő a
jobbágyoktól elrabolt holmik között, és ebben
az oklevélben szerepel egy öv is. Lábbeliről
szükszavú adataink vannak: Terjék Márta
végrendelkezik egy pár cipőről és a Csébi
Pogány Gáspár gyertyánági jobbágyaitól
elrabolt holmik között volt két pár cipő.

Forrásaink szinte mindig megnevezték a
ruhaneműk anyagát, különösen, ha értékesebb

fajtáról volt szó. Ezek alapján bőrből, szövetből
és selyemfélekből készült ruhákat soroltak fel.
A szövetek és posztók között a kor ismert
anyagai fordulnak elő: skarlát, gránát, stamét,
karasia és porgomál, valamint a jobbágyok
ruházatául általánosan szolgáló szűrposztó
vagy daróc. A jó minőségű selyemszövetek
sokszor önálló felsőruhaként, sokszor pedig a
suba külső anyagaként jelennek meg.

Fenti példáink alapján Csapi Ilona és
örököseinek ruhatára volt a leggazdagabb. A
bársony, a damaszt, az atlasz, a tabit, a taft
és a tarzolán anyagok ismerősek egyébként a
késő középkor és kora újkor öltözködésében
az egykorú ingóságjegyzékekből az egész
korabeli Dunántúlon. Ami a felsőruhák színét
illeti, a mai ízlés szerint egymáshoz nem illő
élénk színek uralják a nemesség öltözködését.
Megjegyzendő, hogy a kor polgári viseletét
ugyanekkor a fekete, barna és sötétkék színek
jellemezik.

A lakástextil a nőkkel kapcsolatos
oklevelekben fordul elő. Terjék Márta 1529.
évi végrendeletében lepedőket, derékaljat,
párnákat, hagyományozalányairaésszolgálóira.
Ákosházi Sárkány Margit hozományához 1552-
ben 20 asztalterítő, 20 lepedő és törülköző
is tartozott. 1543-ban Gyertyánág birtokon
Csébi Pogány Gáspár jobbágyaitól vittek
el lepedőket és törülközőket. Tehát ezek a
paraszti háztartásban is használatos holmik
voltak.

Az ékszer személyes viseleti tárgy, de mivel
nagyraértékes nemesfémből készült, a
reprezentáció és az értékmegőrzés eszköze is.
Az ingóvagyron azonnal felhasználható része,
szükség esetén értékesíthető, elzálogosítható
– ez utóbbiról sok oklevelünk tanúskodik.
Leggyakoribb ékszer a nyaklánc és a gyűrű,
rajtuk kívül előfordulnak még ékszerként is,
ruhadíszként is felfogható gyöngyök, gombok,
karikák.

Az ékszer is öröklődött nemzedékről
nemzedékre, a régészeti anyagban többnyire
telepeken és kincsleletekben fordul elő. A
régészeti leletekből ismert legszebb zalai
középkori női ékszer Egervári Veronika türkiz
köves arany gyűrűje 1505. évre datált sírjából.

A Csapi Ilona és a Gordovai Fáncsi hölgyek ingóságait felsoroló oklevelek számos gyűrűt és nyakláncot említnek.

Azt, hogy a középkor és kora újkor öltözködési hagyományai mennyire élnek ma is, az is bizonyítja, hogy a mai hagyományörző rendezvényeken rendre felbukkannak a középkori ruhák, és a Burda divatlap is újragondolta és megalkotta a középkori női ruhát.

Életmód – testápolási kultúra, utazási szokások

Az életmód kérdéskörébe tartozik az ebben a korszakban már mind régészeti leletekből, mind írásos forrásokból megismerhető testápolási kultúra.

A főúri családok tisztálkodási szokásaira bőséges forrásanyagot nyújtanak Nádasdy Tamás, a későbbi nádor uradalmi számadásainak adatai 1544 és 1550 között. Zoltán Imre sáfár rendszeresen feljegyezte, hogy mennyi pénzt költöttek tisztálkodásra, de arról is van feljegyzés, hogy Nádasdy Tamásnak fürdőkádat csináltattak. Valószínű,

hogy ez azért nem lehetett általános jelenség.

1550. május – „vöttem ket tabla szappant harmincnyolc penzen”

1544. április – „es lába mosni szappant 1 denar”

1550. február. „Item az mosdo es tal stb. forrasztásától az ötvösnek attam hatvan penzt.”

1545. március. „Az nap attam Posonba, hogy uram meg firedet, az fördös mesternek egy forintot es az fördös legenyeknek huszon ot penzt es az kad töltőnek es az ruha örző asszonnak (össz. 1 frt 37 d)

1549. december. „Item adot Perneszy uram az fördőben egy forintot es tizen hat penzt, hogy asszonyom az fördőben volt (ti. Bécsben).”

1550. január. Pozsony. „Item Maylath es Blagay hogy a fördőben mentek, attam nyolc penzt.”

A személyes higiénia tárgyai női hozományjegyzékekben, végrendeletekben kerültek említésre. 1525-ben Kanizsai Dorottya végrendeletében pártfogoltjaira, Stubenberg Erzsébetre és Eufémiára hagyott két ezüst mosdómedencét. Női ingóságjegyzékekben mindig fordulnak elő törülközők.

A kora újkorból vannak adataink először gyógyfürdőbe, korabeli kifejezéssel „teplába”

Gyógynövényes kert rekonstrukciója Sümeg várában (a szerző felvétele)

járásról. A kapornaki hiteleshely előtt tett bevallást 1567-ben Ormándi Mihály arról, hogy eladott egy népes jobbágytelket az Aszúvölgyi Péterfi testvéreknek 60 forintért, mert a betegsége miatt a távoli Pöstyénfürdőre kellett utaznia, kúraltatni magát.

A mindennapi gyógyítást, sebllátást valószínűleg a borbélyok végezték. 1548-ból két borbélyt is említ okleveles adat Zalából: Szentgróton Ferenc volt a borbély, akinél egy jobbágy tartózkodott „gyógykezelés céljából”. Még egy, Éliás nevű borbély ismert, ugyanebből az évből, Kapornakról.

Képzett orvosok híján a 16–17. század nagyszonyainak feladatai közé tartozott a gyógynövényekkel történő orvoslás. Szinte minden várban volt gyógynövényes kert és „drogpádlás”, ahol a gyógynövényeket szárították. Az „orvosságos” nagyszonyok gyógynövényei közül ma is kedveltek alternatív gyógyításhoz a levendula, a hársfavirág, a kakukkfű, a kömény, a rozmarin és a bodza. Ebben a korban gyógyító erőt tulajdonítottak még a fokhagymának és a bornak is. A nádorné, Kanizsai Orsolya 1554-ben levélben kért egy másik nagyszonytól, Erdődy Péternétől „ispikinárdolajat” (ez a levendula egyik fajtáját jelenti,) hozzátéve, hogy ha visszatérhet Egervárra, majd megadja. Az olvasni tudó nemesasszonyok valószínűleg forgathatták a herbáriumokat, a füveskönyveket is, amelyek egy része azoktól a peregrinusoktól származhatott, akik a gyógynövénytant magas színvonalon művelő wittenbergi protestáns egyetemen is megfordultak.

A középkori életmódnak a helyváltoztatás, utazás is része volt. Útra kellett kelni ahhoz, hogy az emberek eljussanak a másik falu templomába misére, másik városba vásárra, a megye más településére a megyegyűlésre, távoli helyekre gyógyfürdőbe, vagy éppen másik országba egyetemre. Az utazás célja ekkoriban többnyire egészen konkrét volt, de tudunk olyanokról is, amelyek nélkülözték a fentiek szerinti határozott célt, egyszerű kíváncsiság vagy a világlátás vágya motiválta őket.

A korabeli közlekedési eszközökről is az oklevelekből van a legtöbb ismeretünk. A járművek és a lovak nagy értéknek számítottak,

ezért gyakran estek hatalmaskodás áldozatául. 1536-ban Hahóton raboltak el útonállók egy szekeret (latin neve: currus), 1542-ben pedig Bocföldén. 1544-ben egy török fogságból hazatérő nőt támadtak meg Vigántpetendnél és elvették a kocsiját (kochy).

Kanizsa és Sárvár ura, Nádasdy Tamás (1498–1562) országbíró és később nádor uradalmainak már említett gazdasági irataiban pontosan feljegyezték, hogy mikor, mire és mennyit költöttek szállító eszközökre: „4 istrángot kocsi lovaknak 8 dénár, 4 kocsit kenni [...] hájat 16 dénár, a kocsisoknak és szekérvezetőknak borra 15 dénár”.

Az utak biztonságáról a terület földesurának kellett (volna) gondoskodni.

Az útonálló rablók csapatostul támadtak az útonjárókra, különösen sok támadás érte a vásározókat és az adószedőket. A mohácsi csata (1526) utáni zűrzavaros időkben a Szentgróti Hagymási és a Gersei Pethő család tagjai rabolták ki többször a veszprémi püspök adószedőit, mikor azok a már beszedett adóval igyekeztek vissza Sümegegre.

Az utazás előtt ajánlatos volt a terület tulajdonosától menlevelet szerezni a biztonságos haladás érdekében. 1491-ben Berekszői Hagymás Miklós, szentgróti várkapitány biztosította Gersei Pethő Jánost, hogy birtokán háborítatlanul utazhat és térhet haza Tátika várába.

Hogyan gondolkodtak? – hiedelmek, íráskultúra, iskolázás, mentalitás

A középkori ember számára a hit nem kérdés, hanem az élet természetes velejárója, a templomba járás pedig a mindennapok része volt. A vallás és az egyháztörténet témája nem tartozik az életmód kérdéskörébe, ezen a helyen két dologra mégis érdemes röviden kitérni.

A középkor vallásos életének a része volt a zarándoklat vagy bűnbocsánat, vagy pedig egy szent jóindulatának elnyerésére. Egy nevezetes zalai zarándok is ismert: Kanizsai László 1525-ben indult zarándokútra Rómába, az utazás előtt írt végrendelete fontos történeti forrás. A közelmúltban került elő Zalában, Csatáron egy figyelemreméltó régészeti lelet, egy fémből készült zarándokjelvény, ami Szent Orsolya kölni

zarándokhelyének meglátogatásához köthető. Valószínűleg egy Köln városából hazafelé tartó zarándok veszíthette el Csatáron.

A vallásos hit mellett az emberek hiedelemvilágában jelen voltak a babonák. Klasszikus boszorkányperekről, amikben egyházi bíróság ítélezett, Zalában nem tudunk, de 1512-ben, Kapornakon a megyegyűlés méregkeverőket, bűbajos és néző asszonyokat sújtott levelesítéssel.

A középkor írásos kultúrája egyrészt a hiteleshelyekhez, másrészt a kolostorokhoz kapcsolódik. Biztosan tudjuk, hogy a nagyvázsonyi kolostorban kódexeket is másoltak. Egervári László castellumában könyvek is voltak.

A könyvek meglétére a nemességnél okleveles említések is utalnak. 1495. december 21-én Zala megye Szántón törvényszéket tartott, ahol Gersei Pethő János panaszt tett, hogy familiárisától, Barnabás deáktól elloptak egy könyvet Bük birtokon. 1562-ben a Zala megyei Isebor faluban Deli Tamás köznemestől raboltak el állatok, bor és termények mellett egy Bibliát, egy Postillát (protestáns vallási könyv) és egy Calepinus latin szótárt. Ez utóbbi adat arra is rávilágít, hogy a korszakban mik lehettek az olvasni tudó köznemesség olvasmányai. A Biblia és az imakönyvek mellett valószínűleg a hétköznapi élethez szükséges kalendárium, szakácskönyv esetleg füveskönyv alkothatta egy átlagos köznemesi család könyvtárát. A fentebb említett Deli Tamás birtokában levő könyvek viszont semmi esetre sem mondhatók átlagosnak.

A korszak könyves kultúrájának Zalában régészeti bizonyítékai is vannak, mind kolostorokból, mind világi környezetből: a könyvek kötésének megerősítéséhez használt bronz könyvsarkok és veretek. Ilyenek kerültek elő a kapornaki kolostor, a csácsi templom, a botszentgyörgyi 15. századi vár és a bajcsai 16. századi vár ásatásaiból.

A kultúra és az írásbeliség központjai Mohács után áthelyeződtek a főúri udvarokba. A Nyugat-Dunántúlon a Bánffy családnak Alsólendván, a Batthyányiaknak Németújváron és Körmenden, a Nádasdyaknak pedig

Sárváron alakult ki a váraikban művelődési centrum. Ezekben a főúri udvarokban időről-időre a könyvnyomtatás is otthonra talált.

A korszak írásbelisége a kultúra mellett a hétköznapi életben elsősorban a közigazgatást és a birtokigazgatást szolgálta. Az uradalmak irányítása igényelte az írástudó embereket, Nádasdy Tamás zalai szolgálattevőit, Csányi Ákos, Zele Jakab és a többiek írástudók voltak.

A korabeli írás eszközeit és anyagait (toll, tinta, kalamáris, viasz, papiros) nagyrészt a Nádasdy uradalmak számadásaiból ismerjük, de régészeti leletekből származó íróeszközök is bizonyítják az írás és írástudók jelenlétét a középkori és kora újkorban Zalában. A zalavári ásatásokból egy kora középkori íróvessző (stylus), a 16. század végén állt bajcsai várból pedig komplett írófelszerelés került elő.

A nemesi családok nőtagjai az olvasás és néha az írás alapjait sajátították el, ezen túli ismereteket nem is vártak el tőlük. Olvasmányaikat a Biblia mellett a már említett herbáriumok és receptgyűjtemények jelentették. Közülük néhányan, különösen a főrangú asszonyok a levélíráshoz szükséges szinten is képesek voltak írni.

Az alapfokú oktatás annak, akinek erre igénye volt, elérhető volt a plébániai iskolákban. A zalai középkori iskolák meglétét okleveles adatok bizonyítják. 1522. november 7-én Gerencsér Miklós kapornaki polgár végrendekezésénél jelen volt Sebestyén, „*tunc scolasticus*” azaz: akkor iskolás. Dénes „*dyak*” szerepel a bevezetőben idézett oklevélben, mint a hatalmaskodás aktív szereplője.

Zalában az 1550. évből vannak adataink Kapornak, Tapolca és Egerszeg mezővárosok iskoláiról.

A már létező, nem nagyszámú világi értelmiséget az ügyvédek és a gazdasági adminisztráció irányítói között kell keresnünk. A litteratus jelző a korszakban nem mindig íródeákot jelentett, hanem olyan személyt, aki az írás és olvasás ismerete mellett alapvető jogi, latin nyelvi és oklevél-szerkesztési ismeretekkel is rendelkezett, amiket a közeli hiteleshelyeken szerezhetett.

A középkori Magyar Királyságban nem

volt hosszú életű egyetem, a tanulni vágyók Európa egyetemein szerezhettek felsőfokú ismereteket. A középkori Zalából többnyire a bécsi egyetemet látogatták.

A latin nyelv alapos ismerete minden írást használó ember számára elengedhetetlen volt. Hitelesnek csak a latin nyelvű okleveleket tekintették. A főúri családok felismerték az idegen nyelvi ismeretek jelentőségét, az Alsólendvai Bánffy család kalendáriumának 1556. február 22-ei bejegyzéséből tudjuk, hogy Miklóst Grazba küldték németet tanulni.

A korszakban kezdett terjedni a magyar nyelv használata mind a magán, mind a hivatali írásbeliségben. Az oklevelekben eddig is magyarul nevezték meg azokat a tárgyakat, amiknek nem volt latin nevük, szoknya, dolmány stb. A zalavári és a kapornaki bencés konventek hiteleshelyi jegyzőkönyvben pedig már a 16. század közepétől olvashatók magyarul feljegyzett bevallások, vagy teljesen hétköznapi nyugták. A magyar nyelv elterjedésében nagy szerepe volt a reformáció vívmányainak, a Bibliafordításoknak és az iskolarendszernek.

A korszak viselkedéskultúráját a gazdagság nyilvános mutogatásának a szándéka jellemezte az öltözködésben, étkezésben, családi eseményeken, vendégfogadásban egyaránt.

Sok oklevél említi, hogy a nemesi családok nagy gondot fordítottak okleveleik megőrzésére, nemcsak a birtokjogok védelme miatt, hanem azért is, hogy ápolják és örökítsék származástudatukat. 1540-ből oklevél bizonyítja, hogy a szentgróti Hagymási család a vár tornyában őrizte okleveleit. Több esetben olvasható az oklevelekben, hogy a „zavaros időkben”, amelyekből az a tárgyalt korszakban meglehetősen sok volt, igyekeztek a család okleveleit biztonságos helyre menekíteni. Természetesen a hiteleshelyek levéltáraiban is biztonságba lehetett helyezni az okleveleket.

Egy 1549-ben kelt oklevél szerint Eszéki Orbán szeretné visszakapni azt az arany gyűrűt, amibe a nemesi címerük van vésve, de a család elzalogosította.

A nemesség szórakozási formái a vendégeskedés mellett többnyire testmozgató

foglalatosságok, lovaglás, vadászat, vívás és a tánc voltak. A lovaglás általános szükséglet volt békeidőben és az állandó hadi készültségben egyaránt, a nemesi ifjaknak korán meg kellett a lovaglással és vadászattal ismerkedni, hogy később a harci játékokban, harcban is használhatóvá váljanak. A vívás is előkészítés volt a harcra.

A vadászat, különösen a nagyvadakra lóval űzött formája, a nemesség számára többnyire a szórakoztató időtöltést szolgálta. Valószínűleg nem szórakozásnak, hanem hatalmaskodásnak kell tekinteni egy 1449. évi oklevél adatát, amely szerint Gatalóczi Mátyás veszprémi püspök panaszt tett a nádornál, hogy zalai nemesek az ő egerszegi szőlőjében kutyás vadászat közben letiporták a szőlőtőkét. A vadak szelídítésének szokására is van okleveles adatunk: Gersei Pethő János panaszt tett a kapornaki konventnél, hogy Gétyei János szentgyörgyvári várnagy elrabolt az ő keszthelyi nemesi kúriájából egy szelídített szarvast.

A nők testgyakorló tevékenységei közül képi ábrázolásokból ismerjük a tánc mellett a lovaglást. A lovaglás a nemesasszonyok számára az életforma része volt, nem a testedzést, hanem az időtöltést szolgálta, természetesen a közlekedésen kívül. A nők nagy kedvvel űzték a hálóval való vadfogást is. A zalai nemes úr, Gersei Pethő Benedek egy levelében 1568. május 12-én újságolta el, hogy felesége Devecseri Choron Fruzsina éppen nyúlra vadászott, amikor meglepték a szülési fájdalmak.

Végül nézzük meg, hogyan mérték az idő múlását a napjainkhoz képest jóval lassúbb életet élő őseink. Az élet ritmusát hosszú évszázadokig a természet, az évszakok váltakozása és az ezekhez kapcsolódó mezőgazdasági munkák határozták meg. Időszámításuk a szóbeliségen alapult, a napokat az egyházi ünnepekhez és a szentek napjaihoz viszonyították. Habsburg Ferdinánd király (1526–1564) Budán 1528-ban „*feria tertia pasce*”, azaz a húsvét utáni kedden intézett oklevelet a kapornaki egyház konventjéhez. Mivel a húsvét ebben az évben április 12-ére

esett, így ennek a dátumnak a feloldása április 14. A ma egyik legfontosabb egyházi ünnep, a karácsony fogalmát nem ismerték, helyette az „Úr születésnapja” megjelölést használták. A fontosabb eseményeket az évszakok múlása mellett az uralkodók, az esetleges katasztrófák és a háborúk alapján tartották számon. Ezeknek is számos példáját látjuk az oklevelekben. Ákosházi Sárkány Anna nemesasszony 1539. április 15-én panaszolta be Ormosdi Székely Margitot, mert emberei hatalmaskodtak az ő szentandrászi birtokán „abban az időben, amikor Török Bálint Zala megyét János király pártjára térítette” (1537ben). 1548. április 16-án Nádasdy Tamás egyik, a kapornaki konventhez intézett oklevelében úgy adták meg a dátumot, hogy „az 1526. évben, Kisasszony-nap környékén, nem sokkal a szerencsétlen mohácsi csata és Lajos király úr halála után”.

A kalendáriumok 16. századi megjelenése azt jelzi, hogy a kor embere számára már fontos volt az idő múlásának a számantartása. Az alsólendvai Bánffyknak fennmaradt egy 1551-ben kiadott nyomtatott kalendáriuma, amit a család több nemzedéken keresztül használt, évről évre a megfelelő naphoz beírva az új történéseket.

1545-ből pedig Kanizsai Orsolyának ismerjük egy férjéhez, az akkor országbírói tisztséget viselő Nádasdy Tamáshoz írt levelét, amelyben azt kéri, hogy hozzon neki Bécsből egy naptárat.

A napi idő mérésére szolgáló óra is ismert egy zalai régészeti leletből: a 16. század végén állt bajcsai várból került elő egy fedeles óra.

1592. február 19-én, Zala megye nemesi közgyűlésén a küldöttek tárgyaltak az új naptár használatáról, ami alatt az 1588-ban bevezetett Gregorián naptárat kell érteni. Mivel a megyében a törvényszéket már az új kalendárium szerint hirdették meg, határoztak arról, hogy az idő számítása egységes legyen: a vásárokat és sokadalmakat is az új naptár szerint kell megtartani, a rendelet megszegőit pedig meg kell bírságotlani.

A fentiekben a történeti források segítségével bejárt múltidéző utazás során olyan korba mentünk vissza, amikor az emberek közül csak

kevesen tudtak írni-olvasni, a közlekedés és a hírközlés eszköze a kocsi és a ló volt, és a halál gyakori vendég volt mind a királyok, mind a parasztok otthonában. Betekinthettünk az akkori házakba és várakba, megismerhettük, hogy elődeink mit ettek és ittak, hogyan öltöztek, milyen módon tisztálkodtak és gyógyítottak, hogyan jutottak el egyik helyről a másikra, valamint betekinthettünk hiedelmeik és szokásaik világába is.

Felhasznált források és irodalom

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára

XII. 1. A zalavári és a kapornaki konventek hiteleshelyi levéltára.

XV. 1. Mohács előtti oklevelek gyűjteménye.

Kiadott források

Bilkei Irén: A zalavári és a kapornaki konventek hiteleshelyi levéltárainak oklevélregesztái 1527–1541. Zalai Gyűjtemény 47. 1999.

Bilkei Irén: A zalavári és a kapornaki konventek hiteleshelyi levéltárainak oklevélregesztái 1542–1544. Zalai Gyűjtemény 54. 2002.

Bilkei Irén: A zalavári és a kapornaki konventek hiteleshelyi levéltárainak oklevélregesztái 1545–1548. Zalai Gyűjtemény 64. 2008.

Bilkei Irén: Zala megye levéltára középkori okleveleinek regesztái (1019) 1240–1526. Zalai Gyűjtemény 75. Zalaegerszeg, 2014.

Bilkei Irén – Turbulay Éva: Zala vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1555–1711. I. I. kötet. 1555–1609. Zalai Gyűjtemény 29. Zalaegerszeg, 1989.

Kumorovitz L. Bernát – M. Kállai Erzsébet: Kultúrtörténeti szemelvények a Nádasdiak 1540–1550-es számadásaiból. I–II. Bp., 1959.

Nádasdy Tamás nádor családi levelezése. Szerk. Károlyi Árpád – Szalay József. Bp., 1882.

Irodalom témakörönként

Az életmód, hétköznapi élet kutatásáról

Engel Pál: Életmód és történelemtanítás. In: Rubicon 1998. 7. sz. 4–5. p.

Fernand Braudel: Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus XV–XVIII. század. A mindennapi élet struktúrái. Bp., 1985.

Radvánszky Béla: Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. Reprint. Bp., 1986.

Zolnay László: Kincses Magyarország. Középkori művelődésünk történetéből. Bp., 1977.

Kubinyi András: A középkori anyagi kultúra kutatása és néhány módszertani problémája. In: Aetas 1990. 3. sz. 51–67. p.

Tóth István György: A magyar művelődés a kora újkorban. In: Magyar művelődéstörténet. Főszerk. Kósa László. Bp., 1998. 149–157. p.

E. Kovács Péter: Hétköznapi élet Mátyás király korában. Mindennapi történelem. Bp., 2008.

Maksay Ferenc: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. I–II. Bp., 1990.

Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor. Főszerk. Kőszeghy Péter. I.–XIV. Bp., 2003–2014.

Takács Sándor: Régi magyar nagyasszonyok. Bp., 1982.

Óra, szablya, nyoszolya. Életmód és anyagi kultúra Magyarországon a 17–18. században. Szerk. Zimányi Vera. Bp., 1994.

Szende Katalin: Otthon a városban. Társadalom és anyagi kultúra a középkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen. Társadalom és Művelődéstörténeti Tanulmányok 32. Bp., 2004.

Kubinyi András: A parasztság hétköznapi élete a középkori Magyarországon. In: A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 17. 1984. 221–231. p.

Gazdaság és gazdálkodás a késő-középkori Magyarországon. Gazdaságtörténet, régészet, anyagi kultúra. Szerk. Kubinyi András et alii. Bp., 2008.

Kelényi Borbála: Késő középkori magyar fő- és köznemesi női végrendeletek (1440–1526). Doktori disszertáció kézirat. Budapest, ELTE BTK, 2015.

Magyar Kódex. Lovagkor és reneszánsz. Magyarország művelődéstörténete 2. (1301–1526.) Főszerk. Szentpéteri József. Bp., 1999.

Magyar Kódex. Szultánécsászárbirodalmában.

Magyarország művelődéstörténete 3. (1526–1790.) Főszerk. Szentpéteri József. Bp., 2000.

Központok a Zala mentén. A Göcseji Múzeum állandó kiállítása. Katalógus. Főszerk. Vándor László. Zalaegerszeg, 2002.

Bilkei Irén: A zalai köznemesség tárgyi kultúrája, életmódja a 16. századi hiteleshelyi oklevelek alapján. In: Levéltári Szemle 2002. I. sz. 10–22. p.

Hiteleshelyi oklevelek, hatalmaskodások

Bilkei Irén: A zalavári és a kapornaki konventek hiteleshelyi tevékenysége a Mohács utáni évtizedekben. In: Loca credibilia. Szerk. Fedeles Tamás – Bilkei Irén. Egyháztörténeti tanulmányok IV. Pécs, 2009. 87–130. p.

Bilkei Irén: Hatalmaskodási esetek a zalai konventek Mohács utáni hiteleshelyi okleveleiben. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv XXII. Szerk. Kujbusné Mecsei Éva. Nyíregyháza, 2021. 153–164. p.

Az élet színterei, lakókörmények

Vándor László: A középkori várépítészet Zalában. In: Zala megye ezer éve. Főszerk. Vándor László. Zalaegerszeg, 2001. 49–52. p.

Vándor László: Zalai castellumok kutatásának eredményei. In: Castrum Bene 2. 1990. Bp., 1992. 203–216. p.

Bilkei Irén: Késő középkori és kora újkori zalai várak az okleveles forrásokban. In: Castrum. A Castrum Bene Egyesület folyóirata 2019. 1–2. sz. (22. sz.) 107–122. p.

Bilkei Irén – Vándor László: Egurscug birtoktól Egerszeg végváráig. Fejezetek Egerszeg történetéből a kezdetektől a 16. század végéig. Zalaegerszegi Füzetek 16. Zalaegerszeg, 2020.

Kvassay Judit: Régészeti adatok a Zala megyei 15–16. századi háztípusokhoz. In: Nyugat-Dunántúl népi építésze. Szerk. Cseri Miklós. Szentendre–Velem, 1996. 183–196. p.

Életmód – táplálkozás, ruházkodás

Montanari, Massimo: Éhség és bőség. A táplálkozás európai kultúrtörténete. Európa születése. Bp., 1999.

Kisbán Eszter: Táplálkozáskultúra. In: Magyar Néprajz IV. köt. Életmód. Bp., 1997. 417–584. p.

Benda Borbála: Étkezési szokások a magyar főúri udvarokban a kora újkorban. Archivum Comitatus Castriferrei 6. Szombathely, 2014.

Füreder Balázs: A „hosszú reneszánsz konyhakultúra” magyar nyelvű szakácskönyveinek bemutatása és összehasonlító elemzése. Doktori disszertáció kézírata. Debreceni Egyetem. 2009.

Somoskői Viktor: Az elejtett vad felhasználási formái a középkori Magyarországon. In: Agrártörténeti Szemle 2019. 1- 4. szám. 37-42. p.

R. Várkonyi Ágnes: Az öltözködés filozófiája. In: Történelmi Szemle 2011. 4. sz. 503-536. p.

Régi magyar öltözködés. Viseletek dokumentumok és források tükrében. Magyar Hírmondó. Szerk. Mojzsis Dóra. Bp., 1988.

Bilkei Irén: Fényűzés a 16. századi dunántúli nemesasszonyok öltözködésében. In: A fogyasztás társadalomtörténete. Rendi társadalom – polgári társadalom 18. Budapest –Pápa, 2007. 61-66. p.

Életmód – tisztálkodás, utazás, zarándoklat

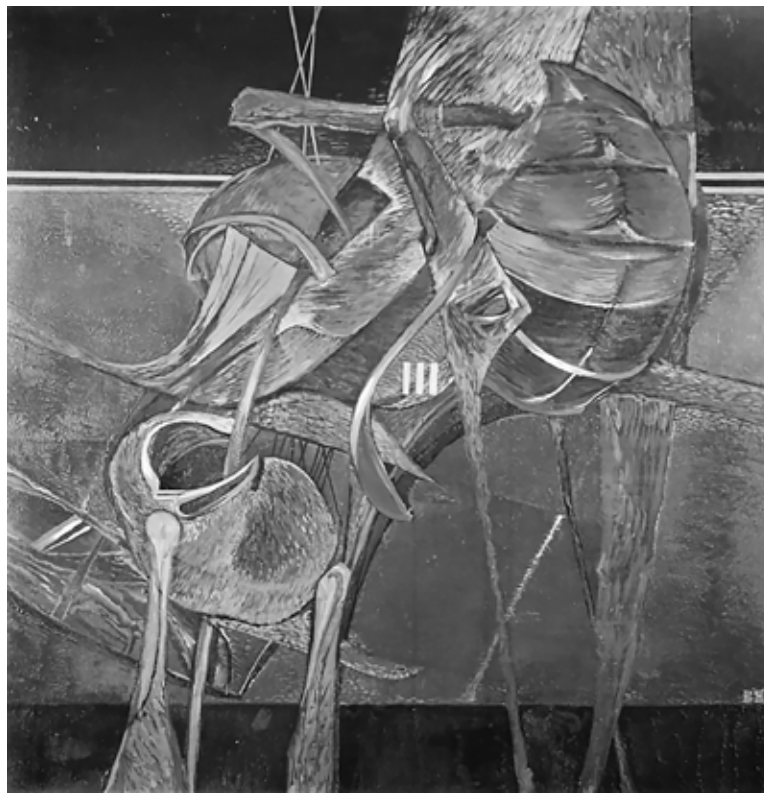
Bilkei Irén: Gyógyulás és szórakozás. Fürdőkultúra a középkori és kora-újkor Magyarországon. In: II. Zalaegerszegi egészségturizmus kiállítás és konferencia. Tanulmánykötet. 2019.

Kanász Viktor: A Rómába induló főúr végrendelezik. Kanizsai László itáliai zarándoklatáról, testamentumáról és haláláról. In: Micae Mediaevales IX. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról. Bp., 2020.

Bilkei Irén: Utak és utazások a középkorban. In: III. Zalaegerszegi egészségturizmus kiállítás és konferencia. Tanulmánykötet. Zalaegerszeg, 2020.

Íráskultúra, oktatás, mentalitás

Bilkei Irén: Írás és könyv a 16. századi Dunántúlon. In: Zalai Múzeum 25. Szerk. Kostyál László. Zalaegerszeg, 2020. 81-90. p.

BEDŐ SÁNDOR:
Barcsi
csendélet
1991

Kolozsi Orsolya

Isten által elhagyott világ

Tar Sándor *A te országod* című
kötetének utolsó tíz szövegéről

Tar Sándor harmadik kötete, *A te országod*, 1993-ban jelent meg a Századvég Kiadó gondozásában. A gyűjteményes kötet korábban megjelentés új írásokat egyaránt tartalmazott: a szerző első kötetéből (*A 6714-es személy*, 1981) öt írást, a másodikból (*Mért jó a póknak?*, 1989) szinte az összeset, tizenkét novellát vett át, és ezeken kívül tíz új elbeszéléssel bővítette a viszonylag lassan épülő életművet. Az addigi oeuvre megkritkított egybeszerkesztése nyomán láthatóvá vált, honnan indult és merre tartott a kilencvenes évek elején a debreceni író. Az első könyvből beválogatott szövegek alapján például úgy tűnt, hogy a szürreális vagy az avantgárd irányába mozduló írások egyáltalán nem kerültek át ide írások nem állták ki az idő próbáját; de nemcsak ez, hanem ennek az egyelőre még kis terjedelmű korpusznak az irányváltásai, hangsúlyeltolódásai is megfigyelhetővé váltak. A debütáló kötet sokszor emlegetett szociografikus szemlélete megmaradt ugyan, de az átfogó, egy-egy kisebb társadalmi csoport életét megjelenítő tablók (mint amilyen *A 6714-es személy* vagy az *Éjszakai műszak*) helyét egyre inkább átvették az egyéni sorokat feltáró szövegek, már a második kötetben is (*Csóka, Vízipók, Otthonaim, Mésztelep* stb.), de az új írások között egyértelműen. Az első kötet tematikus és formai sokszínűsége után a második nagyobb rendezettségűt mutat, az egyes írásokat tematikus azonosságok kötik össze, és ezt még a novellák elrendezése is felerősíti, szinte ciklusokra osztható. *A te országod* új szövegei sem széttartóak, hanem visszatérő témák és hasonló szövegalakítási eljárások mentén csoportosíthatóak. Írásom további részében kizárólag a tíz, újonnan megjelenő szöveget vizsgálom, elsősorban a recepció tükrében, olyan elemzési szempontok rövid vizsgálatával, melyek a kötet egészére nézve érvényesek lehetnek, kiindulópontot adhatnak az egyes szövegek komplex elemzéséhez.

A te országod a megjelenésekor nagy figyelmet kapott, a legfontosabb irodalmi folyóiratok szinte kivétel nélkül foglalkoztak vele. A kritikák egyhangzóan pozitívak voltak, és alapvetően közös értelmezési irányokat jelöltek ki, hasonló, legfeljebb hangsúlyok tekintetében különböző interpretációkat alkottak. Megegyeztek abban, hogy Tar Sándor ebben a kötetben is folytatta a tőle megszokott világ ábrázolását, továbbra is a periféria, a kiszolgáltatottság, a szegénység írója maradt, tipikus „tájai” is változatlanok, elsősorban a gyár, a munkásszállók és egyre hangsúlyosabban a tanya jelentek meg, mint legfontosabb helyszínek. Mészáros Sándor kritikájában

a „vereség írója”¹ kifejezéssel illetve a szerzőt, Sneé Péter pedig így fogalmazott: „(...) a testi-lelki nyomorúság bemutatását senki akkora erővel és olyan szavahihetően nem folytatta irodalmunkban, mint Tar Sándor.”² A recenzensek egyetértettek abban is, hogy Tar hősei „végtelenen determináltak”,³ olyan szubjektumok, akik „sorsukat nem alakítják, hanem elszenvedik”.⁴ Többen érintették az író munkásságával kapcsolatban rendre előkerülő fikció és realitás ellentétpárt, szoros összefüggésben a szociográfia vagy irodalom kérdésével. Az elbeszélői nézőpont kérdése is előkerült az egyes interpretációkban, Mészáros például a „tragikus részvét”⁵ pozíciójának nevezte, ugyanúgy, ahogyan Cs. Nagy Ibolya⁶, Závada Pál esszészerű írásában pedig egyenesen „részvételi férifiangyalnak” hívta⁷ az egyes szövegek háttérében álló elbeszélőt. A kritikák mind hasonlóan látták azt is, hogy Tar a szociográfia teréből mintha egyre inkább átlépett volna az emberi lélek terébe, a szegénységet nem mint társadalmi jelenséget, hanem mint egzisztenciális léthelyzetet mutatva meg *A te országodban*. Az új írásokban a személyes sors, az egyén életcsődje fontosabbá vált, mint a korábban előtérben álló történeti-szociológiai dimenzió.⁸ A kilencvenes évek domináns irodalmi áramlatai a nyelvfilozófiai kérdések felé fordultak, az elbeszélés nehézségeit helyezték a középpontba, Tar Sándor prózája azonban – ehhez képest – az indulástól „korszerűtlen” maradt, ebben szintén egyetértettek a recenzensek. Többen felvetették még, hogy a bibliai motívumok és a transzcendencia vagy annak láthatóvá tett hiánya új elemként jelentek

meg⁹, és vannak, akik irodalmi párhuzamokat kerestek: Závada Pál Gelléri Andor Endréhez hasonlította¹⁰, Károlyi Csaba pedig Kafkát, Beckettet, Krasznahorkait, Sziij Ferencet és Bodor Ádámot is emlegette¹¹ lehetséges irodalmi párhuzamokként.

A te országod tíz új szövege nagyrészt „sorsmonológ”¹², egy-egy élettörténet zárt, időrendben építkező elbeszélése, jellemzően több évtizednyi életút összefoglalása. Jeltelen és mégis tipikus emberi sorsok vonulnak fel a szövegekben, közös bennük, hogy kivétel nélkül hanyatlástörténetek, a kiszolgáltatottság, a determináltság fojtogató történetei. Az elbeszélők, hősök képtelenek kitörni saját világukból, egy pillanatig sincs esélyük a jobb életre. Az írások szereplői olyan emberek, „akiknek életére rátenyerelt a kor, akiknek csakugyan semmi egyéb nem jutott, mint a végkimerülésig tartó robot.”¹³ A társadalmi háttér ezekben a szövegekben már nem kizárólagos (de azért továbbra is nélkülözhetetlen), mint az első kötet esetében. Itt már a sorsok, az egyén tragédiája, a benne lecsapódó hatások érdekesek. Mintha mindegy lenne, hogy a tévesítés vagy a privatizáció időszakában veszíti el az egyén mindenét (földjét, munkáját), a lényeg, hogy a megnyomorított, mindentől megfosztott kisemberek akár parasztok (*A föld szaga, Zártkert*) akár munkások (*Forgósél, A te országod, Vince mesél*), vagy egyszerre mindkettő (*Elejétől a végéig, Ez is elmúlt*), minden írásban olyan emberek, akiket becsaptak, elárultak, és akiknek kitartó erőfeszítései nem vezettek sehová. A gyárat felszámolták, a munkásotthont bezárták, a földet elvették, esetleg adtak

1 Mészáros Sándor: Mit jelent szegénynek lenni. *Alföld*, 1993/9. 63.

2 Sneé Péter: Eladtak mindent. *Kortárs*, 1993/8. 111.

3 Sneé Péter, i.m. 111.

4 Károlyi Csaba: „Hirtelen csend lesz és semmi.” *Nappali Ház* 1993/4. 116.

5 Mészáros, i.m. 63.

6 A „részvét” kifejezést használja. Cs. Nagy Ibolya: *A te országod*. *Hitel*, 1994/1. 110.

7 Závada Pál: Föltárás és teremtés- *Nappali Ház*, 1993/4. 125.

8 Szilágyi Márton: *De profundis*. *Holmi*, 1994/1. 118.

9 Az eddig említetteken kívül Bán Zoltán András *A savanyítóban* című kritikája is kitér erre (*Holmi*, 1993/7–8.), illetve Nagy Boglárka *Más világ* című, alapos írásában is felbukkan (*Jelenkor* 1994/4.)

10 Závada Pál, i.m. 124.

11 Károlyi Csaba, i. m. 116.

12 Radics Viktória nevezi így ezeket az írásokat. (Radics Viktória: *A végtelen horizontális*. *Nappali Ház* 1993/4. 109.)

13 Sneé Péter, i.m. 246.

helyette használhatatlan másikat. Nemcsak megélhetések számolódnak fel, hanem ezzel egyidőben komplett életek, sorsok törnek derékba, az ember kiszolgáltatott a mindenkori hatalomnak. Ebben a kötetben már nem a hatalom működése, az egyes társadalmi rétegek ábrázolása a lényeg (természetesen az is, hiszen a két dolog azért szorosan összetartozik), hanem az ember, aki állja azt. Azaz csak állná, ha képes lenne rá, helyette azonban összeomlik, gyilkossá válik, megbetegszik vagy inni kezd, ahogyan a hősök mindegyike. És nincs feloldozás, nincs boldog befejezés az egyes novellák végén, helyette marad a csend, a döbbenet és a tehetetlenség csöndje. A kötet címadó novellája kapcsán jegyzi meg Mészáros Sándor, hogy „akkora csend ritkán van írás végén.”¹⁴ De nemcsak *A te országod* zárata ilyen, hanem például a *Zártkert* című írásé is: „ (...) úgy érzi, a lüktetéstől lassan felrobban az agya, mert nem tud egy percre sem megnyugodni, az ajtón át olyan más, olyan furcsa kezd lenni a világ, mintha sötétedni kezdene, a boroskancsó valahogy elválk a kezétől, kapna utána, hirtelen csend lesz és semmi.”¹⁵ Vagy az *Elejétől a végéig*, melynek az utolsó szava a *vége*, mindössze ennyi, semmi más. A *Vince mesél* zárata („Kösz, ha végig olvastad. Ne csinálj semmit.”)¹⁶ is hasonló, egyértelműen jelzi, hogy nem vár semmit a hallgató féltől, itt már nem lehet mit tenni, ugyanúgy, ahogyan a többi sorssal sem, hiszen mind végérvényesen és visszafordíthatatlanul zátonyra futott. Talán az egyetlen elbeszélés *A föld szaga*, melynek befejezésében ott pislálkol a remény („Valamelyik gyökér talán még kihajt.”)¹⁷, de ez a remény már nem az elbeszélőre vonatkozik, hanem a későbbi időkre, az őt követő generációkra. Ezek a semmibe vezető, hirtelen csenddel záruló befejezések két dolgot jelezhetnek: egyfelől megoldás nélkül, egyfajta döbrent csendben hagyják magára a befogadót, olyan helyzetben, melynek nincs, mert nem is lehet megoldása. Másrészt pedig ezekben a csendekben benne van az is,

hogy nincs mit tenni, az itt szereplők már nem abban a reményben mondják monológjaikat, hogy segítséget kapjanak, vagy mert megoldást várnak, bár helyzetükre nem mindig képesek reflektálni, azzal tökéletesen tisztában vannak, hogy számukra már nincs segítség.

Tar Sándor szereplői tragikus hősök, de nem a görög tragédiák hősei, bukásukban ugyanis nincs katarzis, semmiféle fenség, kisszerűek (mint Móricz sok hőse, például a közismert *Tragédia* című novellában), elbukásuk felesleges és feledhető, hiszen nem fontosak senkinek. De miért kerülnek ilyen helyzetbe ezek az emberek? Miért éppen ők népesítik be az örök vesztesek országát? Az első írás, *A föld szaga* gazdálkodó elbeszélője a tagosítás, a térszbe erőszakolások áldozatává válik, *A te országod* főhőse a rendszerváltás, a gyár felszámolásának kárvallottja, a *Gyuri* című írás fiatal hőse pedig a kötelező katonai szolgálat prédájává válik, de az összes hősrre igaz, hogy veszteségek sorozataként éli meg az életét. Ezeket a hanyatlástörténeteket Tar kétféleképpen meséli: egyes szám első személyben, monológ-szerűen és egyes szám harmadik személyben, a kívülálló pozíciójából. A kötet harmadik részének tíz szövege nagyrészt két elbeszéléstípusba sorolható be, ezek közül az egyik az egyes szám első személyű elbeszéléseket tartalmazó csoport, melyben a monológforma a meghatározó (elsősorban *A föld szaga*, *Elejétől a végéig* című írásokban). A szociográfus, pályája elején gyakran interjúztató Tar ezekhez a magnóra felvett mélyinterjúkhoz vagy ún. életinterjúkhoz hasonló szövegeket alkot, ahol a hősök beszélnek el saját sorsukat. Ezen kívül az egyes szám harmadik személyben tudósító elbeszélések alkotják a másik csoportot, ide tartozik a többi szöveg, ezek közül formaileg kísérletezőbbnek számít a kötetet záró *A gyár, ahol élünk*, mely egy litániára emlékeztető, szinte már szabadversszerű alkotás, és az egész könyv summázataként is felfogható; valamint a *Gyuri* című szöveg, melyben egy titkárnő igyekszik rekonstruálni egy tragikusan fiata-

14 Mészáros Sándor, i.m. x

15 Tar Sándor: *A te országod* 244.

16 TS 315

17 TS 224

lon elhunyt, az életének öngyilkossággal véget vető kiskatona életét a rendelkezésére álló hivatalos dokumentumok alapján. Az egyes szám első személyű és az egyes szám harmadik személyű elbeszélést keveri az *Ez is elmúlt*, melynek főhőse hol belső, hol külső nézőpontból beszél saját szomorú életéről: „Úgyis mondhatnám, hogy akkoriban kezdődött a kettős látás nálam. Egyszerre kezdtem látni a saját dolgaimat, meg a többit, a környezetet.”

A szövegekben – elbeszélésmódtól függetlenül – közös, hogy szerkezetük zárt, kötött, az eseményeket időrendi sorrendben vonultatja fel, elsősorban a klasszikus realista szövegépítkezést követi. Az egyes szám harmadik személyű elbeszéléseiben is nagymértékben beleépíti szereplői megszólalásait (elsősorban szabadfüggő beszéd formájában tagozódnak ezek a szövegekbe), ez azért fontos, mert véleményem szerint Tar Sándor igazi erőssége (melyet sokszor és sokan igyekeztek már meghatározni, hiszen látszólag olyan eszköztelen a prózája, mégis nagyon erőteljes hatású) abban rejlik, hogy kiválóan képes az élőbeszéd imitálására, mert annak tempóját, dinamikáját, fordulatait, szüneteit, elhallgatásait kiválóan ismeri. Az általa ábrázolt hősöket is elsősorban beszédmódjuk segítségével jellemzi, építi fel. Mindegy, hogy monológyszerű egyenes beszédük, vagy az elbeszélésbe ékelt függő beszédük alapján érzékeljük az általa teremtett fiktív szubjektumokat, mindvégig autentikusnak tűnnek, akiknek nyelvi megoldásaik pontosan ugyanúgy illenek az ábrázolt világba ahogyan öltözetük, szokásuk, az általuk belakott terek.. Nemcsak szereplőinek jellemrajzát, de az őket meghatározó társadalmi körülményeket és az abból fakadó létállapotot is elsősorban ennek a nyelvnek a segítségével mutatja meg, „nyelvi- leg és egzisztenciálisan értelmezi és jeleníti meg a szegénységet.”¹⁸ Szegénynek lenni nem

pusztán a pénz hiánya, az embert körülvevő tárgyi világ kopottsága, hanem léthelyzet, olyan fokú kiszolgáltatottság, mely a szubjektum egész viselkedését meghatározza, s mely nyelvében is ott él. Ezekben a novellákban Tar hősei nemcsak fizikailag, hanem nyelvi- leg is kiszolgáltatottak,¹⁹ szinte dadogva, a szavakat keresve, elhallgatásokkal, hiányos mondatokkal és semmitmondó nyelvi panelekkel próbálják meg elmondani élettörténeteiket. Mivel nyelvi megfosztottságban, nyelven kívüliségben élnek, nem képesek artikulálni önmagukat, elmesélni, s így megérteni saját történetüket. Redukált, rontott nyelvük tökéletesen illeszkedik abba a világba, melyet pár skiccel, mégis rendkívül pontosan köréjük rajzol a szerző. A szereplők gyakran maguk utalnak arra, hogy nyelvi eszközeik elégtelenek, vagy egyenesen hiányoznak: „Hát, nem tudom.”²⁰ (*A föld szaga*) „Nem lehet ezt kifejezni.”²¹; „Most nem tudom jobban kifejezni.”²² (*Ez is elmúlt*), illetve, hogy nem jut eszükbe, amit mondani szeretnének: „Sipos akart még valamit mondani, de nem jutott eszébe semmi.”²³ (*A te országod*) Az elmondottak értelmezését jellemzően egyszerű, gyakran hangoztatott közhelyek helyettesítik: „De hát manapság már semmin se lehet csodálkozni.”²⁴ (*Ez is elmúlt*) A mondatok szerkezete sem mindig tökéletes, az egyszerű mondatok a gyakoriak, az összetettek néha rontottak, hibásak vagy hiányosak: „De Marika, tudja, hogy azt is utálok, aki iszik, nemhogy én.”²⁵ (*Forgósél*)

A történetek szereplői a korlátozott nyelvi kód miatt nem tudják megfelelően kifejezni magukat, a sorsukat, hiszen nyelvi hátrányuk nemcsak a kifejezés, hanem egyben a megértés hátránya is. Végig tudják mesélni, ugyan a történeteket tárgyyszerűen, de reflexióra csak elvétve képesek, ezért ezekben a szövegekben a több nézőponttal való játék nem igazán valósulhat meg, legfeljebb akkor, ha az

18 Mészáros Sándor, i.m. 65.

19 A nyelvi kiszolgáltatottságot Mészáros Sándor és Szilágyi Márton is említi már idézett kritikáiban.

20 TS 209.

21 TS 343.

22 TS 347

23 TS 291.

24 TS 358.

25 TS 319

elbeszélő nézőpontjával kerül szembe vagy egészül ki a szereplőé. De mi a helyzet a szövegek narrátoraival? Ki az, aki ezeknek a tragikus sorsú hősöknek a történeteit elmeséli, elsősorban az egyes szám harmadik személyű elbeszélések esetében? Mészáros Sándor többször hivatkozott kritikája szerint az elbeszélő distanciát teremt a szereplőtől, másképp nem tudna ezekről a margón kívüli sorsokról beszélni, ugyanakkor ezt a távolságot nem az ironia által, sokkal inkább a „tragikus részvét”²⁶ segítségével teremti meg. Károlyi Csaba a kötetéről írt recenziójában hasonlóan látja: elbeszélői „nem érzékenyülnek el és nem is ideologizálják meg ábrázolt világukat. A szenvtelenség ebben az esetben nemcsak a mézőlyi értelemben vett művészi *őszinteség*, hanem az írói szolidaritás egyetlen járható útjának is látszik.”²⁷ Tulajdonképpen ugyanazt mondja, amit Mészáros, a részvét, a szolidaritás nem a magyarázatokban, a sorsok értelmezésében, az elbeszélő állásfoglalásában artikulálódik, hanem éppen abban a távolságban, melyet hőseitől tart, s melynek segítségével minden szöveg elbeszélője képes arra, hogy minimalista és realista módon számoljon be arról, ami van, semmi többről; ne tegyen hozzá és ne vegyen el belőle. A póre és látszólag tárgyilagos tudósítás képes a szenvedés lényegének megragadására, és így a szolidaritás megvalósítására. Bár nem *A te országod* kapcsán, de hasonló következtetésre jut Valastyán Tamás²⁸ is, mikor összehasonlító tanulmányában egy-egy Móricz- és Tar-szöveg elbeszélői pozícióját vizsgálja. Míg Móricznál a szenvedélyt, addig Tar Sándor esetében a szenvtelenség kifejezést látja kulcsfogalomnak. A Tar-szövegek fegyelmezett narrátorai a leírhatatlan szenvedést a szenvedést elbeszélő narráció tárgyilagosságával szólaltatják meg, nem értelmeznek, nem válogatnak, átengednek magukon mindent. Valastyán szerint az elbeszélői tekintet „rezzenetlen”, távolságot tartó, de megkérdőjelezhetlenül részvételi. A tíz új elbeszélés közül az egyik legsikerültebb, az első kötet tablószerű

szociografikus írásainak nyomát őrző *Zártkert* leíró részei tökéletesen példázzák azt a minimalista, realista alapozottságú ábrázolásmódot, ahol az értelmezés, a kommentár teljes kiiktatása mellett, a pusztán szenvtelen leírásokkal érzékeltetni lehet egy hely, egy közeg elviselhetetlenségét vagy akár egy emberi élet tragikumát: „Karasné a nyárikonyhában fekszik az ágyon, a besötétített ablakon alig tör át a fény, mégis meleg van, elhízott testéből zihálva törnek fel rövid lélegzetek, a mocskos asztalon pálinkásüveg, tányér, liszteszacskó, meg mindenféle lim-lom, mellette a kiságyon egy rövidre nyírt hajú harmincévesforma nő? gyerek? himbálja magát törökülésben, néha érthetetlen szavakat hörög fel, egyik kezével az ágyékán matat.”²⁹ Ezekre a tárgyilagos, mégis néhány szóban a papírra vetett leírásokra rengeteg példa van, voltaképpen ebből épül fel az egész kötet. Tar Sándor úgy kelt erős érzelmeket az olvasóban, hogy elbeszélés módjában nyoma sincs az érzelmeknek. Mint egy dokumentarista fotós, a befogadó elé teszi, ami van, az érzelmeket, a dühöt, a tehetetlenséget, a haragot pedig rábízta az olvasójára. Nem a szövegben magában, hanem a befogadás aktusában teremtődnek meg ezek az emóciók.

Az emberi világ margójáról is lecsúszó, testileg, lelkileg kiszolgáltatott hősök kitől és honnan várhatnak segítséget? Vajon becsempészhető ebbe a világba a remény? A történelem, a politika, a társadalmi működések ezt a realitást szintjén nem teszik lehetővé, de megmaradhat a transzcendens iránti vágy, a létezőn túlba való kapaszkodás lehetősége. A már többször idézett recenzensek közül többen is felhívják a figyelmet arra, hogy a harmadik kötetben megjelennek olyan bibliai utalások, az Isten létét firtató kérdések, melyek az első két könyv esetében nem voltak jellemzőek. Szilágyi Márton szerint „új fejlemény a novellákban a biblikus utalások és toposzok feltűnése – erős kontrasztjaként annak, hogy a Tar által teremtett távlattalan világban a transzcendenciának is csak hiányként van helye.”³⁰ Károlyi Csaba

26 Tar írói pozíciója a tragikus részvété, írja Mészáros. Mészáros Sándor, i.m. 63

27 Károlyi Csaba i.m. 116.

28 Valastyán Tamás: A szenvedés narrációja. Alföld, 2005/9. 46–52.

29 TS 225.

30 Szilágyi Márton, i.m. 118.

a kötet hőseit a Kafka, Beckett, Bodor Ádám vagy Krasznahorkai világaiból ismert Istentől elhagyott véglényekhez hasonlítja. Isten valóban ott van ezekben a szövegekben, de éppen azért van ott, hogy hiányzik. Hiánya az első két kötetben nem volt ilyen látható és kézzelfogható, ebben a tíz új szövegben azonban tapinthatóvá és ordítóvá válik ez a hiány. Az, hogy az írásokban szereplő figurák nemcsak az emberek, hanem Isten országából is kiűzettek, ez pedig már a címben is megjelenik. A kötet címe kétféleképpen érthető: egyrészt a kereszténység legismertebb imájából vett szó szerkezet, mely Isten országának eljövetelét hirdeti, a transzcendens felé tágitja az értelmezést, ugyanakkor ezzel élesen szemben áll a földön megtapasztalható ország, a kommunizmus, majd a privatizáció ígérete, mely szerint ez itt a ti országotok, a *te országod*, önmagadnak (is) építéd. Ez a két ország nem is lehetne különbözőbb, a földi pokol és a túlvilági ország, Isten országa között hatalmas szakadék tátong, azonban Tar hősei ezt meg sem tudják fogalmazni, erre utal a címadó novella zárata is, melyben a főhősnek nem is jut eszébe az ima folytatása, meg igazából semmi, az sem, miért vette elő. Olyan emberek a főhősök, akiket nemcsak kivetett a társadalom, de elhagyott az Isten is. Már az első novellában felbukkan ez az életműben ilyen hangsúlyosan korábban még nem megjelenő problematika. A *föld szaga* idilli indításában hangzik el az egyes szám első személyben megszólaló főhős-elbeszélő szájából, hogy a falu határában álló hatalmas nyárfa „Isten jelenése volt, hogy tudassa, láttassa, itt van, jelen van.”³¹ Ahogyan ennek az alapvetően hívő, templomba járó hősnek az élete egyre tragikusabb fordulatokat vesz, többszöri kisémmizése, a gyermekei szeretetének, majd feleségének elvesztése közben folyamatosan veszíti el hitét is. Az első időkben elfogadja a sorsát („... de mondtam neki, hogy hagyja, amit az Isten elvett, abba bele kell nyugodni...”³²), Isten

akarátának tudja be, de az egymásra következő nehézségek után kezd elfordulni Istentől, és eljön az életében a pont, egy váratlan és erős rosszullet, amikor elveszíti Istent és a hitét: „De nekem Isten megsúgta az igazat, kint álltam az udvaron, valahogy hirtelen meg kellett állnom, és izzadtam, izzadtam, de menni meg nem tudtam egy lépést se. Se kiáltani, szólni, semmit. Na, mondom magamban, most hagyott el az Isten. Most ment ki belőlem. Mert az előbb azt mondtam, hogy nincs Isten. Hát azt úgy kell érteni, hogy nekem, velem nincs többé. Itt hagyott magamra, minden bajommal.” (219.) Nemcsak a társadalom, az aktuális politikai hatalom, hanem az Isten általi elhagyatottságot is el kell szenvednie az elbeszélőnek, akit Isten úgy hagy el, hogy szólni sem tud. Ezt az állapotot később a Paradicsomból való kiűzetésnek nevezi, és végleg elhagyja a hitét. Az *Elejétől a végéig* elbeszélője is hasonló utat jár be, bár vallásos nevelésben részesül, nem talál rá a valódi hitre, és amikor szerelme elhagyja, a Bibliából, egész pontosan Dániel próféta látomásaiból olvas fel neki. Az ő ószövetségi könyve részben apokaliptikus látomásokat tartalmaz az Istent nem féltő nagy birodalmak pusztulásáról, s így akár párhuzamba vonható az elbeszélő által befogott történelmi időszak (a kommunizmus időszaka egészen a rendszerváltásig) pusztulásával, de vagy kevésbé konkrétan olvasva akár az emberi élet szükségszerű pusztulásával is párhuzamba állítható. Ennél kevésbé hangsúlyosan, de a többi írásban is felbukkan az Istentől magára hagyott világ képe és az ezzel kapcsolatos szorongató kérdés („és egyáltalán, miért nincs isten, legalább egy”³³; „miért hagyja az isten, miért?”³⁴; „Én ugyanis nem hiszek istenben, mert repülő voltam, és soha nem láttam ott fent senkit.”³⁵) sőt ez a probléma a szerző egyik, a recepció által kevésbé tárgyalt versében is felbukkan. Tar pályája elején több verset is írt, ezek közül az egyik, már a címében is nagyon erős bibliai vonatkozást jelző

31 TS 209.

32 TS 213.

33 Ez is elmúlt, TS 342

34 Zártkert, TS 235.

35 Forgószél, TS 316

szöveg 1970-ben jelent meg az Alföld hasábjain,³⁶ címe *Keresztelő Szent János panasza, melyeket a biblia nem írt meg*:

*idős ember létemre uram
nekem kell keresztelnem
e nyűg hallatlan víziszonyom van és
most képzelje a minap
valamelyik kandin kérdé
míg igéimet mormolva a szent
vízzel érintém: mondja
valóban van-e isten
s e helytelen kérdést talmi kuncogással
kísérvén továbbállt de megtudtam
valami ács fia volt
még hogy van-e isten
hát tudom én?*

Az áthajlásokkal tűzdelt szabadvers beszélője, Keresztelő Szent János paradox módon az Úrhoz szól, hogy neki mondja el, nem tudja, létezik-e Isten. A kérdésként nyitva maradó probléma láthatóan foglalkoztatja a szerzőt és ezt meg is jeleníti harmadik kötetének új írásaiban, általában mellékszálként, de a már említett első novellában nagyon is nyíltan és félreérthetetlenül. Létezhet-e Isten, ha ilyen a világ, hihetünk-e benne, ha hagyja, hogy ez történjen? – a szereplők visszatérő kérdése, és ez meg is marad a későbbi kötetekben is.³⁷

Ha már a transzcendens, illetve annak hiánya felmerült, érdemes megvizsgálni, milyen, rejtettebb jelentések szöhetnek még át ezeket a rafináltan realista, kevés eszközzel operáló, mégis rétegzett prózát ebben az időszakában. Noha a kötet megjelenése után napvilágot látott kritikák egyike kifejezetten kitér arra, hogy a szövegeket a „metaforikus, rejtjelezett utalások teljes hiánya”³⁸ jellemzi, ezzel az állítással lehet vitatkozni, még akkor is, ha Tar prózája természetesen nem látványosan metaforikus, sokkal inkább, klasszikus, hagyományos, metonimikus nyelvből építkezik. Ettől függetlenül, ha építkezésében, strukturáltságában nem is metaforikus, tartalmaz néhány

metaforát, melyek a szövegek elsődleges jelentését árnyalhatják, módosíthatják vagy fel erősíthetik. Már rögtön az első novella, *A föld szaga* egy ilyen metaforikus képpel indul, egy hatalmasra nőtt nyárfa és annak története, a hozzá fűződő babonák kezdődik az elbeszélő élettörténetének bemutatása: „A falu határában valamikor állt egy hatalmas nyárfa. Úgy hívták, Bényei nyárfája. Tíz ember sem bírta átfogni a karjával, olyan nagy volt. Azt mesélték a régi öregek, régen ott volt az erdő közepe. Ez a Bényei meg egy betyár volt, és ott tanyázott. Szalonnát sütöttek, aztán mikor tovább mentek, vagyis hát befejezték az evést, akkor ez a Bényei leszúrta a nyársat a földbe, és otthagya. Az meg megfakadt, és abból lett az a hatalmas nagy fa.”³⁹ Szinte mitikus, mesei a kezdés, hogy aztán a lepusztult rögválóság világába kalauzoljon majd az elbeszélő. A fa képe egyrészt keretezi a szöveget (a zárlatban is előkerül, ekkor már csak a kivágott fa helyén maradt tuskóként), aláhúzza a pusztulást, a negatív végkifejletet, másrészt a mesék világát idéző bevezetéssel nagy kontrasztot is teremt a szöveg többi részével. A fa rendkívül gazdag szimbólum, itt elsősorban a főhőssel azonosítható metaforaként értelmezhető: a férfi fiatalon a nagyság, a biztonság, a termékenység hordozója, de a külső körülmények hatására, a hatalom általi állandó vegzálás, kitelepítés, kifosztás eredményeként csak egy beteg, öreg, összeszáradt tuskóként végzi. Ez a terebélyes, hatalmas fa és a kivágása után maradt tuskó az egész kötet tematikus lényegét is összefoglalja, a tíz novella mindegyike (a záró szöveget leszámítva) pusztulás- és hanyatlástörténet. Ugyanígy metaforikusnak tekinthető az az álom, melyet az *Elejétől a végéig* én-elbeszélője mesél, olyan rész a szövegben, mely többletjelentéssel gazdagítja a férfi élettörténetét, melyet ő csak panelekben, leegyszerűsítve tud elmondani. Az agresszív, alkoholista apa mellett felnövő fiú álma a következő: „... aztán egyszer álmomban az erdőben jártam, köd volt a fák között, mint eső után, ma is emlékszem,

36 Alföld, 1970/4. 13.

37 Szilágyi Márton külön tanulmányban foglalkozik is ezzel a kérdéssel. Szilágyi Márton: A Sátán fogságában. Tar Sándor novelláinak biblikus közege. Eső, 2005/4.

38 Cs. Nagy Ibolya, i.m. 111.

39 TS 209.

lassan lebegtem valami felé, ami alig látszott, csak fénylett, villogott, mint az ezüst, először mintha egy ló lett volna, átviláglott a fák törzsén, aztán mintha egy trón, palástokkal, nagy, hatalmas, tudtam, hogy ott van Isten, most látni fogom, öröm volt és félelem, aztán láttam is ott ülni valakit, aki pont olyan volt, mint apám. Részegen. Mellette a veder, amibe köpködni szokott, meg hányni...”⁴⁰ Az idézett részben nemcsak a fentebb már tárgyalt istenkeresés és Isten hiánya mutatkozik meg, de az álomkép szimbolikusan-metaforikusan is igen telített. Az erdő, a köd, a bolyongás olyan irodalmi toposzok, amelyek hagyományosan a kiútkeresés, az eltévedés, a bizonytalanság létállapotát jelenítik meg. Az Istent kereső magatartás, az Istennel való találkozás megghiúsulását látjuk, mert az erdőben felbukkanó fény nem Istent, hanem az apát takarja, aki olyan, mint általában, részeg. A gyermeki álomban az Isten és az apa azonosítása annak a folyamatnak a kifejezése lehet, mely viszonylag jól ismert: a szülőkkal, és elsősorban az apával való kapcsolat formálja az Istenhez való viszonyt is. Az apakép és az Istenkép összefüggései tárulnak itt fel, de mivel ebben a családban az apa nem képes megfelelően funkcionálni, biztonság és iránymutatás helyett csak félelmet, kiszolgáltatottságot és agressziót hoz a családba, így Isten is elérhetetlenné válik, mikor épp megjelenne, képe egybemosódik az örökkön részeg apáéval. Másik példa lehet a *Forgószelel* című szövegben a repülés, mely nem igazi, hanem meglehetősen groteszk módon valósul meg. Az ujját elvesztő, nyugdíj előtt álló Gáspárt a raktárba száműzik, és ezt nagyon nehezen viseli. Rosszul érzi magát attól, hogy ott kell hagynia az addigi életét jelentő üzemet, a gépeket. A raktár vezetője terápiaként a repülést ajánlja neki, persze csak heccből, a raktár fiatal, tizenhét éves tanulója röpteti Gáspárt egy forgószelekben. A szabadság ilyen formájú megnyilvánulása, a szabadulás lehetetlensége vagy grotesksége mellett a fiatal fiúval kialakuló szeretetkapcsolat, a soha meg nem született gyermek iránt vágy, egyfajta szürreális apa-fiú viszony is belemontírozódik.

Már ez a néhány példa is egyértelművé teszi azt, hogy Tar írói világában sokkal több van a pusztaság valóságábrázolásánál, az egyszerű, tárgyilagos leírásoknál. Ezzel együtt írásai ebben a kötetben sem csupán szociográfiák, társadalomrajzok, hanem az emberi kapcsolatokat, a transzcendenciahoz fűződő viszonyt is értelmező szövegek. Helyszínei továbbra is a gyár, a tanya, szereplői félresiklott sorsú, alkoholba vagy betegségbe menekülő emberek, a társadalom számkivetettjei, de ebben a kötetben már nagyon hangsúlyosan ott van Isten keresése, a transzcendencia hiányának keserű tapasztalata is. „Annyi mindent el kellene mondani, hogy az ember bele ne rohadjon”⁴¹ – és Tar fiktív hősei mondják is, mesélik szenvedéssel, kiszolgáltatottsággal teli hanyatlástörténeteiket, de a kimondás nem segít megérte(t)niük velük saját történeteiket, nem hoz megkönnyebbülést, feloldozást: nem segít rajtuk sem ember, sem Isten.

40 TS 250–251

41 ts 318.

Szíjj Márton

Az istenekről majd beszélünk holnap: marginália András László és Babiczky Tibor Tibor Hajótörés szélcsendben című könyvéhez

Amikor András László és Babiczky Tibor felkértek rá, hogy írjak utószó gyanánt pár gondolatot a verseskönyvükhöz, először erre jutottam:

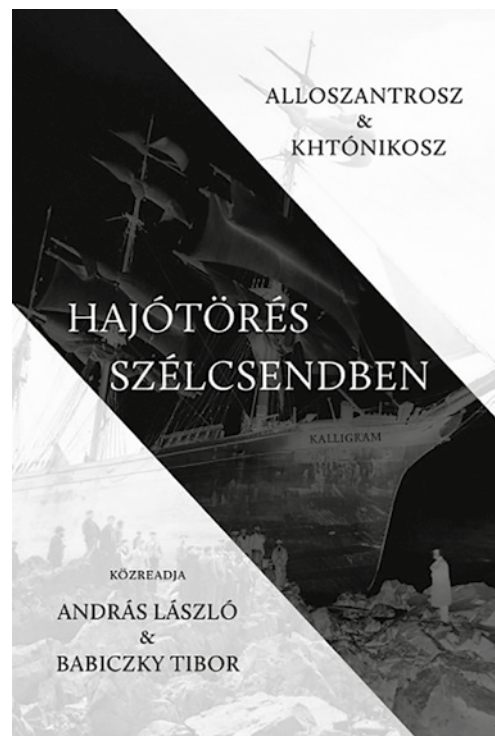
„Alloszantrosz és Khtónikosz két olyan szerzője a klasszikus görög irodalomnak, akik nem az istenek vagy a hőszok világáról mesélnek. A perzsa háború környékén élő Khtónikosz és a Marcus Antonius és Augustus háborújának idején alkotó Alloszantrosz még csak nem is hősi tetteiket regélig el, verseik mégis az öröklétnek szólnak – mert mindannyiunk, a hétköznapi emberek életét, érzéseit, gondjait tárják elénk. Az ember, bizonyos szempontból – teljen el ezer vagy ötezer év – nem változik. Felnövünk, megöregszünk, félünk a haláltól, bánunk, büntudatot növesztünk, menekülünk, szeretünk és szembenézünk. ‘Láttad a tengert, városokat, kikötőket, és a / sorsunk ugyanaz. (...) Aztán már csak élni szeretnél, / fényben, hűvös bort iszogatva, békében, egyedül.’ – olvasható a *Spártai töredék* című darabban.

Alloszantroszról már Plutarkhosz *Párhuzamos életrajzok* című könyvében is találunk anekdotát. Augustus császár személyes jó barátja, Agrippa a római fórumon sétálva egy csemege pult mögött felismerni vélt benne egy Antonius-párti katonaszökevényt, akit néhány évvel azelőtt Herakleiónban egy portya során üldözőbe vett. Alloszantrosz fel sem nézve a hússzeletből amit vágott, vállat vont és csak ennyit kérdezett tőle: ‘Mégis mi a fenét kerestem volna én Herakleiónban?’ Agrippát annyira meglepte a közönyös felelet, hogy állítólag végül nem is firtatta tovább a dolgot.

Főleg Khtónikosz, a ‘görög Bukowski’⁴² írásaiban megjelennek a mindannyiunk számára ismerős gondok és érzések mellett filozófiai elemek is, így parmenidészi, esetleg pithagoraszi motívumok, azonban sorainak néhol közönyösségnek ható visszafogottsága semmiféle ‘sztoikus nyugalmat’ nem jelöl, inkább az élettől túl keveset kapott, mégis az élet ígététől megsömörlött lélek keserűdes állapotának tükré lehet.

A versek igen érdekes utat jártak be, amíg jelen formájukban eljutottak az olvasóhoz. Mint annyi más ókori kézirat, ezek is arab közvetítéssel kerültek vissza Európába, de szerencsénkre megmaradtak

42 1 Diego Salinas többször is így hivatkozik rá esszéiben.

eredeti nyelven is. A tizennegyedik századi sevillei szerzetes, Paolo Ferrani részletes feljegyzéseket hagyott ránk fordítói munkájáról, de emellett eredeti nyelven meg is őrizte a hozzá kerülő kéziratok többségét, így jelen kötet anyagát is. Ezt követően a huszadik század első harmadában bukkannak fel a versek Eleusine Nonchalant, a híres francia örökös nő birtokában. Nonchalant készsággal rendelkezésére bocsátotta a dokumentumot egy francia kutatócsoportnak, hogy megkezdődhessen a vizsgálatuk, illetve a nyilvánosságra kerülés után elkészülhessenek a különböző fordítások – most pedig végre magyarul is olvasható.

A két szerző költészete és közös versvilága azonban nemcsak a velük való azonosulás könnyedsége miatt értékes, hanem azért is, mert megnyitják az európai tudatnak azt az egészséges vággyal és érzelmekkel teli mély kútját, amelyet nem sokkal az Alloszantrosz korát követően megjelenő és hamar klerikalizálódó, majd szinte mindenható világi hatalmát féltő katolikus egyház minden erejével igyekezett büntudat gerjesztésével és megfélemlítéssel beföldelni. Ennek következményeként a humanizmus, majd a felvilágosodás és az azt követő, korunkat meghatározó, az észhittel párban járó mértéktelen vágyhajszolás azonban sikertelen reakciónak bizonyult az ember valódi természetének részét alkotó elfojtásra került érzelmi tartalmak jogosságának visszaszerzésére. Alloszantrosz és Khtónikosz költészete azonban se nem elfojtó, se nem az elfojtásra adott, görcsös reakció – sőt, még a görög mitológia motívumait sem feltétlenül igényli, ezért még a hozzájuk való alkalmazkodás terhétől is mentes –, hanem az emberi természettel áll dinamikus párbeszédben, az emberi természettel úgy, ahogy az van, és ahogy lennie kellene, a maga helyén, a maga természetességében.

És mintha olykor letargikus hangulatuk közepette mindannyiunk életének örökké megválaszolhatatlan kérdéseit, az emberlét végtelen szabadságát és a halál ismeretlen időpontjától való függést mélyen átélve mégis jól értette volna ez a két régi költő, hogy a komor és felhős ég felett mindig kitörő fénnel ragyog a nap.”

– és ez rendben is lett volna, gondolom, de aztán úgy alakult, hogy valamivel több vers került a kötetbe, így ismét megkerestek, nem tudnék-e én is valamivel többet írni. Bajban voltam, hiszen alig

tudom az ilyesmit felkérésre csinálni, az előbbivel is hónapokig küzdöttem, majdnem olyan nehéz volt, mint újságíró gyakornokként cikket írni.

Gondolkodni kezdtem. Amit eddig írtam, amint az előbb írtam, rendben van. De a kérdés, amivel ismét hónapokat töltöttem el, az, hogy újra belemenjek-e a játékba?

Van egy elbeszélésem, amiből valamennyi a *Hévízben* jelent meg néhány éve. Tanulmány formájában íródott (Cserna-Szabó András értette a tréfát és a tanulmányok közé tette) és egy kitálatlalt görög filozófus életéről és műveiről, Eleai Eszképioszról szól. Olyan, mint egy szakdolgozat. Ez volt az első hosszabb írás, amit annak idején Lászlónak mutattam. Később kiderült, hogy a görög motívumvilág őt is erősen foglalkoztatja, Tibortól pedig közben nyáron megjelent a *Szapphó paradigma*. És most itt ez a kötet két fiktív görög költővel, akik több száz évnyi távolságból felelgetnek egymásnak kissé anakreóni stílusban. (Valójában persze nem is költők, hanem *hajósok*, akik csak hobbiból írnak verseket – de hát ez a két dolog mindenkire igaz.)

Szóval azon gondolkodtam, hogy belemenjek-e most is abba a fikciós játékba amit eddig mindhárman magunkban építettünk, hogy ezzel összeérjenek végre a szálak? A dolognak két lehetséges kimenetelét láttam. Az első, hogy tudatosan tovább építem a dolgot, a másik meg az, hogy bármi mást teszek, azzal magától leomlik.

Omoljon. Mindig úgy éreztem, hogy amint itt a sorok közül anakronizmusként kacsint ki az olvasóra vulgaritás, úgy *kacsint ki* egy jól nevelt utószó a szerző(k) munkájának függőnye mögül is – hiszen a műnek az már nem része, de a könyvnek még igen, így félig még játékban van. Ez igaz lehet a legtöbb utószóra, de kiváló példa rá a *Vagy-vagy* és Heller Ágnes hozzá írott gondolatai.

De a lényegre: szerintem az, ami ebben a kötetben történik, már egy másfajta posztmodern. Mivel nem vagyok irodalomtudós, hanem csak belülről látom a dolgokat, ezért a véleményem sem szakmai, hanem érzés-alapú.

Ha posztmodernre gondolunk, akkor többek közt a relativizmust, a szubjektívizmust, az agnoszticizmust és mondjuk a strukturalizmust szoktuk felidézni – a világ kollázs (Derrida), ami inkább káoszra, mint kozmoszra hasonlít. Szerintem a posztmodern (ahogy a modernizmus is) nemcsak filozófia vagy művészeti stílus, hanem átélhető

tudatállapot, létállapot vagy világnézeti szint, ami az élet minden területére rávetül, belső világunktól a társadalmi szerveződésekig. A szépirodalomban egyebek mellett a történet mellőzését, a klasszikus elbeszélés- és versformák felbomlását, a nézőpontok és narrációk új formáit hozta el. Ami eddig volt, már nem működik, ezért most *bármit* meg lehet csinálni, sőt, inkább a *bármit* a *valami* helyett. Ha posztmodernre gondolok az irodalomban, először ők jutnak eszembe: Esterházy, Pynchon és Tandori. Az imént felsorolt jellemzőket és az őket megjelenítő alkotásokat – Ken Wilber nyomán – korai-posztmodernnek nevezem.

Jó ideje már dübörögnek a viták, hogy ebben vagyunk-e még vagy sem, és ha nem, akkor hol, és hogy mi is ez és minek kellene hívjuk? Észrevettük, hogy kezd erősödni egy trend, amihez a prózában a történet és a kézzelfoghatóbb formák visszatérésének jelensége is tartozik. Arra is egyre több példát látok, hogy a szerző szabadon használ korábbi műfajokat, megszólalásmódokat és versformákat, és kedvvel használja a szerepvers, szerepirodalom lehetőségeit. Mindig voltak álnéven írt munkák meg olyan szerzők, akik szerettek így *viccelődni*, például Kierkegaard vagy Pessoa, de szerintem a mostani jelenség ennél többről szól. A korábról példának hozható művek⁴³ mellett Babiczky Tibor *Szapphója* ilyen vagy Esterházy *Csokonai Lilije*, vagy az a jelenség, hogy Pynchon ötven évvel a *Súlyszivárvány* után ír egy eléggé nem-pynchoni neon noárt.⁴⁴ Vajna Ádám *Oda* című könyvében is rögvést erre az irányra ismertem annak idején. (Más művek: Sárbogárdi Jolán, Tűzföld hava, Jadviga párnája vagy Varró Dani átiratai, Vida Kamilla építő iróniája)

Egyre inkább lehet megint *valamit* csinálni a *bármi* helyett – a trükk pedig az, hogy már tudjuk jól, hogy ez a valami egyben bármi is. Működik, hogy kézbe veszünk rég nem látott műfajt vagy ódonabb elemeket, hogy régebbi korok elbeszélői hangján mondunk el egy történetet, ahogy teljesen rendben volt Weöres Sándorként egy századokkal korábban élt nő bőrébe bújva archaizálva versmértékben írni, és rendben van az adott műből anakronisztikusan az olvasóra kacsintani

is. Működik mindenféle műfaj és motívum szinkretizmusa, de ismét rendszer épül, az eklekticismus nem rombol, hanem épít. Az a novum, hogy nincs novum, de közben a régiből mégis lehet újat (?) teremteni. Gondolom, már kezdünk beletörődni abba, hogy minden *bármi*, kezdjük elengedni a természetlen nihilizmust, és megpróbáljuk a legtöbbet kihozni a helyzetből. Ezeknek és a hasonló műveknek pedig sajátja, hogy valóságteremtő szándékkal lépnek fel. Kinyúlnak a lapok közül, játszanak az olvasóval, belépnek a valóság terébe – *alternatív tényeket* hoznak létre. Ha nincsenek már tények, akkor létre lehet őket hozni, ha nincs igazság, nyugodtan lehet hazudni, fülleníteni. De a szerző nem félrevezet, hanem játszik: a tétnélküliség kiábrándultsága derűre változik általa. Az antinómia szülte feszültség épít, az építő hazugság pedig igazat beszél.

Azt tehát, amikor a korai-posztmodern felfogását és eszközeit megőrizzük, de azokat meghaladva ismét építeni kezdünk, hívom késő-posztmodernnek. Nem a múlt újrahasznosításáról van szó, ahogy Badiou mondja, hanem arról, ami érdekes a *Hajótörés szélcsendben* koncepciójában is és ami a verseket olvasva cinkos félmosolyra készítet: érezzük, hogy új, de közben mégiscsak ismerős.

A könyv filozófiája is (lásd az első mottót) vállaltan a messzi múltba, a kereszténység előttre nyúl vissza és „kétezer év után jobb híján kénytelen visszatérni cinikus és sztoikus elődeinek félbehagyott programjához”. Miért ne térhetne. Ez a filozófia, meg a versek töredékessége inkább a korai-posztmodern jellegét őrzik („Csak játszott velünk a szél”), miközben érdekes, de nem tudom mennyire szándékos, hogy a két beszélő gondolkodásában keveredik az agnoszticizmus és a világnak valamiféle rendjében való hit (utóbbi a sztoa alapvető jellemzője). Mintha azt üzenné a két költő, hogy a világban törvény uralkodik, csak azt mi, egyszerű *hajósok* már nem ismerhetjük meg.

De vajon tényleg nem?

András László, Babiczky Tibor, *Hajótörés szélcsendben*, Pesti Kalligram, 2022.

⁴³ 2 Paul Valérytól az *Eupalinosz vagy az építész* biztosan jó ide, de vajon Goethe Werther-könyvei vagy a *Voynich-kézirat* ilyenek-e?

⁴⁴ 3 Az *Inherent Vice* magyarul *Beépített hiba* címmel jelent meg Farkas Krisztina és Keresztesi József fordításában.

Merő Béla

Bartus Gyula: Királyom, Isten áldjon

Egy rendezés emlékképei

A 2021/22-es évadban a Békéscsabai *Jókai* Színház igazgatója, Seregi Zoltán, a fenti dráma megrendezésével bízott meg.

A szerző az intézmény Jászai-díjas és Erdemes-művész címmel kitüntetett színművésze. 2003 óta rendszeresen szerepel előadásaimban. 13 produkcióban lépett fel.

Bartus írói vénával is megáldott színész. Több drámát írt. A 2008/09-es évadban - rendhagyó körülmények között, egy romos épületben, hazai és határon túli magyar színészek közreműködésével - vittem színpadra a *Sör és cigi* című drámáját, amelyben ő is fellépett.

Világlátásunk nem teljesen azonos. Másként ítéljük meg a különféle helyzeteket, történelmi és politikai szituációkat. Világképünk, az élethez való filozófiai hozzáállásunk is sokban különbözik, ám a színház vonatkozásában teljes az egyetértés közöttünk.

Napjainkra nagyon megváltozott az életünk. Nem a művészi kihívás a fontos, hanem a siker, a közönség mindenáron való kiszolgálása – gondolkodást nem igénylő előadásokkal... Ilyen körülmények között lassan értelmét veszíti a művészetünk... A klubban sincs már nyoma a nyolcvanas éveknek, amikor az előadások és a próbák után elsősorban a színházról beszéltünk, értékeltük eredményeinket, megosztottuk gondjainkat... Ma itt is felváltotta a gondolatokat az üres fecsegés...

*

Bartus *Hunyadi*-trilógiájának középső műve Mátyás király magánéletével foglalkozik, a polgárlány, Edelveck Borbálához fűződő szerelmi kapcsolatával, és ugyanakkor bepillantást nyújt a magyar reneszánsz életbe, a király hatalmi törekvéseibe.

A magyar drámairodalomban ritkán dolgozzák fel a királyok magánéletét, inkább a hatalmi kérdés dominál bennük. Én egy alkalommal találkoztam csak az uralkodó magánéletét is érintőlegesen bemutató drámával, amikor a Kőszegi Várszínházban rendeztem Kós Károly: I. Istvánját, amelyben a hatalmát kiteljesített, de magányos uralkodó találkozik egykori szerelmével, Sarolttal... S ekkor döbben rá, hogy feláldozta magánéletét a hataloméért...

*

A dráma öt képből áll, s benne néhány monológ is helyet kapott. Az utóbbi részek az előző jelenetet elemezték, az ott keletkezett problémákat osztották meg Istennel.

Sokáig rágódtam azon, hogyan tudom színpadra állítani ezt a darabot. Az egyes jelenetek között idő telik el. Mindig más és más ruhában kell megjelenni a szereplőknek. Ezt technikailag lehetetlen gördülékenyen megvalósítani a kétszereplős darabban. A konkrét – sokszor fölösleges – tevékenységek, pl. tűzgyújtás a kandallóban - megakasztják a cselekményt. A véletlenszerűen megszólaló monológok nem teremtettek egységet, megtörték a cselekmény folyamatosságát.

Ugyanakkor fontosnak tartottam a király magába nézését, vívódásait, mivel ezek

összegezhethetnék pillanatnyi problémáit. Úgy gondoltam, nem véletlenszerűnek, hanem rendszeresnek kell lenniük ezeknek a megszólalásoknak, amelyek nem a reális életben, hanem a túlvilágon hangoznának el. Ezáltal más dimenzióba kerülne a dráma. Monológ nyithatná meg az előadást. Mátyás így a túlvilágról idézné meg a történeteket. Ennek következtében minden megváltozik. Rálát hibáira, tévedéseire, de már nem tud korrigálni rajtuk. Az Istennel vitatkozik, előtte magyarázkodik, mert magányossá vált nagyratörő álmái érdekében, és nem ismerte fel életének egyetlen valós emberi kapcsolatát... Felelősségre vonja a Mindenhatót passzivitása miatt, mert magá-

ra hagyta őt küzdelmeiben, hagyta, hogy az egyéni érdek, a pénz, a hatalom határozza meg a földi létét... S lehet, hogy nincs is Isten, mivel nem segít a kereszténység és a hit megőrzésében. Keményen csatázik önmagával is. Így izgalmassá válhat a király szerepe, amely két dimenzióban fogalmazódik meg: a realitásban, amikor nem veszi észre hibáit, s a túlvilágon, amikor rálát vétkéire, de már nem tud rajtuk változtatni. Voltaképpen a dráma végével kezdődik majd az előadás – a nyitó monológ következtében, s a két sík az előadás végén egyesül. Eredetileg monológgal zárult volna a dráma, de ezt kihúztam, mert magyarázkodásnak tartottam, s néma jelenettel helyettesítettem. Borbála a darab végén magára hagyja Mátyást, aki miután rádöbben tragikus helyzetére, összetöri a menedék bútorait, a roncsokat egy kupacba dobálja, aztán a romhalmazban véletlenül megtalálja szerelme kék hálóingét – Szűz Mária jelképét – abbahagyja a rombolást, a ruhát rituálisan magához öleli, felnéz Istenre, s zokog tehetetlenségében...

*

A drámai szöveg kiteljesedésében nagy segítségünkre volt Zalán Tibor író barátom, aki egyben a színházunk **dramaturgja**. Szokás

szerint sokat vitatkoztunk, anyáztuk egymást a darab elemzése és dramaturgiai munkája során... A drámába egyetlen sort nem írtunk, csak javaslatokat tettünk néhány jelenet vagy monológ át- és megírására. Hiányosnak találtuk Mátyás vívódásait magánélete és a hatalom között. A szerelmi szál megvalósult, de azt elfogadhatatlannak tartottuk, hogy a király és szerelme között állandóan az uralkodó és alattvaló viszony dominál. Akkor működőképes a darab, ha olykor-olykor valódi szerelmi kapcsolatot is láthatunk, valamint Mátyás és Borbála között konfliktusok is születnek a más és más társadalmi státuszuk, nemiségük, a világlátásuk, sorsuk és jövőjük megítélése miatt. Bartus Gyula elképzeléseink szerint változtatott a drámáján.

*

Nekiláttam a dráma színpadi megvalósításának.

A **darab helyszíne** a színház egykori klubja, ma *Intimtérek* elnevezett stúdiószínpada lett. Különleges kihívás ebben a teremben játszani, mivel csak 32 néző fér el benne, s a közönség és a színészek nagyon közel vannak egymáshoz, így egyetlen hamis gesztus, hang is tönkre teheti az előadást. Ezért minden mozdulatnak,

megszólalásnak igaznak kell lennie. A próbák alatt folyamatosan ezt kell keresnünk.

*

A **jelmezt**, Petrovszki Árpád, a szabótár vezetője tervezte. Utánanézünk a korabeli öltözékeknek. Ennek alapján varrták meg a ruhákat. A királyét stilizáltuk - a túlvilági alak ábrázolása érdekében a fehér szín vált dominánssá, amely még a haját és az arcát is jellemezte. Borbála ruhái a reneszánsz világát idézték meg: utazóköntös, öt különféle színű hálóing, farsangi kalap és köpeny, fekete utazóruha.

*

A **díszletet** nekem kellett megterveznem. A stúdióelőadások szűkös anyagi feltételek között jöhetnek létre, ezért nem tudott az intézmény külön díszlettervezőt fizetni. Olyan díszletet kellett kitalálnom, amely minimális változtatásokkal a monológok és a reális világ helyszínéül is szolgálhat.

Fehér áttetsző, az egész teret körbe ölelő, s fent kupolaszerűen összefogott függöny képezte a hátteret, amely a templom világát idézte meg. Ilyenkor hátulról derítettük meg az anyagot, s a színész arcát szemből fejjép világította meg. A kupolán olykor megjelent Borbála arca, vagy az Istennel történő viaskodás során egy kereszt képe.

Ha szemből világítottunk, akkor reálissá vált a tér, amelyben csak a legszükségesebb tárgyak és bútorok kaptak helyet: baloldalon ajtó, kellékek, egy tükrös öltözőasztal - zsámollyal, a tükör felett kereszt, jobb közepén egy két-személyes ágy, előtte karosszék, jobb hátul spanyolfal, mögötte fürdőkád, a falon Mátyás katonaportréja, kissé jobbra tőle Madonna-ként, gyerekekkel a karján, Borbála képe. A padlót fekete linóleummal borítottuk.

*

A **zene** különleges funkciót kapott a darabban. Sokat rágódtam, miként lehet a *túlvilági monológokat* megvalósítani. A mikroportos megoldás taszított, mert hiába tettük volna visszhangossá a szövegmondást, a nem természetes megszólalástól kiüresedne a színész beszéde. Végül úgy döntöttem, hogy gregorián

énekeket keresek, minden monológhoz más és más, olyant, amelyik megteremti annak érzelmi alapját, s ugyanakkor hordozza szupertónális felhangként az isteni világot. Így a színésznek egyáltalán nem kell *templomi hangzást* létrehoznia, s szabadon kinyilváníthatja érzelmeit. A darabot Krisztus nyelvén megszólaló gyönyörű arámi ének zárta...

Bartus Gyula egy dalt is írt Borbála számára, amelyben összegzi a nő világlátását. A verset egykori *Reflex* Színpados zenészem, Kardos Endre-Bozi zenésítette meg. (*A színésznő a dal előadása érdekében megtanult mandolinon játszani.*)

Mátyás és Borbála igazi találkozásához kerestem egy korabeli udvari zenét, amelyre rituálisan táncolva vallhatnak egymásnak szerelmet.

*

Azt képzeltem el, hogy a monológok előadásához stilizált, balettszerű, lassított **mozdulatokat** használunk. Ezek által le tudjuk választani az Istennel folytatott viaskodást a mindennapok világától. Nehéz feladat hárul a színészre, mivel az érzelmi kitörésekhez nem használhat reális és intenzív gesztusokat.

*

Mátyás király szerepe rendkívül bonyolult és nehéz a két – reális és túlvilági – szférában való megjelenés miatt:

A király túlvilági énje keményen csatázik a Jóistennel és önmagával. Lázádo ember, aki rálát és értékeli földi esendőségét, elkövetett hibáit, az egyetlen szerelme feláldozását a hatalom elnyerése érdekében; felelősségre vonja az Istent, mert közömbös a világ dolgaival szemben. Rájön saját hibáira, szenved egyetlen valós emberi kapcsolatának feláldozása miatt, s tehetetlenül dühöng, mert a sorsát már nem tudja megváltoztatni.

Reális énje szinte elveszik a mindennapokban. A magyar nemzet és az ország életének fejlesztése a célja. Közben vágyik az igaz szerelemre, de a hatalmi harcok megfosztják ettől a lehe-

tőségtől, s kudarcot vall. Jelleme nem változik. A polgárlányban ugyan megtalálja társát, de nem ad számára választási lehetőséget, s korábbi ígérete ellenére megszabadul tőle.

Borbála (*A vetítésekben elhangzott szövegei pusztán a király látomásai.*) élettere a számára kialakított aranykalitka, valójában börtön. Egyedüllétét Mátyás oldja fel, s a színen meg nem jelenő gyereket dajkáló asszony. Megszepent, kiszolgáltatott lányként ismerjük meg. Majd jelentős fejlődésen megy keresztül: lányból asszony és anya lesz, aki elutasítja a számára kialakított életteret. Együtt érez az elnyomott és kizsákmányolt alattvalókkal, lázad szerelme hibás döntései ellen, de ugyanakkor őszinte figyelemmel kíséri Mátyás vívódásait, aki királyként mástól erre nem számíthat. Végül úgy dönt, elhagyja a királyt, mivel az adott helyzetben nem látja biztonságosnak fiuk, Corvin János jövőjét.

*A szerző **Szabó Lajos** számára írta meg Mátyás szerepét. Borbála megformálására tanítványát, **Kiss Viktóriát** javasolta, aki frissen végzett a Színitanodában. Elfogadtam a javaslatát. Lajossal, több alkalommal dolgoztam együtt. Vikinek láttam néhány alakítását.

Nehéz körülmények között dolgoztunk. A pandémia miatt elmaradt előadásokat pótolni kellett, ezért általában csak naponta egy alkalommal tudtunk próbálni, néha több napos szünetre is kényszerültünk. A színészek maximális erőbevetéssel készültek szerepükre, hogy legyőzhessék a nehézségeket. Rendszeresen szövegeztek a próbák előtt és után, hogy a munkát ne gátolhassa a szöveg-nemtudás.

Szabó Lajos megvalósította rendkívül nehéz feladatát, a két létszféra sajátos játékkövetelményeit, amelyekben más és más Mátyás királyt láthatunk. A két szerepív is maradéktalanul felépült úgy, hogy bizonyos helyzetek oda-vissza rímelték egymásra – látszólag öntudatlanul

Kiss Viktória kiválóan formálta meg a fiatal lány érett, gondolkodó és lázadó nővé válását, a király iránt érzett szerelmét, és lázadását.

*

A darabot június 1-jén mutattuk be, s utána csak két előadást tartottunk. Októberben lesznek a felújító próbák, s ettől kezdve rendszeresen játsszuk a drámát, ha játsszuk...

*

Bartus Gyula: KIRÁLYOM, ISTEN ÁLDJON

Szerelmi történet, öt képben

Szereplők:

Hunyadi Mátyás – magyarok királya, 27 éves:

SZABÓ LAJOS

Edelpeck Borbála – fiatal leány, a király titkos szerelme: **KISS VIKTÓRIA**

Dramaturg: **ZALÁN TIBOR**

Dalbetét: **Kardos Endre**

Jelmez: **PETROVSZKI ÁRPÁD**

Rendezőasszisztens: **MÁRKI SZABINA**

Játéktér, rendező: **MERŐ BÉLA**

Csekő Tibor

De ki van a bálvány mögött?

Elvis Aaron Presley. Régóta kijárt már egy rendes életrajzi film egy ekkora (pop)kulturális jelenségnek, mint amilyen Elvis, vagy ahogyan sokan hívták és hívják, a Rock ,n' Roll királya. Mert bár kaptunk pár Elvis-filmet az 1979-es John Carpenter rendezte *Elvis*-től (címszerepben Kurt Russell), a Liza Johnson által jegyzett *Elvis&Nixon*-ig, amiben Michael Shannon játsza Presleyt, igazából egyik sem nevezhető megkerülhetetlen mérföldkőnek. Vajon ez a mostani rászolgált-e a fentebb említett rendes jelzőre?

Az igazat megvallva, a Rock ,n' roll királya elnevezésért én személy szerint sosem rajongtam, nem is igazán használnám, pedig a hozzám közel állók tudják, hogy Elvis Presley, a kortársai (legfőképpen zenész kollegái) és az ez idő tájt burjánzani kezdő rockabilly stílus, s minden, ami ezzel jár, igen csak közel áll a szívemhez. És ennek elsősorban olyan oka van, ami a Buz Luhrmann által jegyzett Elvis-film is megvalósít. Ez egy színpompás, jól hangzó jelző, csili-vili, de igazán nem fejezi ki a nagyságot, a valós tartalmat, és itt most elsősorban a zenei tehetségre gondolok. Luhrmann filmje is pontosan ilyen.

A történet, az életrajzi filmek zsánerét követi olyan tekintetben, hogy végigmegyünk a főszereplő életének fontosabb állomásain, mérföldkövein, annyi csavarral, hogy mindezt a Tom Hanks által megformált Tom Parker ezredes nézőpontjából figyelve tesszük. Az Ezredes, aki előszeretettel hivatkozott így magára, noha soha nem kapott ilyen magas rendfokozatot, volt ugyanis Elvis menedzsere, ezáltal testközelből figyelhette az énekes életének minden mozza-

natát, nem beszélve arról, hogy jó néhányat ő idézett elő, attól kezdve, hogy felfedezte őt. Mert Tom Parker ezt tette, elhozta nekünk Elvis-t, a tупelo-i kissrácot, aki annyira önbizalom-hiányos volt a kezdeti években, hogy a színpadra is alig mert kiállni. Parkernek majd-hogynem ez volt az egyetlen jócselekedete. Elvis-t Austin Butler játssza, őt főként kisebb szerepekből ismerhetjük, például a Tarantino-féle *Volt egyszer egy... Hollywood-ban* Tex-et alakította. A műben érzékletesen jelenik meg, hogy az Ezredes kapzsisága, az, hogy hogyan nyereszkedett a zenészen. Úgy forgatta és használta ki a profit miatt, ahogyan csak akarta, s tulajdonképpen ebből kifolyólag a visszaemlékezések ma is főként az Ezredest tekintik a fő katalizátornak abban, hogy Elvis fiatalon, gyógyszerfüggőként, túlhajszoltan és jelentős súlyfelesleggel vesztette életét. Bármennyire is próbálja sulykolni az ellenkezőjét, nem egyszer konkrétan ki is mondva, az egyébként zseniálisan játszó Tom Hanks. A film végére az önmosdató Parker odáig jut, hogy úgy érzi szükséges kijelentenie, hogy nem ő ölte meg a zenészt.

Egy életrajzi filmtől én nem ezt, mást vár-

tam. Zavart, hogy nem a címszereplőé a fő nézőpont, mert bár mindenképpen ötletes, hogy nem az énekes, hanem egy másik ember nézőpontjából látjuk a dolgokat, hogy ő meséli el nekünk a történetet (Tom Hanks karaktere így tulajdonképpen a narrátor is a filmben), így kimaradnak olyan lényeges dolgok, mint például Elvis gyerekkora. Mivel abban Tom Parker még nem volt jelen, ezt a részt Luhrmann elintézi egy rövidke zenés montázzsal, ami alatt Tom Hanks karaktere narrál. Értem én, hogy a koncepció ezt másképp nem engedte megjeleníteni, mégis nem ártott volna jobban kibontani a gyerekkor idejét, Elvis felnevelés-történetét, hűen a filmről állítottakhoz. Életrajzi dráma: így ez se nem életrajzi, se nem dráma, mert nem teljes életet mutat meg és hiányoznak belőle komoly csúcspontok, mélypontok, töréspontok.

Bár megjelenik a csúcson lévő Elvis sikerének (a Beatles és az általuk elhozott beat-mániának köszönhető) elhalványulása és ehhez társítva az Ezredes aknamunkájának köszönhető visszatérés, de azokat a mélyebb, drámai történéseket nem kapjuk meg. Sem a gyógyszerfüggőség és az emellé párosult depresszió

erős ábrázolását, sem arról nem tudunk meg semmit, hogy például Elvis ekkori egyik szerelme és felesége (az Olivia DeJonge által megformált) Priscilla Presley mindössze 14(!) éves volt, amikor Elvis-el megismerkedett. Ezeket és sok más nem, vagy csak nagyon felszínesen érinti a film.

Aki a James Mangold rendezte Johnny Cash-életrajzi film, *A nyughatatlan*, vagy a Taylor Hackford által készített, Ray Charles életrajzát végigkövető *Ray* című filmhez hasonlót vár, az hiányérzettel, s talán némi csalódottsággal fogja elhagyni a vetítőtermet. De aki ismeri a rendező munkásságát, aki már látta Luhrmann-tól a *Moulin Rouge!*-t, vagy a Nagy Gatsby feldolgozást, az pontosan tudja, hogy mire számíton. Az ausztrál rendező ugyanis a színes-szagos, zenés, látványos, picit musical hatású, jól megkomponált snittek nagymestere, s egy Elvis filmbe bizony nem kevés ilyen lehet beleszőni, és ezt a lehetőséget

ki is aknázza. Amikor ezekhez a jelenetekhez ér a film, szabályosan az 50-es években érzi magát az ember, mintha ő is ott lenne az énekes híres csípőmozgásától sikító lányok, s az ettől irigyen bámuló srácok tömegében. Így az Elvis semmiképpen nem lett rossz film, csak ne kelljen rá életrajziként tekinteni. Kicsit olyan a mű, mint egy nagyon szép, illatos lufi, ami ugyan keményre fel van fújva, de csak félig van töltve héliummal. Inkább szól a sztár és a menedzsere kapcsolatáról, a címe is igazabb lenne, ha Elvis és Parker lenne. Mert a mű szinte csak arra világít rá, hogy milyen volt Elvis Presley, mint előadóművész, és hogyan látta őt Parker, a menedzsere, arra az (életrajzi) kérdésre nem sok választ kapunk, hogy milyen volt, milyen lehetett Elvis, az ember.

(Elvis, amerikai film, rendezte: Baz Luhrmann, bemutató: 2022. június 23.)

Reménykedem, hogy nincs nagybettis stílus

Interjú a Pannon Tükör-díjas költővel, Nagy Bettivel

Nagy Betti költő Sümegyen született 1963-ban, jelenleg Zalaegerszegen él, a Zalai Hírlap olvasószerkesztője. Első versei a Vérvéplet (1982) című diákantológiában láttak napvilágot. Első verseskötete a Pannon Tükör Könyvek sorozatban jelent meg 2018-ban Sírt valaki odakinn címmel. Lapunk állandó szerzője, versekkel rendszeresen, de alkalmanként prózával is jelentkezik. Legújabb, Na én léptem címmel a Parnasszusnál megjelent kötetét 2021-ben mutattuk be Zalaegerszegen, ugyanebben az évben líra kategóriában elnyerte a Pannon Írók Társasága és a Pannon Tükör által alapított Pannon Tükör-díjat. Az alábbi interjú ebből az apropóból készült, a beszélgetőtárs Bubits Tünde, lapunk főszerkesztője volt.

Bubits Tünde: A tavalyi év novemberében hirdettük ki a második Pannon Tükör-díj nyerteseit. Meglepett a választásunk? Felidéz-néd nekünk, egy év múltával, hogy miként ér a hír?

Nagy Betti: Jóska (Nagygéci Kovács József) kért rólam egy fotót, úgy gondoltam, hogy a PT-Online oldalára kell az egyik megjelent versemhez. Küldtem is portrét, jó-jó nem mait, de hát hiú az ember. Aztán kiderült, hogy nem a vershez kellett, hanem a Pannon Tükör-díjhoz. Igen, meglepett nagyon, és megtisztelt nagyon. A megyei könyvtárban, a díjátadón is megkérdezted, hogy miként ért a hír. Azt válaszoltam, hogy még sosem kaptam díjat. De akkor emlékezettél rá, hogy Füreden átvehettem 2018-ban a Quasimodo-költőverseny elismerő oklevelét. Persze, felemelő érzés volt díjazottként Térey János mellett állni a színpadon. De látod, Tünde, ez a Pannon Tükör-díj átadáson mégsem jutott eszembe.

BT: Hogyan telt az elmúlt egy év?

NB: Szerényen és nagyon ráérősen múlt, múlik ez az év. Volt időm fiókot-szekrényt pakolni-szelektálni. Amire én is rácsodálkoztam, hogy rengeteg régi versemre és írásomra találtam, amikre már nem is emlékeztem.

BT: A Pannon Tükör Könyvek sorozatban jelent meg az első köte-d, milyen érzés volt újkötetesnek lenni? Kinek adtad az első példányt?

NB: Az nagyon jó érzés volt! Úgy éreztem, hogy költő lettem. Amikor átadtad (megjelölt időpontban, a pláza parkolójában, mint két drog-díler egy átadás-átvételen) a köteteket, és átpakoltuk az én kocsim

csomagtartójába. A szerkesztőségben fülig ért szájjal adtam Zsuzsának (Arany Horváth Zsuzsa) az első kötetet, aztán kifelé az épületből Irénkének, a portásnak. Napokig figyeltem, hogy mikor kerül ki valamelyik könyvesbolt kirakatába, hogy dicsekedhessek, hogy igen, nicsak, költő vagyok!

BT: Szálinger Balázs szerkesztette a kötetet. Milyen szakmai kapcsolat fűz az első Pannon Tükör-díjas költőhöz?

NB: Balázst nagyon szeretem, mindkét kötetemet ő szerkesztette (ettől lettek olyan jók, mert szerintem jók) és megbízom benne. Valószínű, ha a Zalai Hírlapban megjelent versem után nem hívja fel AHZS-t (Arany Horváth Zsuzsa, a kultúra rovat vezetőjeként betette egyik írásomat a versrovatba, azóta sem tudom melyik volt az, de megkeresem, ígérem), hogy elkérje a telefonszámom, mert kérne verset a Hévíz folyóiratba tőlem, akkor nem küldtem volna magamtól sehova verset, maradtam volna a neten, a blogomon. Na, igen van egy blogom, amit sajnos már nagyon ritkán frissítek, mert kicsit meguntam. De talán majd újra... Balázst néha azért szekálom e-mailben, átküldök egy-egy verset véleményezésre, tudom, ha úgy kezdi, hogy „talán ezt így jobb lenne”, vagy ami még rosszabb, hogy „tudsz te ennél jobbat is”, akkor gondolkodom, de nem sokáig, általában elfogadom az ítéletét. Na de, nem mindig! Ígéri, hogy fröccsözünk egyszer, de mindig vezet, vagy siet.

BT: A második kötetnek mennyire volt más útja, mint az elsőnek?

NB: A második kötethez pályáznom kellett, ez köszönhető Székelyhidi Zsoltnak (Spanyolnátha), aki felhívta a figyelmemet a pályázatra. Öröm volt, hogy nyertem. A Parnasszus kiadó mindenben támogatott, elfogadták változtatás nélkül a verseket, a szerkesztést (köszönöm újra Szálinger Balázsnak), és a fiam, Rozmán Balázs borítótervét. Budapesten az Írók Boltjában volt a bemutató, az Andrassy úti kirakatban a kötetem... Ó! De hát kit hat meg egy ismeretlen szerző?! Az első kötet (a *Sírt valaki odakinn*, a Pannon Tükör Könyvek kiadásában) bemutatója Zalaegerszegen a VMK-ban inkább lett felejthetetlen. A nyár közepi káni-

kulában, hogy ennyi sok barát, rokon, ismerős, régi és mostani munkatárs volt kíváncsi rám, az nagyon jó érzés volt.

BT: Milyen lesz a harmadik? Mikor tervezed a megjelenést? Hol olvashatnak tőled a rajongóid? Melyik megjelenésre gondolsz a legszívesebben?

NB: Most, a fiók-szekrény pakolása közben előkerült írásaim miatt eszembe jutott egy kötet, amibe a régi verseimet gyűjteném össze. Megmosolyogtató kamaszbánattal, kamaszszerelemmel, talán nem túl jó, de nagyon őszinte írásokkal. Érdekes lehetne, hogy a régi és a mostani kamaszok hogy reagálnak ezekre. Ez csak terv. Elkezdtem írni egy mesét (tudom, mindenki ír egy mesét), ez pedig egy gonosz-kodó, de azért szerethető tündérről szólna.

BT: Hogyan látod a saját pályádat a jelen kor irodalmában? Mi a kuriózuma? Van-e nagybettis stílus? Van-e a pannon régió kultúrájának sajátossága olvasóként, alkotóként?

NB: Nem tudom, hogy jó-e, ha van nagybettis stílus, az azt is jelentheti, hogy rögtön ráismerni, mert nem tud újat, és nagyon unalmas lesz egy idő után. Csak reménykedem, hogy nincs nagybettis stílus. Júj! A „jelen kor irodalmában” – lehet, csak nekem a rossz tapasztalatom – csak kicsinyes vitákat látok, hogy ki-miért-miért-nem-hol nem jelent meg, rosszszindulatú, szárnalmas megnyilatkozások, ideoda mutogatás, ki melyik szövetségnek a tagja, miért lép ki, miért nem lép ki... Ez elszomorít. Nem szeretnék sem ide, sem oda tartozni. Jó, ez nagyképpően hangzott. Az igazság az, hogy senki nem is hív, hogy kicsinyes lehessen és közéjük tartozhassak.

BT: Németh János keramikuskészítő készíti a Pannon Tükör-díjat. Hova került az otthonodban, hol talált helyére?

NB: Találtam helyet a díjnak, persze! Nagyon szeretem Németh Jánost, van több alkotása is a családom tulajdonában, de amit a legnagyobb szeretettel őrzünk, kőfaragó édesapámról készített reliefeje.

BT: Ha időkapszulát készítenénk, melyik versedet tennéd be, miért?

NB: Mit kell tenni az időkapszulába vajon? Azt a verset, amit legjobbnak tartok, vagy, aminek a gondolatát érzem leginkább örökérvényűnek? Hú, ha lenne ilyen versem, annak nagyon örülnék! Akkor legyen a kapszulában egy versnek a részlete, na meg egy teljes vers az utánunk jövőknek:

Nem írtam meg még a legjobb verset
amit majd a NASA felvihetne az űrbe,
hogy tudósítson róla,
hogy egyszer voltam,
hogy egyszer voltunk,

és miről mit gondoltunk,
és hogy mit csinállok most.
Ha kérdezi ezt a NASA,
akkor mondom majd nekik,
hogy paradicsomlevest főzök,
és próbálják meg elmutogatni a receptet
az idegeneknek,
mert tuti, hogy ők is imádni fogják.

BT: Költőként, emberként merre visz az utad?

NB: Ó, hát merre vihetne?! Januárban 60 éves leszek, ugye, szinte hihetetlen?

BEDŐ SÁNDOR: Újudvari korpusz madarakkal – 1997

Lapszámbemutató Nagykanizsán

Lapunk idei ötödik, Kanizsai sorokkal teljes lapszámát vihettük 2022.november 10-én Nagykanizsára. A lapszámot a helyi közönségnek a szerkesztők mutatták be, a rendezvényen felolvastak helyi szerzőink.

Pannon Tükör-díj, 2022

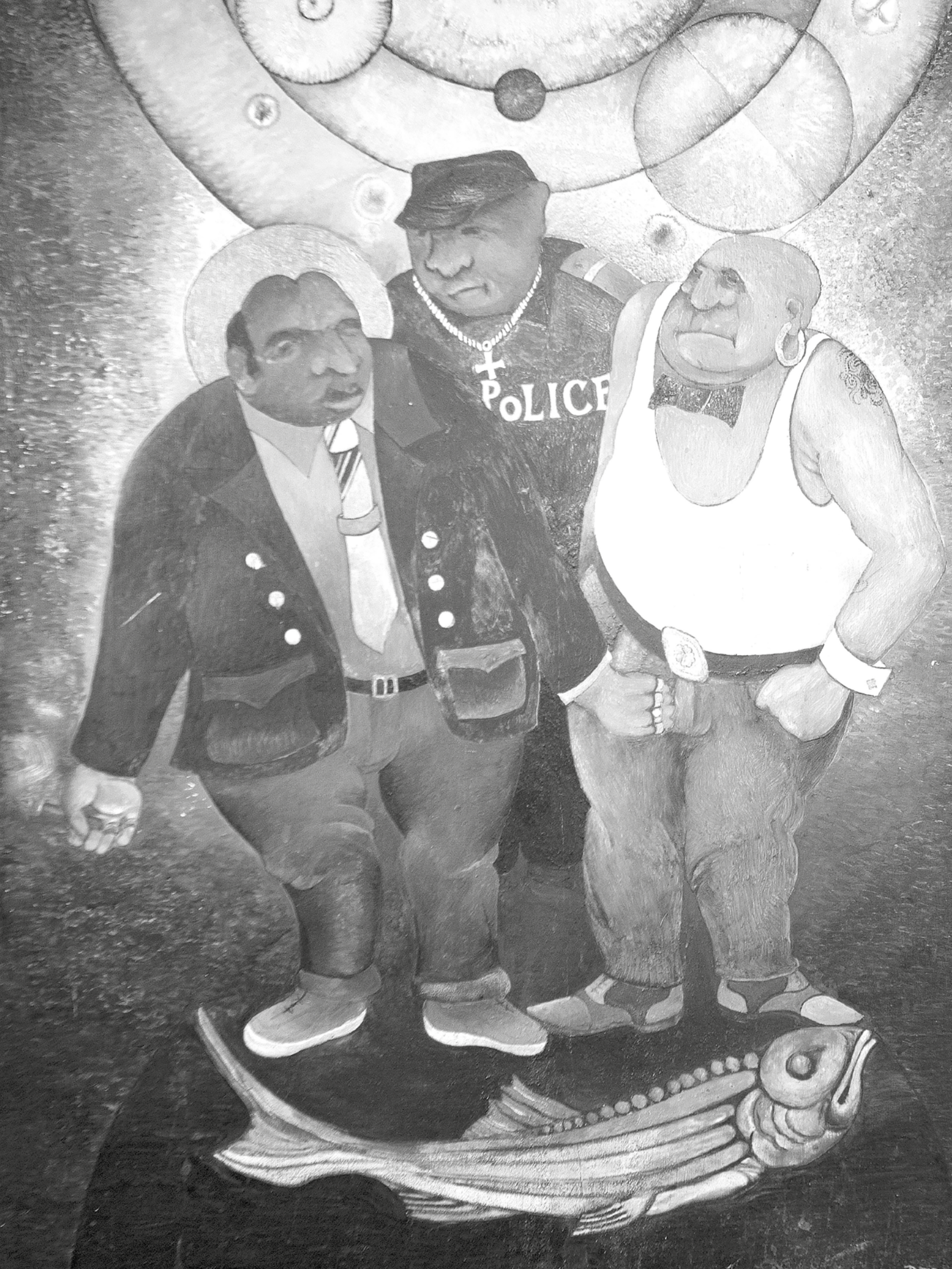
A két évvel ezelőtt alapított elismerést idén is három kategóriában osztottuk ki.

A líra-kategória díjazottja Cséby Géza lett, prózaíróink közül Szeifert Natália kapta az elismerést, míg kritika-tanulmány kategóriában Béres Katalint díjaztuk. A nyertesek Németh János kisplasztikáját, elismerő oklevelet és pénzjutalmat vehettek át, ezek mellett a jövő évben nagyinterjú is készül velük.

BEDŐ SÁNDOR:
Önarckép zöld
halakkal
1990

BEDŐ SÁNDOR:
A magyarok
bejövetele
2007

POLICE

PANNON TÜKÖR

BEDŐ SÁNDOR: Angyal kereszttel – 2002

Szerzőink

- Balaton László** (1977, Zalaegerszeg) költő, író
Bene Adrián (1977, Pécs) költő, szerkesztő
Bilkei Irén (1954, Zalaegerszeg) levéltáros
Csabai László (1969, Nyíregyháza) író
Csekő Tibor (1995, Budapest) filmkritikus
Géczi János (1954, Balatonalmádi) költő, képzőművész
Gerencsér Anna (1994, Budapest) író
Gráf Dóra (1993, Szeged) grafikus
Gyimesi Endre (1952, Zalaegerszeg) történész
Huidobro, Vicente (1893-1948) chilei költő
Kabai Lóránt (1977-2022) költő, író, szerkesztő, vizuális művész, kritikus
Kolozsi Orsolya (1980, Budapest) kritikus
Merő Béla (1948, Zalaegerszeg) író, rendező
Lackfi János (1971, Zsámbék) költő, író, műfordító
Lackner László (1943, Zalaegerszeg) író, költő
Nagy Betti (1963, Zalaegerszeg) költő
Nászta Katalin (1950, Zalaegerszeg) költő
Nemes Márk (1990, Pécs) költő, slammer
Nyilas Atilla (1965, Budapest) költő
Nyóger Róbert (1991, Budapest) író
Pánczél Petra (1977, Zalaegerszeg) kulturális újságíró, blogger
Patócs Molnár János (1949, Szeged) író
Pauljucsák Péter (1983, Veresegyháza) pszichológus
Reke Balázs (1989, Szeged) író
Szabó Réka (1969, Budapest) író
Szíjj Márton (1995, Budapest) kritikus
Szilágyi Borka (2000, Budapest) író
Szolcsányi Ákos (1984, Berlin) költő, író, műfordító
Toroczkay András (1981, Budapest) költő, író, zenész
Zakály Viktória (1985, Zalaegerszeg) író

Lapszámunk fotóit **Mészáros T. László** készítette.

BEDŐ SÁNDOR: Madarak – 1994